CMC
MVSEVM
BRITANNICVM

CMC
MVSEVM
BRITANNICVM

ANNE R.

WHEREAS Our Truſty and Well-beloved *Michael Maittaire*, Gent. hath humbly repreſented unto Us, That he hath with great Labour and Expence prepared for the Preſs a compleat *Collection* of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with compleat Indexes, and has therefore humbly beſought Us to grant him our Royal Privilege and Licence for the ſole Printing and Publiſhing thereof for the Term of Fourteen Years: We being willing to give all due Encouragement to Works of this Nature, which tend to the Advancement of Learning, are Graciouſly pleaſed to condeſcend to his Requeſt; and do therefore, by theſe Preſents, Grant unto him the ſaid *Michael Maittaire*, his Executors, Adminiſtrators, and Aſſigns, Our Royal Licence for the ſole Printing and Publiſhing the Compleat *Collection* of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with compleat Indexes aforeſaid, for the Term of Fourteen Years, from the Date hereof; ſtrictly forbidding all Our Subjects within our Kingdoms and Dominions to Reprint the ſame, either in the like, or in any other Volume or Volumes whatſoever; or to Import, Buy, Vend, Utter, or Diſtribute any Copies thereof, Reprinted beyond the Seas, during the aforeſaid Term of Fourteen Years, without the Conſent or Approbation of the ſaid *Michael Maittaire*, his Heirs, Executors, and Aſſigns, under his or their Hands and Seals firſt had and obtained; as they will Anſwer the Contrary at their Peril. Whereof the Commiſſioners and other Officers of Our Cuſtoms, the Maſter, Wardens, and Company of *Stationers* are to take Notice, That the ſame may be entered in the Regiſter of the ſaid Company, and that due Obedience be rendred thereunto. Given at Our Court at St. *James*'s, the Fourth Day of *April*, 1713. In the Twelfth Year of Our Reign.

By Her Majeſty's Command.

DARTMOUTH.

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI

JACOBO

DUCI *ORMONDIÆ*, &c.

NOBILISSIMI PERISCELIDIS

ORDINIS EQUITI,

ET

OXONIENSIS ACADEMIÆ

CANCELLARIO,

S. D.

MICHAEL MAITTAIRE.

NOnnullos fore præsentio, quibus alienum videatur, quòd tantulo libello Tantum præstituerim Nomen, frontíque tam augustâ inscriptione decoratæ corpus adeò exiguum subjecerim. Hæc tamen ani-

mum meum minimè ſollicitum habebit cenſura, dummodo à me ſentiant ſani rerum æſtimatores, qui ſolent ſcriptorum dignitati, non ponderi pretium facere; Laconicum vividúmque ſcribendi genus diffuſiori & languidiori ſtylo præponere; imaginéſque minuſculas gemmulis ad vivum expreſſas non minùs, imò etiam magìs quàm vultus grandioribus marmoribus inciſos admirari: quippe parvis ſua ineſt gratia; quóque molis minus, eò plus artis oſtendunt. At verò neutram Nepoti defuiſſe conſtat, niſi Tempus maximâ ejus operum parte orbem fraudâſſet literatum, nobíſque *omne ævum* tribus hiſtoriarum voluminibus comprehenſum cum multis aliis optimæ notæ ſcriptis invidiſſet. Fruſtra eſt de amiſſis queri; præſtat longè ex iis, quæ ſuperſunt, tanquam ex pede Herculem, capax acutúmque Authoris ingenium cognoſcere: & expendere, quàm opulentam rerum geſtarum copiam, quàm uberem gloriæ virtutíſque ſegetem ac materiam anguſtæ hæ com-

plectantur paginæ. Si lubet factorum amplitudinem attentiore animo metiri, nullibi patebit latior, ubi virtus se exercet & celebres agit triumphos, campus: si viros ipsos, habemus lectissimum totius Græciæ florem. Tot tantíque Imperatores, olim domi militiaéque nobilissimi, injuriarum dicam meritissimò mihi scripsissent, si talem in nostro ævo, quales ipsi in suo extiterunt, non præfixissem Antesignanum; in quo virtutes, quibus quisque singulis inclaruerunt, coïrent universæ. Egregiis igitur hísce ducibus præire digneris, DUX ILLUSTRISSIME; des veniam sub tuis conscribantur vexillis, qui minorem nolunt Imperatorem, quibus minores non mereris Milites. Patere se componant ad Tuarum Virtutum speculum; quas enumerandi quanquam non est hìc locus, unam tamen ex omnibus non possum tacere, quæ est & maximè imperatoria & reliquarum imperatrix, quam avitam & quasi hæreditariam obtines; Fidem, inquam, erga Patriæ Soliíque jura certissimam,

in omnibus fortunarum viciſſitudinibus ſpectatam, nullâ unquam defectionis labe pollutam. Quum autem ſis ampliſſimâ familiâ ad ſummum nobilitatis faſtigium natus, tam rariſ eximiiſque cùm animi tum corporis dotibus inſtructus; ea tamen in ingenio & moribus illucet comitas, ut ordinum omnium partiúmque tibi concilies amicitiam, Procerum, Cleri, Militum, Plebis, Togæ juxtà & Armorum deliciæ. Utriuſque Palladis æquè artibus faves; Tuúmque adeò inſigne eſt erga Literas ſtudium, ut jamdiu apud Oxonienſes eodem, quo Avus antehac Tuus, Vir pernobilis, & ſempiternæ memoriæ commendari digniſſimus, Cancellarii munere fungaris. Liceat itaque mihi, qui in illius Academiæ ſinu ſub Tuis Auſpiciis enutritus ſum, gratum animum debitâ, quâ par eſt, reverentiâ teſtari. Vale, DUX PRÆSTANTISSIME; diúque vive tuorum Britannorum Decus & Ornamentum.

1714. *Prid. Cal. Jan.*

Brevis CORNELII NEPOTIS, ejúſque Operum notitia.

CORNELIUS NEPOS, (*a*) Padi accola, ex (*b*) Hoſtiliâ Veronenſium vico ortus; (*c*) Catulli, qui carminum libellum ei dicavit, coætaneus, (*d*) anno Cæſaris Auguſti quarto clarus habitus eſt. (*e*) Ciceronis, de cujus vitâ compoſuit libros, familiaris fuit. Attici ſcripſit vitam, noménque Graïis, quorum præclara expoſuit facinora, imperatoribus præfixit. (*f*) Homeri mentionem fecit in Chronicis; (*g*) chartíſque tribus omne ævum explicuiſſe dicitur: (*h*) ejus quoque liber de Viris Illuſtribus laudatur; (unde forſan Aurelius Victor pleraque deſumpſit) & exemplorum (*i*) quintus; De (*k*) Terentio, aliíſque (utì conjecturæ datur locus) Latinis egit ſcriptoribus. (*l*) Auguſti obiit principatu; memoriámque tot ac tantorum virorum literis conſignando, ſuam quoque mandavit immortalitati variis illis, doctis laboriosíſque voluminibus, quorum quæ ſuperſunt ſatìs teſtantur, quàm gravis ſit reliquorum, quæ nobis tempus invidit, jactura.

(*a*) Plin. lib. 3. cap. 18. (*b*) Voſſ. ex Syllabo Veronenſ. Hiſtoric. (*c*) Catull. Carm. 1. (*d*) Chronic. Euſeb. (*e*) Gell. lib. 15. cap. 28. (*f*) lib. 17. cap. 21. (*g*) Catull. Carm. 1. (*h*) Gell. lib. 11. cap. 8. (*i*) lib. 7. cap. 18. (*k*) Terent. Vit. per Donat. (*l*) Plin. Lib. 9. cap. 39.

Variantium Lectionum Spicilegium.

Pag.	Lin.	
4.	21.	erant raræ,
5.	37.	ſolvere in præſentiâ non poterat,
6.	21.	incunte adoleſcentiâ
7.	12.	bello Æginetico: ad
12.	1.	Themiſtoclem ad Xerxen regnantem in Aſiam miſiſſe.
21.	7.	non latet.
24.	9.	omnium Græcæ linguæ eloquentiâ diſertiſſimum.
	13.	amore Græcorum:
25.	9.	compellebatur.
	13.	invidiâ criminis
	15.	noceri ei non poſſe
27.	8.	amiſſum, & Lacedæmoniorum
28.	10.	& ſe Pactyam contulit,
30.	13.	caſam ſtramineam, in quâ
	15.	Ille autem ut ſonitu flammæ excitatus eſt, etſi gladius
32.	15.	à tyrannis, atque ejus ſolitudo,
43.	30.	intercepit:
47.	23.	*al.* mari illi *al.* ad mare illud
50.	15.	à Menelao interfectum
62.	6.	in cippo ſuo conſcriberent.
65.	8.	ab Archino uno ex his, Archiæ,
72.	27.	alteræ
80.	12.	Philippo apparuiſſet,
82.	9.	recuperandum cùm populus &c. præeſſe voluit: ſinè quo Athenæ omnino eſſe non poſſunt.
	28.	Agnonide
86.	19.	voti eſſe compotem.
93.	1.	Conflixerat apud Ticinum cum
103.	2.	Ut & domum eandem & patriam haberet;

Errata hæc graviora, & quæ alia deprehendet, lector benevolus condonabit.

Pag. 1. *Lin.* 5. *lege* floreret; *p.* 24. *l.* 38. *dele* los *p.* 30. *l.* 4. *lege* Lacedæmoniis *p.* 41. *l.* 1. quorum *p.* 43. *l.* 21. bellum *p.* 59. *l.* 8. Thebanis *p.* 70. *l.* 1. accidit *p.* 82. *l.* 10. armatus *p.* 92. *l.* 9. Romanis.

EPI-

EPISTOLA CORNELIÆ,
MATRIS GRACCHORUM.
Fragmentum ex CORN. NEPOTE.

DIcis, *pulchrum* esse *inimicos ulciſci*. Id neque majus, neque pulchrius cuiquam, atque esse mihi videtur; sed si liceat Republ. salvâ ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multísque partibus, inimici nostri non peribunt; atque utì nunc sunt, erunt potiùs, quàm Respubl. profligeretur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis dejerare ausim, præterquam qui Tiberium Gracchum necârunt, neminem inimicum tantum molestiæ, tantúmque laboris, quantum te ob has res, mihi tradidisse; quem oportebat omnium eorum, quos antehac habui liberos, partes eorum tolerare; atque curare, ut quàm minimum solicitudinis in senectâ haberem, utique quæcunque ageres ea velles maximè mihi placere; atque utì nefas haberes rerum majorum adversùm meam sententiam quicquam facere; præsertim mihi, cui parva pars vitæ superest: at ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin & mihi adverseris, & Rempubl. profliges. Denique quæ pausa erit, & quando desinet familia nostra insanire? & quando modus ei rei haberi poterit, & quando desinemus, * & absentes, & præsentes ", molestiis desistere, & quando perpudescet miscendâ atque perturbandâ Republicâ? Sed si omnino id fieri non potest; ubi ego mortua ero, petito Tribunatum; post me facito quod libebit, cùm ego non sentiam. Ubi mortua ero, parentabis mihi, & invocabis Deum parentem. In eo tempore, non pudebit te eorum Deûm preces expetere, quos vivos atque præsentes, relictos atque desertos habueris? Ne ille sinat Jupiter te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum; & si perseveras, vereor ne in omnem vitam tantum laboris culpâ tuâ recipias, utì in nullo tempore tute tibi placere possis.

NOMINA IMPP.

quorum VITAS *Corn. Nep. descripsit.*

I.	MILTIADES,	*pag.* 1
II.	THEMISTOCLES,	6
III.	ARISTIDES,	13
IV.	PAUSANIAS,	15
V.	CIMON,	18
VI.	LYSANDER,	21
VII.	ALCIBIADES,	23
VIII.	THRASYBULUS,	31
IX.	CONON,	34
X.	DION,	37
XI.	IPHICRATES,	43
XII.	CHABRIAS,	45
XIII.	TIMOTHEUS,	47
XIV.	DATAMES,	49
XV.	EPAMINONDAS,	57
XVI.	PELOPIDAS,	63
XVII.	AGESILAUS,	66
XVIII.	EUMENES,	72
XIX.	PHOCION,	81
XX.	TIMOLEON,	83
XXI.	HAMILCAR,	88
XXII.	HANNIBAL,	91
XXIII.	M. PORCIUS CATO,	99
XXIV.	T. POMP. ATTICUS,	101

CORNELII NEPOTIS,

EXCELLENTIUM

IMPERATORUM

VITÆ.

AD

T. POMPONIUM ATTICUM,

LIB. PRIOR.

AUTORIS PRÆFATIO.

NON dubito fore plerosque, **Attice,** *qui hoc genus scripturæ, leve, & non satis dignum summorum virorum personis judicent; cùm relatum legent, quis Musicam docuerit Epaminondam, aut in ejus virtutibus commemorari, saltâsse eum commodè, scientérque tibiis cantâsse. Sed hi erunt ferè, qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt.*

bunt. Hi, ſi didicerint, non eadem omnibus eſſe honeſta atque turpia, ſed omnia majorum inſtitutis judicari; non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis, mores eorum ſecutos. Neque enim Cimoni fuit turpe Athenienſium ſummo viro, ſororem germanam habere in matrimonio; quippe cùm cives ejus eodem uterentur inſtituto. At id quidem noſtris moribus nefas habetur. Laudi in Græciâ ducitur adoleſcentulis, quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam eſt nobilis vidua, quæ non ad ſcenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus totâ ferè fuit Græciâ, victorem Olympiæ citari; in ſcenam verò prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eiſdem gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honeſtate remota, ponuntur. Contra ea, pleraque noſtris moribus ſunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate verſatur? quod multò ſit aliter in Græciâ. Nam neque in convivium adhibetur, niſi propinquorum; neque ſedet, niſi in interiore parte ædium, quæ gynæconitis *appellatur, quò nemo accedit, niſi propinquâ cognatione conjunctus. Sed plura perſequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum feſtinatio, ut ea explicem, quæ exorſus ſum. Quare ad propoſitum veniemus, & in hoc exponemus libro,* Vitas excellentium Imperatorum.

MILTI-

MILTIADES.

I. MILTIADES Cimonis filius, Athenienſis, cùm & antiquitate generis, & gloriâ majorum, & ſuâ modeſtiâ, unus omnium maximè floretet; eâque eſſet ætate, ut non jam ſolùm de eo bene ſperare, ſed etiam confidere cives poſſent ſui, talem futurum, qualem cognitum judicârunt: accidit, ut Athenienſes Cherſoneſum colonos vellent mittere. Cujus generis cùm magnus numerus eſſet, & multi ejus demigrationis peterent ſocietatem; ex his delecti Delphos deliberatum miſſi ſunt, qui conſulerent Apollinem, quo potiſſimùm duce uterentur. Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His conſulentibus nominatim Pythia præcepit, ut Militiadem ſibi Imperatorem ſumerent. Id ſi feciſſent, incepta proſpera futura. Hôc oraculi reſponſo, Miltiades cum delectâ manu, claſſe Cherſoneſum profectus, cùm acceſſiſſet Lemnum, & incolas ejus inſulæ ſub poteſtatem redigere vellet Athenienſium, ídque ut Lemnii ſuâ ſponte facerent, poſtulâſſet; illi irridentes reſponderunt, tum id ſe facturos, cùm ille domo navibus proficiſcens, vento Aquilone veniſſet Lemnum: hic enim ventus à ſeptentrionibus oriens, adverſum tenet Athenis proficiſcentibus. Miltiades morandi tempus non habens, curſum direxit quò tendebat, pervenítque Cherſoneſum.

II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, totâ regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minùs in eâ re, prudentiâ, quàm felicitate, adjutus est. Nam cùm virtute militum deviciſſet hostium exercitus, summâ æquitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regiâ, quamvìs carebat nomine: neque id magìs imperio, quàm justitiâ, consecutus. Neque eò segniùs Athenienſibus, à quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat, ut non minùs eorum voluntate perpetuò imperium obtineret, qui miserant, quàm illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constitutâ Lemnum revertitur, & ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, cùm vento Boreâ domo profectus eò perveniſſet, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi præter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secundâ fortunâ adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insulâ demigrârunt. Pari felicitate cæteras insulas, quæ Cyclades nominantur, sub Athenienſium redegit potestatem.

III. Eisdem temporibus Persarum rex Darius, ex Asiâ in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum inferre decrevit; pontem fecit in Istro flumine, quà copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ioniâ & Æolide duxerat; quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit facillimè se Græcâ linguâ loquentes, qui Asiam incolerent, sub suâ retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidiſſet; quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. In hôc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hìc cùm crebri afferrent nuntii, malè rem gerere Darium, premíque à Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne à fortunâ da-

tam occaſionem liberandæ Græciæ dimitterent. Nam ſi cum iis copiis, quas ſecum tranſportaverat, interiiſſet Darius, non ſolùm Europam fore tutam, ſed etiam eos, qui Aſiam incolerent Græci genere, liberos à Perſarum futuros dominatione & periculo. Id & facilè effici poſſe: ponte enim reſciſſo, regem vel hoſtium ferro, vel inopiâ, paucis diebus interiturum. Ad hoc conſilium cùm pleríque accederent, Hiſtiæus Mileſius, ne res conficeretur, obſtitit, dicens, non idem ipſis, qui ſummas imperii tenerent, expedire, & multitudini; quòd Darii regno ipſorum niteretur dominatio: quo extincto, ipſos poteſtate expulſos, civibus ſuis pœnas daturos. Itaque adeò ſe abhorrere à cæterorum conſilio, ut nihil putet ipſis utilius, quàm confirmari regnum Perſarum. Hujus cùm ſententiam plurimi eſſent ſecuti, Miltiades non dubitans, tam multis conſciis, ad regis aures conſilia ſua perventura, Cherſoneſum reliquit, ac rurſus Athenas demigravit. Cujus ratio etſi non valuit, tamen magnopere eſt laudanda; *cùm amicior omnium libertati, quàm ſuæ fuerit dominationi.*

IV. Darius autem, cùm ex Europâ in Aſiam rediſſet, hortantibus amicis, ut Græciam in ſuam redigeret poteſtatem, claſſem quingentarum navium comparavit, eíque Datim præfecit & Artaphernem; híſque ducenta peditum millia, & decem equitum dedit; cauſam interſerens, ſe hoſtem eſſe Athenienſibus, quòd eorum auxilio, Iones Sardes expugnâſſent, ſuáque præſidia interfeciſſent. Præfecti regii claſſe ad Eubœam appulsâ, celeriter Eretriam ceperunt, omnéſque ejus gentis cives abreptos in Aſiam ad regem miſerunt. Indè ad Atticam acceſſerunt, ac ſuas copias in campum Marathona deduxerunt. Is abeſt ab oppido circiter millia paſſuum decem. Hôc tumultu Athenienſes tam propinquo, támque magno permoti, auxilium nuſquam, niſi à Lacedæmoniis, petiverunt; Philippidémque curſorem ejus generis, qui *hemerodromi* vócantur, Lacedæmonem miſerunt, ut nuntiaret, quàm ce-

leri esset opus auxilio. Domi autem creati decem prætores, qui exercitui præessent: in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio, utrùm mœnibus se defenderent, an obviàm irent hostibus, aciêque decernerent. Unus Miltiades maximè nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent: id si factum esset, & civibus animum accessurum, cùm viderent de eorum virtute non desperari; & hostes eâdem re fore tardiores, si animadverterent, auderi adversùs se tam exiguis copiis dimicare.

V. Hôc in tempore nulla civitas Athenienſibus auxilio fuit præter Platæenſium: ea mille misit militum. Itaque horum adventu, decem millia armatorum completa sunt; quæ manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate: quo factum est, ut plus, quàm collegæ, Miltiades valuerit. Ejus enim auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locóque idoneo castra fecerunt; deinde postero die sub montis radicibus, acie è regione instructâ, novâ arte, vi summâ prœlium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratæ, hôc consilio, ut & montium tegerentur altitudine, & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non locum æquum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum, confligere cupiebat; eóque magìs, quòd priusquam Lacedæmonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem, peditum centum, equitum decem millia produxit, prœliúmque commisit. In quo tantò plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarent, adeóque perterruerunt, ut Persæ non castra, sed naves peterent. Quâ pugnâ nihil adhuc est nobilius. Nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

VI. Cujus victoriæ, non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere; quò faciliùs intelligi possit, *eandem omnium civitatum esse naturam*. Ut enim P. R. honores quondam fuerunt rari & tenues,

ob eámque cauſam glorioſi, nunc autem effuſi, atque obſoleti; ſic olim apud Athenienſes fuiſſe reperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas, totámque Græciam liberavit, talis honos tributus eſt in porticu, quæ *Pœcile* vocatur, cùm pugna depingeretur Marathonia; ut in decem prætorum numero prima ejus imago poneretur, ſique hortaretur milites, prœliúmque committeret. Idem ille populus, poſteaquam majus imperium eſt nactus, & largitione magiſtratuum corruptus eſt, trecentas ſtatuas Demetrio Phalereo decrevit.

VII. Poſt hoc prœlium, claſſem ſeptuaginta navium Athenienſes eidem Miltiadi dederunt, ut inſulas, quæ barbaros adjuverant, bello perſequeretur: quo imperio pleraſque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum, inſulam opibus elatam, cùm oratione reconciliare non poſſet, copias è navibus eduxit, urbem operibus clauſit, omníque commeatu privavit: deinde vineis ac teſtudinibus conſtitutis, propiùs muros acceſſit. Cùm jam in eo eſſet, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex inſulâ conſpiciebatur, neſcio quo caſu, nocturno tempore incenſus eſt: cujus flamma ut ab oppidanis & oppugnatoribus eſt viſa, utriſque venit in opinionem, ſignum à claſſiariis regiis datum. Quo factum eſt, ut & Parii à deditione deterrerentur, & Miltiades timens, ne claſſis regia adventaret, incenſis operibus, quæ ſtatuerat, cum totidem navibus atque erat profectus, Athenas magnâ cum offenſione civium ſuorum rediret. Accuſatus ergo proditionis, quòd, cùm Parum expugnare poſſet, à rege corruptus, infectis rebus à pugnâ diſceſſiſſet. Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipſe pro ſe dicere non poſſet, verba pro eo fecit frater ejus Tiſagoras. Causâ cognitâ, capitis abſolutus, pecuniâ multatus eſt; eáque lis quinquaginta talentis æſtimata eſt, quantus in claſſem ſumtus factus erat. Hanc pecuniam quòd ſolvere non poterat, in vincula publica conjectus eſt, ibíque diem obiit ſupremum.

VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Namque Athenienses *propter* Pisistrati *tyrannidem*, quæ paucis annis antè fuerat, omnium suorum *civium potentiam extimescebant*. Miltiades multum *in imperiis* magistratibúsque *versatus*, non videbatur *posse esse privatus*, præsertim cùm *consuetudine*, ad *imperii cupiditatem trahi* videretur. Nam Chersonesi omnes illos, quos habitârat annos, perpetuam obtinuerat dominationem; *tyrannúsque* fuerat appellatus, sed *justus*: non erat enim *vi* consecutus, sed suorum *voluntate*, eámque *potestatem bonitate* retinuerat. *Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetuâ in eâ civitate, quæ libertate usa est.* Sed in Miltiade erat cùm summa humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna autoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, *maluit eum innoxium plecti, quàm se diutiùs esse in timore.*

THEMISTOCLES.

IX.

THEMISTOCLES, Neoclis filius, Athenensis. Hujus vitia ineuntis adolescentiæ magnis sunt emendata virtutibus; adeò ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Is uxorem Halicarnassiam civem duxit, ex quâ natus est Themistocles. Qui cùm minùs esset probatus parentibus, quòd & liberiùs vivebat, & rem familiarem negligebat; à patre exhæredatus est. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cùm judicâsset, sinè summâ industriâ non

posse eam extingui, totum se dedidit reipublicæ, diligentiùs amicis, famæque serviens. Multùm in judiciis privatis versabatur: sæpe in concionem populi prodibat: nulla res major sinè eo gerebatur, celeritérque quæ opus erant, reperiebat, facilè eadem oratione explicabat. Neque minùs in rebus gerendis promtus, quàm excogitandis, erat; quòd & de instantibus, (ut ait Thucydides,) verissimè judicabat, & de futuris callidissimè conjiciebat. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

X. Primus autem gradus fuit capessendæ reipublicæ, bello Corcyræo: ad quod gerendum prætor à populo factus, non solùm præsenti bello, sed etiam reliquo tempore, ferociorem reddidit civitatem. Nam cùm pecunia publica, quæ ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret; ille persuasit populo, ut eâ pecuniâ classis centum navium ædificaretur. Quâ celeriter effectâ, primùm Corcyræos fregit, deinde maritimos prædones consectando, mare tutum reddidit. In quo cùm divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantæ saluti fuerit universæ Græciæ, bello cognitum est Persico. Nam cùm Xerxes & mari & terrâ bellum universæ inferret Europæ; cum tantis eam copiis invasit, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam. Hujus enim classis mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu cùm fama in Græciam esset perlata, & maximè Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam; miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut *mœnibus ligneis* se munirent. Id responsum quò valeret, cùm intelligeret nemo, Themistocles persuasit, consilium esse Apollinis, ut in *naves* se suáque conferrent: eum enim à deo significari *murum ligneum*. Tali consilio probato,

addunt ad ſuperiores, totidem naves triremes; ſuáque omnia, quæ moveri poterant, partim Salaminem, partim Trœzenem aſportant: arcem ſacerdotibus, paucíſque majoribus natu, ac ſacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

XI. Hujus conſilium pleríſque civitatibus diſplicebat, & in terrâ dimicare magis placebat. Itaque miſſi ſunt delecti cum Leonidâ Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiúſque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hoſtium non ſuſtinuerunt, eóque loco omnes interierunt. At claſſis communis Græciæ trecentarum navium, in quâ ducentæ erant Athenienſium, primùm apud Artemiſium, inter Eubœam continentémque terram, cum claſſiariis regis conflixit. Anguſtias enim Themiſtocles quærebat, ne multitudine circumiretur. Hîc etſi pari prælio diſceſſerant, tamen eodem loco non ſunt auſi manere, quòd erat periculum, ne ſi pars navium adverſariorum Eubœam ſuperâſſet, ancipiti premerentur periculo. Quò factum eſt, ut ab Artemiſio diſcederent, & adversùm Athenas apud Salamina claſſem ſuam conſtituerent.

XII. At Xerxes Thermopylis expugnatis, protinus acceſſit Aſtu, ídque nullis defendentibus, interfectis ſacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus flammâ perterriti claſſiarii cùm manere non auderent, & plurimi hortarentur, ut domos ſuas quiſque diſcederent, mœnibúſque ſe defenderent: Themiſtocles unus reſtitit, & univerſos eſſe pares aiebat, diſperſos teſtabatur perituros; ídque Eurybiadi Regi Lacedæmoniorum, qui tum ſummæ imperii præerat, fore affirmabat. Quem cùm minùs, quàm vellet, moveret, noctu de ſervis ſuis, quem habuit fideliſſimum, ad regem miſit, ut ei nunciaret ſuis verbis, adverſarios ejus in fugâ eſſe; qui ſi diſceſſiſſent, majore cum labore & longinquiore tempore bellum confecturum, cùm ſingulos conſectari cogeretur; quos ſi ſtatim aggrederetur, brevi univerſos oppreſſurum. Hoc eò valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogeren-

tur. Hâc re auditâ, barbarus nihil doli ſubeſſe credens, poſtridie alieniſſimo ſibi loco, contrà opportuniſſimo hoſtibus, adeò anguſto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo eſt magìs conſilio Themiſtoclis, quàm armis Græciæ.

XIII. Hìc barbarus etſi malè rem geſſerat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere poſſet hoſtes. Interim tamen ab eodem gradu depulſus eſt. Nam Themiſtocles verens, ne bellare perſeveraret, certiorem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Helleſponto fecerat, diſſolveretur, ac reditu in Aſiam excluderetur: idque ei perſuaſit. Itaque quà ſex menſibus iter fecerat, eádem minus diebus triginta in Aſiam reverſus eſt, ſéque à Themiſtocle non ſuperatum, ſed conſervatum judicavit. Sic unius viri prudentiâ Græcia liberata eſt, Europæque ſuccubuit Aſia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio poſſit comparari tropæo. Nam pari modo, apud Salamina, parvo numero navium, maxima poſt hominum memoriam claſſis eſt devicta.

XIV. Magnus hôc bello Themiſtocles fuit, nec minor in pace. Cùm enim Phalareo portu neque magno, neque bono Athenienſes uterentur, hujus conſilio triplex Piræei portus conſtitutus eſt; ſique mœnibus circumdatus, ut ipſam urbem dignitate æquipararet, utilitate ſuperaret. Idémque muros Athenienſium reſtituit præcipuo ſuo periculo. Namque Lacedæmonii cauſam idoneam nacti propter Barbarorum excurſiones, quâ negarent oportere extra Peloponneſum ullam urbem haberi, ne eſſent loca munita, quæ hoſtes poſſiderent; Athenienſes ædificantes prohibere ſunt conati. Hoc longè aliò ſpectabat, atque videri volebant. Athenienſes enim duabus victoriis, Marathoniâ & Salaminiâ, tantam gloriam apud omnes gentes erant conſecuti, ut intelligerent Lacedæmonii, de principatu ſibi cum his certamen fore: quare eos quàm infirmiſſimos eſſe volebant. Poſtquam autem audierunt muros inſtrui, legatos Athenas miſerunt, qui id

fieri vetarent. His præsentibus desierunt, ac se de eâ re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, & solus primò profectus est: reliqui legati ut tum exirent, cùm satis altitudo muri extructa videretur, præcepit: ut interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive profanus, sive privatus, sive publicus; sed undique quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est, ut Athiensium muri ex sacellis sepulchrisque constarent.

XV. Themistocles autem, ut Lacedæmonem venit, adire ad magistratus noluit, & dedit operam ut quàm longissimè tempus duceretur; causam interponens, se collegas exspectare. Cùm Lacedæmonii quererentur, opus nihilominus fieri, eúmque eâ re conari fallere, interim reliqui legati sunt consequuti; à quibus cùm audiisset, non multum supereſse munitionis, ad *Ephoros* Lacedæmoniorum accessit, penes quos summum imperium erat; atque apud eos contendit, falsa his esse delata: quare æquum esse, illos, viros bonos nobilésque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, trésque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci; eísque prædixit, ut ne priùs Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quàm ipse esset remissus. Hos postquam Athenas perveniſse ratus est, ad magistratum Senatúmque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrimè professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos, suósque patrios, ac penates, quò faciliùs ab hoste possent defendere, muris sepsisse: neque eo quod inutile esset Græciæ, feciſse. Nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam jam bis classis regia feciſset naufragium: Lacedæmonios autem malè & injustè facere, qui id potiùs intuerentur, quod ipsorum dominationi, quàm quod universæ Græciæ utile esset: Quæ si suos lega-

tos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, aliter illos nunquam in patriam recepturi.

XVI. Hic tamen non effugit *civium* suorum *invidiam*. Namque ob eundem *timorem*, quo damnatus erat Miltiades, *testularum* suffragiis è civitate ejectus, Argos habitatum concessit. Hìc cùm propter multas ejus virtutes magnâ cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quòd societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam feciſſet. Hôc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quòd non satìs tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cùm ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii & Athenienses indicerent, ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cùm veniſſet, & in præsentiâ rex abesset, quò majore religione se receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, & cum eâ se in sacrarium, quod summâ colebatur ceremoniâ, conjecit: indè non priùs egressus est, quàm rex eum datâ dextrâ in fidem reciperet, quam præstitit. Nam cùm ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur publicè, supplicem non prodidit; monuitque, ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tutò eum versari. Itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satìs esset præsidii dedit. Hâc re auditâ, hic in navim omnibus ignotus ascendit: quæ cùm tempestate maximâ Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus; sensit Themistocles, si eò perveniſſet, sibi esse pereundum. Hâc necessitate coactus, domino navis, quis sit, aperit, multa pollicens, si se conservâsset. At ille clarissimi viri captus miserìcordiâ, diem noctémque procul ab insulâ in salo navem tenuit in anchoris, neque quenquam ex eâ exire passus est: indè Ephesum pervenit, ibíque Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

XVII. Scio pleroſque ita ſcripſiſſe, Themiſtoclem Xerxe regnante in Aſiam transîſſe. Sed ego potiſſimùm Thucydidi credo, quòd ætate proximus erat, qui illorum temporum hiſtoriam reliquerunt, & ejuſdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum veniſſe, atque his verbis epiſtolam miſiſſe: *Themiſtocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, cùm mihi neceſſe fuit adversùs patrem tuum bellare, patriámque meam defendere. Idem multò plura bona feci, poſtquam in tuto ipſe, & ille in periculo eſſe cœpit. Nam cùm in Aſiam reverti nollet, prœlio apud Salamina facto, literis eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Helleſponto fecerat, diſſolveretur, atque ab hoſtibus circumiretur: quo nuntio, ille periculo eſt liberatus. Nunc autem ad te confugi exagitatus à cunctâ Græciâ, tuam petens amicitiam: quam ſi ero adeptus, non minùs me bonum amicum habebis, quàm fortem inimicum ille expertus eſt. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum loqui volo, annum mihi temporis des, eóque tranſacto me ad te venire patiaris.*

XVIII. Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiénſque talem virum ſibi conciliari, veniam dedit. Ille omne illud tempus literis, ſermoníque Perſarum dedit: quibus adeò eruditus eſt, ut multò commodiùs dicatur apud regem verba feciſſe, quàm hi poterant, qui in Perſide erant nati. Hic cùm multa regi eſſet pollicitus, gratiſſimúmque illud, ſi ſuis uti conſiliis vellet, illum Græciam bello oppreſſurum; magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Aſiam rediit, domiciliúmque Magneſiæ ſibi conſtituit. Namque hanc urbem ei rex donârat, his uſus verbis, quæ ei panem præberet: (ex quâ regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant:) Lampſacum, unde vinum ſumeret: Myuntem, ex quâ opſonium haberet. Hujus ad noſtram memoriam monumenta manſerunt duo: ſepulchrum prope oppidum, in quo eſt ſepultus: ſtatuæ, in foro Magneſiæ. De cujus morte multis modis apud pleroſque ſcriptum eſt, ſed nos eundem potiſſi-

mùm Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait Magneſiæ morbo mortuum: neque negat fuiſſe famam, venenum ſuâ ſponte ſumſiſſe, cùm ſe, quæ regi de Græciâ opprimendâ pollicitus eſſet, præſtare poſſe deſperaret. Idem oſſa ejus clàm in Atticâ ab amicis eſſe ſepulta, quoniam legibus non concederetur, quòd proditionis eſſet damnatus, memoriæ prodidit.

ARISTIDES.

XIX.

ARISTIDES Lyſimachi filius, Athenienſis, æqualis ferè fuit Themiſtocli. Itaque cum eo de principatu contendit, namque obtrectârunt inter ſe. In his autem cognitum eſt quanto *antiſtaret eloquentia innocentiæ*. Quanquam enim adeò excellebat Ariſtides *abſtinentiâ*, ut unus poſt hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus, cognomine *Juſtus* ſit appellatus; tamen à Themiſtocle collabefactus *teſtulâ* illâ, exilio decem annorum multatus eſt. Qui quidem cùm intelligeret reprimi concitatam multitudinem non poſſe, cedénſque animadverteret quendam ſcribentem, ut patriâ pelleretur: quæsîſſe ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Ariſtides commiſiſſet, cur tantâ pœnâ dignus duceretur? Cui ille reſpondit, ſe ignorare Ariſtidem, ſed ſibi non placere, quòd tam cupidè elaborâſſet, ut præter cæteros *juſtus* appellaretur. Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit. Nam poſtquam Xerxes in Græciam deſcendit, ſexto ferè anno poſtquam erat expulſus, plebiſcito in patriam reſtitutus eſt.

XX. Interfuit autem pugnæ navali apud Salamina, quæ facta eſt priùs quàm pœnâ liberaretur. Idem prætor fuit Athenienſium apud Platæas, in prœlio quo

Mardonius fusus, barbarorúmque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quàm hujus imperii memoria: Justitiæ verò, & æquitatis, & innocentiæ multa. Imprimis, quòd ejus æquitate factum est, cùm in communi classe esset Græciæ simul cum Pausaniâ, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedæmoniis transferretur ad Athenienses: namque ante id tempus, & mari & terrâ duces erant Lacedæmonii. Tum autem & intemperantiâ Pausaniæ, & justitiâ factum est Aristidis, ut omnes ferè civitates Græciæ ad Athienſium societatem se applicarent; & adversùs barbaros, hos duces deligerent sibi, quo faciliùs repellerent, si fortè bellum renovare conarentur.

XXI. Ad classes ædificandas, exercitûsque comparandos, quantum pecuniæ quæque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio quadringenta & sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune ærarium esse voluerunt. Quæ omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic quâ fuerit abstinentiâ, nullum est certius indicium, quàm quòd, cùm tantis rebus præfuisset, in tantâ paupertate decessit, ut, quî efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiæ ejus publicè alerentur, & de communi ærario dotibus datis collocarentur. Decessit autem ferè post annum quartum, quàm Themistocles Athenis erat expulsus.

PAUSANIAS.

XXII.

PAUSANIAS Lacedæmonius, magnus homo, ſed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, ſic vitiis eſt obrutus. Cujus illuſtriſſimum eſt prœlium apud Platæas. Namque illo duce, Mardonius ſatrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Perſarum & manu fortis, & conſilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magnâ manu, Græciâ fugatus eſt; eóque ipſe dux cecidit prœlio. Quâ victoriâ elatus plurima miſcere cœpit, & majora concupiſcere. Sed primùm in eo eſt reprehenſus, quòd ex prædâ tripodem aureum Delphis poſuiſſet, epigrammate ſcripto, in quo erat hæc ſententia: *Suo ductu Barbaros apud Plataas eſſe deletos, ejúſque victoriæ ergô Apollini donum dediſſe.* Hos verſus Lacedæmonii exſcalpſerunt, neque aliud ſcripſerunt, quàm nomina earum civitatum, quarum auxilio Perſæ erant victi.

XXIII. Poſt id prœlium, eundem Pauſaniam cum claſſe communi Cyprum atque Helleſpontum miſerunt, ut ex his regionibus barbarorum præſidia depellerèt. Pari felicitate in eâ re uſus, elatiùs ſe gerere cœpit, majoréſque appetere res. Nam cùm Byzantio expugnato cepiſſet complures Perſarum nobiles, atque in his nonnullos Regis propinquos; hos clàm Xerxi remiſit, ſimulans ex vinculis effugiſſe; & cum his Gongylum Eretrienſem, qui literas Regi redderet, in quibus hæc fuiſſe ſcripta Thucydides memoriæ prodidit: *Pauſanias Dux Spartæ, quos Byzantii ceperat, poſtquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri miſit; ſéque*

tecum affinitate conjungi cupit: quare, ſi tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id ſi feceris, & Spartam, & cateram Græciam ſub tuam poteſtatem te adjuvante, ſe redacturum pollicetur. His de rebus ſi quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur. Rex tot hominum ſalute, tam ſibi neceſſariorum, magnopere gaviſus, confeſtim cum epiſtolâ Artabazum ad Pauſaniam mittit. In quâ eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur. Si fecerit, nullius rei à ſe repulſam laturum. Hujus Pauſanias voluntate cognitâ, alacrior ad rem gerendam factus, in ſuſpicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accuſatus capitis, abſolvitur; multatur tamen pecuniâ: quam ob cauſam ad claſſem remiſſus non eſt.

XXIV. At ille pòſt non multò, ſuâ ſponte ad exercitum rediit, & ibi non callidâ, ſed dementi ratione, cogitata patefecit. Non enim mores patrios ſolùm, ſed etiam cultum, veſtitúmque mutavit. Apparatu regio utebatur, veſte Medicâ: ſatellites Medi & Ægyptii ſequebantur: epulabatur more Perſarum luxurioſiùs, quàm, qui aderant, perpeti poſſent: aditum petentibus conveniendi non dabat: ſuperbè reſpondebat, & crudeliter imperabat: Spartam redire nolebat: Colonas, qui locus in agro Troade eſt, ſe contulerat: ibi conſilia cùm patriæ, tum ſibi inimica capiebat. Id poſtquam Lacedæmonii reſciverunt, legatos ad eum cum *ſcytalâ* miſerunt; in quâ more illorum erat ſcriptum, niſi domum reverteretur, ſe capitis eum damnaturos. Hôc nuntio motus, ſperans ſe etiam pecuniâ & potentiâ inſtans periculum poſſe depellere, domum rediit. Hôc ut venit, ab Ephoris in vincula publica conjectus eſt. Licet enim legibus eorum, cuivis Ephoro hoc facere regi. Hinc tamen ſe expedivit; neque eò magìs carebat ſuſpicione: nam opinio manebat, eum cum Rege habere ſocietatem. Eſt genus quoddam hominum, quod *Helotes* vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedæmoniorum colit, ſervorúmque

munere fungitur. Hos quoque ſollicitare ſpe libertatis exiſtimabatur: ſed quòd harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui poſſet, non putabant de tali támque claro viro, ſuſpicionibus oportere judicari; ſed expectandum, dum ſe ipſa res aperiret.

XXV. Interim Argilius quidam, adoleſcentulus, quem puerum Pauſanias amore Venereo dilexerat, cùm epiſtolam ab eo ad Artabazum accepiſſet, eíque in ſuſpicionem veniſſet, aliquid in eâ de ſe eſſe ſcriptum, quòd nemo eorum rediſſet, qui ſuper tali causâ eódem miſſi erant; vincula epiſtolæ laxavit, ſignóque detracto cognovit, ſi pertuliſſet, ſibi eſſe pereundum. Erant in eâdem epiſtolâ, quæ ad ea pertinebant, quæ inter Regem Pauſaniámque convenerant. Has ille literas Ephoris tradidit. Non eſt prætereunda *gravitas* Lacedæmoniorum hôc loco. Nam ne hujus quidem indicio impulſi ſunt, ut Pauſaniam comprehenderent; neque priùs vim adhibendam putaverunt, quàm ſe ipſe indicâſſet. Itaque huic indici, quid fieri vellent, præceperunt. Fanum Neptuni eſt Tænari, quod violari nefas putant Græci. Eò ille index confugit: in arâ conſedit. Hanc juxta, locum fecerunt ſub terrâ, ex quo poſſet audiri, ſi quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex Ephoris quidam deſcenderunt. Pauſanias, ut audivit Argilium confugiſſe in aram, perturbatus eò venit; quem cùm ſupplicem Dei videret in arâ ſedentem, quærit, cauſæ quid ſit tam repentini conſilii: huic ille, quid ex literis comperiſſet, aperit. Tantò magìs Pauſanias perturbatus orare cœpit, ne enuntiaret, nec ſe meritum de illo optimè proderet. Quòd ſi eam veniam ſibi dediſſet, tantíſque implicitum rebus ſublevâſſet, magno ei præmio futurum.

XXVI. His rebus Ephori cognitis, ſatius putaverunt in urbe eum comprehendi. Quò cùm eſſent profecti, & Pauſanias placato Argilio, ut putabat, Lacedæmonem reverteretur; in itinere, cùm jam in eo eſſet, ut comprehenderetur, è vultu cujuſdam Ephori, qui eum ad-

monere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis antè gradibus quàm qui sequebantur, in ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim Ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectúmque sunt demoliti, quò facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse; eámque, jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cùm semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus cùm eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quò hi, qui ad supplicium essent dati; displicuit pluribus: & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Indè posteriùs Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam finierat.

CIMON.

XXVII.

CIMON Miltiadis filius, Athenienſis, duro admodum initio usus est adolescentiæ. Nam cùm pater ejus litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eámque causam in vinculis publicis decessisset; Cimon eâdem custodiâ tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, quâ pater multatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem suam germanam, nomine Elpinicen, non magis amore, quàm patrio more, ductus. Nam Atheniensibus licet, eodem patre natas, uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quàm pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si

impetrâſſet, ſe pro illo pecuniam ſoluturum. Is cùm talem conditionem aſpernaretur, Elpinice negavit ſe paſſuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire; quoniámque prohibere poſſet, ſe Calliæ nupturam, ſi ea, quæ polliceretur, præſtitiſſet.

XXVIII. Tali modo cuſtodiâ liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim ſatìs eloquentiæ, ſummam liberalitatem, magnam prudentiam cùm juris civilis, tum rei militaris, quòd cum patre à puero in exercitu fuerat verſatus. Itaque hic & populum urbanum in ſuâ tenuit poteſtate, & apud exercitum plurimum valuit autoritate. Primùm imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim conſtituit, eóque decem millia Athenienſium in coloniam miſit. Idem iterum apud Mycalem Cypriorum & Phœnicum ducentarum navium claſſem devictam cepit; eodémque die pari fortunâ in terrâ uſus eſt. Namque hoſtium navibus captis, ſtatim ex claſſe copias ſuas eduxit, barbarorúmque uno concurſu maximam vim proſtravit. Quâ victoriâ, magnâ prædâ potitus, cùm domum reverteretur, quòd jam nonnullæ inſulæ propter acerbitatem imperii defecerant, benè animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit: Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quòd contumaciùs ſe geſſerat, vacuefecit; ſeſſores veteres urbe inſulâque ejecit, agros civibus diviſit: Thaſios opulentiâ fretos ſuo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, quà ad meridiem vergit, eſt ornata.

XXIX. Quibus rebus cùm unus in civitate maximè floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater ſuus, cæteríque Athenienſium principes. Nam teſtarum ſuffragiis, quod illi *oſtraciſmum* vocant, decem annorum exilio multatus eſt. Cujus factì celeriùs Athenienſes quàm ipſum pœnituit. Nam cùm ille fortì animo invidiæ ingratorum civium ceſſiſſet, bellúmque Lacedæmonii Athenienſibus indixiſſent; confeſtim notæ ejus virtutis deſiderium conſecutum eſt. Itaque

poſt annum quintum quo expulſus erat, in patriam revocatus eſt. Ille quòd hoſpitio Lacedæmoniorum utebatur, * ſatius exiſtimans contendere Lacedæmonem, ſuâ ſponte eſt profectus, pacémque inter duas potentiſſimas civitates conciliavit. Poſt neque ita multò in Cyprum cum ducentis navibus Imperator miſſus, cùm ejus majorem partem inſulæ deviciſſet, in morbum implicitus, in oppido Citio eſt mortuus.

XXX. Hunc Athenienſes non ſolùm in bello, ſed in pace diu deſideraverunt. Fuit enim tantâ liberalitate, cùm compluribus locis prædia hortóſque haberet, ut nunquam eis cuſtodem impoſuerit fructûs ſervandi gratiâ; ne quis impediretur, quo minùs ejus rebus, quibus vellet, frueretur. Semper eum pediſſequi cum nummis ſunt ſecuti, ut, ſi quis opis ejus indigeret, haberet, quod *ſtatim* daret, *ne differendo videretur negare.* Sæpe, cùm aliquem offenſum fortunâ videret minùs bene veſtitum, ſuum amiculum dedit. Quotidie ſic cœna ei coquebatur, ut, quos invocatos vidiſſet in foro, omnes vocaret; quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui unde efferrentur, non reliquiſſent, ſuo ſumtu extulit. Sic ſe gerendo, minimè eſt mirandum, ſi & vita ejus fuit ſecura, & mors acerba,

LYSANDER.

XXXI.

LYSANDER Lacedæmonius magnam reliquit ſui famam, magis felicitate quàm virtute partam. Athenienſes enim in Peloponneſios ſexto & viceſimo anno bellum gerentes confeciſſe apparet. Id quâ ratione conſecutus ſit, latet. Non enim virtute ſui exercitûs, ſed immodeſtiâ factum eſt adverſariorum; qui quòd dicto audientes Imperatoribus ſuis non erant, diſpalati in agris, relictis navibus, in hoſtium venerunt poteſtatem: quo facto Athenienſes ſe Lacedæmoniis dediderunt. Hâc victoriâ Lyſander elatus, cùm anteà ſemper factioſus audáxque fuiſſet, ſic ſibi indulſit, ut ejus operâ in maximum odium Græciæ Lacedæmonii pervenerint. Nam cùm hanc cauſam Lacedæmonii dictitâſſent ſibi eſſe belli, ut Athenienſium impotentem dominationem refringerent, poſtquàm apud Ægos flumen Lyſander claſſis hoſtium eſt potitus, nihil aliud molitus eſt, quàm ut omnes civitates in ſuâ teneret poteſtate, cùm id ſe Lacedæmoniorum cauſâ facere ſimularet. Namque undique qui Athenienſium rebus ſtuduiſſent, ejectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus ſummum imperium, poteſtatémque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, niſi aut qui ejus hoſpitio contineretur, aut ſe illius fore proprium fide confirmaret.

XXXII. Ita decemvirali poteſtate in omnibus urbibus conſtitutâ, ipſius nutu omnia gerebantur. Cujus de crudelitate ac perfidiâ, ſatis eſt unam rem, exem-

pli gratiâ, proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores. Victor ex Asiâ cùm reverteretur, Thasúmque divertisset, quòd ea civitas præcipuâ fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si *iidem firmissimi solerent esse amici*, qui *constantes fuissent inimici*, eam pervertere concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultâsset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, consulerentque rebus suis.

Desideratur hìc exemplum Lysandri crudelitatis & perfidiæ in Thasios.

XXXIII. Itaque decemviralem suam potestatem, sui ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus, iniit consilia, Reges Lacedæmoniorum tollere. Sed sentiebat, id se sinè ope Deorum facere non posse, quòd Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. Primùm itaque Delphos corrumpere est conatus. Cùm id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus dixit se vota suscepisse, quæ Jovi Ammoni solveret, existimans se Afros faciliùs corrupturum. Hâc spe cùm profectus esset in Africam, multùm eum Antistites Jovis fefellerunt. Nam non solùm corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedæmona miserunt, qui Lysandrum accusarent, quòd sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hôc crimine, judicúmque absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est à Thebanis apud Haliartum. Quàm verè de eo foret judicatum, oratio indicio fuit, quæ post mortem in domu ejus reperta est, in quâ suadet Lacedæmoniis, ut regiâ potestate dissolutâ, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum; sed ita scripta, ut Deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecuniâ fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

XXXIV. Atque hôc loco non est prætereundum factum Pharnabazi satrapis regii. Nam cùm Lysander præfectus classis in bello multa crudeliter avaré-

que feciſſet, déque his rebus ſuſpicaretur ad cives ſuos eſſe perlatum, petiit à Pharnabazo, ut ad Ephoros ſibi teſtimonium daret, quantâ ſanctitate bellum geſſiſſet, ſocióſque tractâſſet, déque eâ re accuratè ſcriberet: magnam enim ejus auctoritatem in eâ re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur. Librum gravem multis verbis conſcripſit, in quo ſummis eum effert laudibus. Quem cùm legiſſet, probâſſétque, dum obſignatur, alterum pari magnitudine, ut diſcerni non poſſet, ſignatum ſubjecit; in quo accuratiſſimè ejus avaritiam perfidiámque accusârat. Hinc Lyſander domum cùm rediſſet, poſtquam de ſuis rebus geſtis apud maximum magiſtratum, quæ voluerat, dixerat. teſtimonii loco librum à Pharnabazo datum tradidit, Hunc, ſummoto Lyſandro, cùm Ephori cognôſſent, ipſi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipſe ſuus fuit accuſator.

ALCIBIADES.

XXXV.

ALCIBIADES Cliniæ filius, Athenienſis. In hôc natura, quid efficere poſſit, videtur experta. Conſtat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodiderunt, nihil illo fuiſſe *excellentius*, vel in *vitiis*, vel in *virtutibus*. Natus in ampliſſimâ civitate, ſummo genere, omnium ætatis ſuæ multò formoſiſſimus, ad omnes res aptus, conſiliíque plenus. Namque Imperator fuit ſummus mari & terrâ; diſertus, ut in primis dicendo valeret; & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo poſſet reſiſtere. Idem, cùm tempus poſceret, laborioſus, patiens, liberalis, ſplendidus, non minùs in vitâ, quàm

victu; affabilis, blandus, temporibus callidiſſimè inſerviens. Idem, ſimul ac ſe remiſerat, nec cauſa ſuberat, quare animi laborem perferret, luxurioſus, diſſolutus, libidinoſus, intemperans reperiebatur; ut omnes admirarentur, in *uno* homine tantam *diſſimilitudinem*, támque *diverſam naturam*.

XXXVI. Educatus eſt in domo Periclis, (privignus enim ejus fuiſſe dicitur) eruditus à Socrate. Socerum habuit Hipponicum, * omnium Græcorum ditiſſimum, ut, ſi ipſe fingere vellet, neque plura bona reminiſci, neque majora poſſet conſequi, quàm vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adoleſcentiâ amatus eſt à multis, more Græcorum; in eis à Socrate, de quo mentionem facit Plato in Sympoſio: namque eum induxit commemorantem ſe pernoctâſſe cum Socrate, neque aliter ab eo ſurrexiſſe, ac filius à parente debuerit. Poſteaquam robuſtior eſt factus, non minùs multos amavit: in quorum amore, quoad licitum eſt, odioſa multa delicatè jocoſéque fecit: quæ referremus, niſi majora potioráque haberemus.

XXXVII. Bello Peloponneſiaco hujus conſilio atque auctoritate Athenienſes bellum Syracuſanis indixerunt: ad quod gerendum ipſe dux delectus eſt. Duo præterea collegæ dati, Nicias & Lamachus. Id cùm appararetur, prius quàm claſſis exiret, accidit, ut unâ nocte omnes Hermæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam Andocidis erat, Andocidíſque Hermes vocatus eſt. Hoc cùm appareret, non ſinè magnâ multorum conſenſione eſſe factum, quod non ad privatam, ſed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor eſt injectus, ne quà repentina vis in civitate exiſteret, quæ libertatem opprimeret populi. Hoc maximè convenire in Alcibiadem videbatur, quòd & potentior & major, quàm privatus, exiſtimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam operâ forenſi ſuos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos los, quotieſcunque in publicum prodiſſet, ad ſe con-

verteret, neque ei par quiſquam in civitate poneretur. Itaque non ſolùm *ſpem* in eo habebant maximam, ſed etiam *timorem*, quòd & *obeſſe* plurimùm & *prodeſſe* poterat. Aſpergebatur etiam infamiâ, quòd in *domo* ſuâ *facere myſteria* dicebatur, quòd nefas erat more Athenienſium; ídque non ad *religionem*, ſed ad *conjurationem pertinere* exiſtimabatur.

XXXVIII. Hôc crimine in contentionem ab inimicis compellabatur. Sed inſtabat tempus ad bellum proficiſcendi; id ille intuens, neque ignorans civium ſuorum conſuetudinem, poſtulabat, ut, ſi quid de ſe agi vellent, potiùs de præſenti quæſtio haberetur, quàm abſens invidiæ crimine accuſaretur. Inimici verò ejus quieſcendum in præſenti, quia nocere ſe ei non poſſe intelligebant, & illud tempus exſpectandum decreverunt, quo exîſſet, ut ſic abſentem aggrederentur: itáque fecerunt. Nam poſtquam in Siciliam eum perveniſſe crediderunt, abſentem, quòd *ſacra violâſſet*, reum fecerunt. Quâ de re cùm ei nuntius à Magiſtratu in Siciliam miſſus eſt, ut domum ad cauſam dicendam rediret, eſſétque in magnâ ſpe provinciæ benè adminiſtrandæ, non parere noluit, & in triremem, quæ ad eum deportandum erat miſſa, aſcendit; ac Thurios in Italiam pervectus, multa ſecum reputans de immoderatâ civium ſuorum licentiâ, crudelitatéque erga nobiles, utiliſſimum ratus impendentem evitare tempeſtatem, clàm ſe à cuſtodibus ſubduxit, & indè primùm Elidem, deinde Thebas venit. Poſtquam autem ſe capitis damnatum bonis publicatis audivit, & id quod uſu venerat, Eumolpidas ſacerdotes à populo coactos, ut ſe *devoverent*, ejúſque *devotionis*, quò teſtatior eſſe memoria, exemplum in pilâ lapideâ inciſum, eſſe poſitum in publico, Lacedæmonem demigravit. Ibi (ut ipſe prædicare conſueverat) non adversùs *Patriam*, ſed *inimicos* ſuos bellum geſſit, quòd iidem *hoſtes* eſſent *civitati*. Nam cùm intelligerent ſe plurimùm prodeſſe reipublicæ, ex eâ ejeciſſe, plúſque *iræ* ſuæ, quàm *utilitati* com-

muni paruisse. Itaque hujus consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Atticâ munierunt, præsidióque perpetuo ibi posito, in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem operâ Ioniam à societate averterunt Athenienſium. Quo facto, multò superiores bello esse cœperunt.

XXXIX. Neque verò his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quàm timore ab eo alienati. Nam cùm acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne *caritate patriæ* ductus aliquando ab ipsis desciscceret, & cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit; erat enim eâ sagacitate, ut decipi non posset, præsertim cùm animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem præfectum Regis Darii se contulit. Cujus cùm in intimam amicitiam perveniſſet, & Athenienſium, malè gestis in Siciliâ rebus, opes senescere, contrà Lacedæmoniorum crescere videret; initio cum Pisandro prætore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, & de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentiæ non amicus, & optimatum fautor. Ab hôc destitutus, primùm per Thrasybulum Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætórque fit apud Samum: pòst suffragante Theramene, plebiscito restituitur, parísque absens imperio præficitur, simul cum Thrasybulo & Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paulò antè victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque prœliis terrestribus, tribus navalibus; in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in orâ sitæ sunt Asiæ; quarum expugnaverant complures, in his Byzantium: neque minùs multos consilio ad amicitiam adjunxerant, quòd in captos clementiâ fuerant usi.

XL. Ita prædâ onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis Athenas venerunt. His cùm obviàm universa civitas in Piræum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus confluueret, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, & adversas superiores, & præsentes secundas res accidisse ejus operâ. Itaque & Siciliæ amissum imperium, & Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quòd talem virum è civitate expulissent. Neque id sinè causâ arbitrari videbantur: nam postquam exercitui præesse cœperat, neque terrâ, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quanquam Theramenes & Thrasybulus eisdem rebus præfuerant, simúlque venerant in Pyræum, tamen illum unum omnes prosequebantur, & (id quod nunquam antea usu venerat, nisi Olympiæ victoribus) coronis aureis æneísque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbitatem. Postquam Astu venit, concione advocatâ, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lachrymârit, inimicumque his se ostenderit, quorum operâ patriâ pulsus fuerat; perinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnâsset. Restituta ergò huic sunt publicè bona; iidémque illi Eumolpidæ sacerdotes rursus *resecrare* sunt coacti, qui eum *devoverant*; pilásque illæ, in quibus *devotio* fuerat scripta, in mare præcipitatæ.

XLI. Hæc Alcibiadi lætitia minùs fuit diuturna. Nam cùm ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellíque tradita, ut unius arbitrio gereretur; & ipse postulâsset, ut duo sibi collegæ darentur, Thrasybulus & Adimantus, neque id negatum esset: classe in Asiam profectus, quòd apud Cymen minùs ex sententiâ rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minùs prospere gesta ejus cul-

pæ tribuerent, cùm eum aut negligenter, aut malitiosè feciſſe loquerentur: ſicut tum accidit; nam corruptum à Rege capere Cymen noluiſſe arguebant. Itaque *huic maximè* putamus *malo* fuiſſe *nimiam opinionem ingenii atque virtutis.* Timebatur enim non minùs quàm diligebatur, ne ſecundâ fortunâ, magníſque opibus elatus, tyrannidem concupiſceret. Quibus rebus factum eſt, ut abſenti magiſtratum abrogarent, & alium in ejus locum ſubſtituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, & ſe Perinthum contulit, ibíque tria caſtella communivit, Bornos, Byziam, Macrontichos; manûque collectâ primus Græciæ in Thraciam introiit, glorioſius exiſtimans barbarorum prædâ locupletari, quàm Graiorum. Quâ ex re creverat cùm famâ, tum opibus, magnámque amicitiam ſibi cum quibuſdam Regibus Thraciæ pepererat.

XLII. Neque tamen à caritate patriæ potuit recedere. Nam cùm apud Ægos flumen Philocles prætor Athenienſium claſſem conſtituiſſet ſuam, neque longè abeſſet Lyſander prætor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quàm diutiſſimè duceret, quòd ipſis pecunia à Rege ſuppeditabatur; contrà Athenienſibus exhauſtis, præter arma & naves, nihil erat ſuper; Alcibiades ad Athenienſium venit exercitum, ibíque præſente vulgo agere cœpit, ſi vellent, ſe coacturum Lyſandrum aut dimicare, aut pacem petere: Lacedæmonios eò nolle confligere claſſe, quòd pedeſtribus copiis plus quàm navibus valerent: ſibi autem eſſe facile Seuthen Regem Thracum deducere, ut eos terrâ depelleret: quo facto neceſſariò aut claſſe conflicturos, aut bellum compoſituros. Id etſi verè dictum Philocles animadvertebat, tamen poſtulata facere noluit, quòd ſentiebat, ſe Alcibiade recepto nullius momenti apud exercitum futurum; & ſi quid ſecundi eveniſſet, nullam in eâ re ſuam partem fore: contra ea, ſi quid adverſi accidiſſet, ſe unum ejus delicti futurum reum. Ab hôc diſcedens

Alcibiades, *quoniam*, inquit, *victoriæ patriæ repugnas, illud moneo, juxta hostes castra habeas nautica. Periculum est enim, ne immodestiâ militum nostrorum occasio detur Lysandro nostri opprimendi exercitûs.* Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander, cùm per speculatores comperisset, vulgum Athenienſium in terram prædatum exisse, navesque penè inanes relictas, tempus rei gerendæ non dimisit, eóque impetu totum bellum delevit.

XLIII. At Alcibiades victis Athenienſibus, non satìs tuta eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillimè suam fortunam occulì posse: sed falsò: nam Thraces postquam eum cum magnâ pecuniâ venisse senserunt, insidias ei fecerunt; qui ea quæ apportavit abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens, nullum locum sibi tutum in Græciâ, propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit. Quem quidem adeò suâ cepit humanitate, ut eum nemo in amicitiâ antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygiâ castrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Quâ fortunâ Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad *patriam liberandam* omni ferebatur cogitatione. Sed videbat id sinè rege Persarum non posse fieri: ideóque eum amicum sibi cupiebat adjungi. Neque dubitabat facilè se consecuturum, si modò ejus conveniendi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clàm parare Lacedæmoniis adjuvantibus sciebat: id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.

XLIV. Hæc cùm moliretur, peterétque à Pharnabazo ut ad Regem mitteretur, eodem tempore Critias, *cæterique tyranni* Athenienſium, certos homines ad Lysandrum in Asiam miserunt, qui eum certiorem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset.

Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. His *Laco* rebus commotus statuit, accuratiùs sibi agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renunciat, quæ Regi cum Lacedæmoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum, aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrapes, & *violare clementiam*, quàm *regis opes minui*, maluit. Itaque misit Syssamithren & Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, cùm ille esset in Phrygiâ, itérque ad regem pararet. Missi, clàm vicinitati, in quâ tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cùm eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa * casam eam, in quâ quiescebat, eámque succenderunt; ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem sonitu flammæ excitatus, quòd gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadiâ hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, & id quod in præsentiâ vestimentorum fuit, arripuit: his in ignem ejectis, flammæ vim transit. Quem, ut Barbari incendium effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quæ cum eo vivere consueverat, muliebri suâ veste contectum ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

XLV. Hunc infamatum à plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit; Theopompus, qui fuit pòst aliquantò natus; & Timæus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando consenserunt. Nam ea quæ suprà diximus, de eo prædicârunt, atque hoc amplius, cùm Athenis splendidissimâ civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superâsse; postquam indè expulsus Thebas venerit, adeò studiis eorum inser-

visse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare. Omnes enim Bœotii magis firmitati corporis, quàm ingenii acumini inserviunt. Eundem apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur, sic duritiæ se dedisse, ut parsimoniâ victûs atque cultûs omnes Lacedæmonios vinceret: fuisse apud Thracas, homines vinolentos, rebúsque Venereis deditos; hos quoque in his rebus anteceſſisse: venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriosè vivere; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maximè admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut apud quoscunque esset, princeps poneretur, haberetúrque carissimus. Sed satis de hôc: reliquos ordiamur.

THRASYBULUS.

XLVI.

THRASYBULUS Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sinè fortunâ ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illi sinè dubio neminem præfero fide, constantiâ, magnitudine animi, in patriam amore. Nam quod *multi* voluerunt, *paucique* potuerunt, ab *uno tyranno patriam liberare*; huic contigit, ut à *triginta oppressam tyrannis* è servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, cùm eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate præcurrerunt. Primùm Peloponnesio bello multa hic sinè Alcibiade gessit; ille nullam rem sinè hôc; quæ ille universa *naturali quodam bono fecit lucri.* Sed illa tamen omnia communia Imperatoribus cum militibus & fortunâ, quòd in *prœlii concursu abit res a consilio ad vires*, vímque pugnantium. Itaque *jure* suo [illegible] ab *Imperatore* miles, *plurima* verò *fortuna*

vindicat, ſéque hìc plus valuiſſe, quàm ducis prudentiam, verè poteſt prædicare. Quare illud magnificentiſſimum factum proprium eſt Thraſybuli. Nam cùm triginta *tyranni*, præpoſiti à Lacedæmoniis, ſervitute oppreſſas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna, partim patriâ expuliſſent, partim interfeciſſent, plurimorum bona publicata inter ſe diviſiſſent; non ſolùm princeps, ſed & ſolus initio bellum his indixit.

XLVII. Hic enim cùm Phylen confugiſſet, (quod eſt caſtellum in Atticâ munitiſſimum,) non plus habuit ſecum, quàm triginta de ſuis. Hoc initium fuit ſalutis Atticorum, hoc robur libertatis clariſſimæ civitatis. * Neque verò hic modò contemtus eſt primò à tyrannis, ſed & ejus ſolitudo, quæ quidem res & illis contemnentibus, perniciei, & huic deſpecto, ſaluti fuit. Hæc enim illos ad perſequendum ſegnes, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robuſtiores. Quo magìs præceptum illud omnium in animis eſſe debet, *Nihil in bello oportere contemni*; nec ſinè causâ dìci, *Matrem timidi flere non ſolere*. Neque tamen pro opinione Thraſybuli auctæ ſunt opes. Nam jam tum illis temporibus *fortiùs boni pro libertate loquebantur, quàm pugnabant*. Hinc in Piræeum tranſiit, Munychiámque munivit. Hanc bis *tyranni* oppugnare ſunt adorti, ab eâque turpiter repulſi, protinus in urbem armis impedimentíſque amiſſis refugerunt. Uſus eſt Thraſybulus non minùs prudentiâ, quàm fortitudine. Nam cedentes violare vetuit: *cives* enim *civibus parcere æquum* cenſebat; neque quiſquam eſt vulneratus, niſi qui prior impugnare voluit. Neminem jacentem veſte ſpoliavit: nil attigit, niſi arma quorum indigebat, & quæ ad victum pertinebant. In ſecundo prœlio cecidit Critias, dux *tyrannorum*, cùm quidem adversùs Thraſybulum fortiſſimè pugnaret.

XLVIII. Hôc dejecto, Pauſanias venit Atticis auxilio [illegible]moniorum. Is inter Thraſybulum,

& eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditionibus: *ne qui præter triginta tyrannos, & decem qui poſtea prætores creati, ſuperioris more crudelitatis erant uſi, afficerentur exilio; neve cujuſquam bona publicarentur; reipublicæ procuratio populo redderetur.* Præclarum hoc quoque Thraſybuli, quod reconciliatâ pace, cùm plurimum in civitate poſſet, legem tulit; *ne quis antè actarum rerum accuſaretur, neve multaretur*; eamque illi *Legem Oblivionis* appellârunt. Neque verò hanc tantùm *ferendam* curavit, ſed etiam, ut *valeret*, effecit. Nam cùm quidam ex his, qui ſimul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellet, cum quibus in gratiam reditum erat; publicè prohibuit, & id quod pollicitus erat, præſtitit.

XLIX. Huic pro tantis meritis, honoris corona à populo data eſt, facta è duabus *virgulis oleaginis*; quæ, quòd *amor* civium non *vis* expreſſerat, *nullam* habuit *invidiam*, magnæque fuit gloriæ. Bene ergò Pittacus ille, qui ſeptem ſapientûm numero eſt habitus, cùm ei Mitylenæi multa millia jugerum agri munerî darent, *Nolite* (*rogo vos*) inquit, *mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiſcant. Quare ex iſtis nolo amplius, quàm centum jugera, quæ & meam animi æquitatem & veſtram voluntatem indicent. Nam parva munera, diutinæ: locupletia, non propria eſſe conſueverunt.* Illâ igitur coronâ contentus Thraſybulus, neque amplius requiſivit, neque quenquam honore ſe anteceſſiſſe exiſtimavit. Hic ſequenti tempore, cùm prætor claſſem ad Ciliciam appuliſſet, neque ſatis diligenter in caſtris ejus agerentur vigiliæ, à barbaris, ex oppido noctu eruptione factâ, in tabernaculo interfectus eſt.

CONON.

I.

CONON Athenienſis, Peleponneſio bello acceſſit ad rempublicam, in eóque ejus opera magni fuit. Nam & prætor pedeſtribus exercitibus præfuit, & præfectus claſſis res magnas mari geſſit. Quas ob cauſas præcipuus ei honos habitus eſt. Namque omnibus unus inſulis præfuit. In quâ poteſtate Pharas cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponneſio bello prætor, cùm apud Ægos flumen copiæ Athenienſium à Lyſandro ſunt devictæ. Sed tum abfuit, eóque pejùs res adminiſtrata eſt. Nam & prudens rei militaris; & diligens erat imperii. Itaque nemini erat his temporibus dubium, ſi adfuiſſet, illam Athenienſes calamitatem accepturos non fuiſſe.

LI. Rebus autem afflictis cùm *patriam obſideri* audiſſet, non quæſivit, ubi ipſe *tutò viveret*, ſed unde *præſidio poſſet eſſe civibus* ſuis. Itaque contulit ſe ad Pharnabazum ſatrapen Ioniæ & Lydiæ, eundémque generum regis & propinquum; apud quem ut multum gratiâ valeret, multo labore multíſque effecit periculis. Nam cùm Lacedæmonii Athenienſibus devictis in ſocietate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant; Ageſilaúmque bellatum miſiſſent in Aſiam, maximè impulſi à Tiſſapherne, qui ex intimis regis ab amicitiâ ejus defecerat, & cum Lacedæmoniis coierat ſocietatem: hunc adverſùs Pharnabazus habitus imperator: re quidem verâ exercitui præfuit Conon, ejúſque omnia arbitrio geſta ſunt. Hic militum ducem ſummum Ageſilaum impedivit,

sæpéque ejus consiliis obstitit. Neque verò non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum à suis civibus revocatus est, quòd Bœotii & Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant; Conon nihil seciùs apud præfectos regis versabatur, hísque omnibus maximo erat usui.

LII. Defecerat à rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quàm cæteris erat apertum. Multis enim magnísque meritis apud regem, etiam cùm in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facilè ad credendum inducebatur, reminiscens ejus se operâ Cyrum fratrem superâsse. Hujus accusandi gratiâ Conon à Pharnabazo ad regem missus, posteaquàm venit, primùm ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit, séque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sinè hôc admittitur. Huic ille, *nulla* (inquit) *mora est: sed tu delibera utrùm colloqui malis, an per literas edere quæ cogitas. Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem*; (quod προσκυνεῖν illi vocant) *hoc si tibi grave est, per me nihilo secius editis mandatis conficies, quod studes.* Tum Conon, *Enimvero*, inquit, *mihi non est grave quemvis honorem haberi regi; sed vereor, ne civitati meæ sit opprobrio, si cùm ex eâ sim profectus, quæ cæteris gentibus imperare consueverit, potiùs barbarorum, quàm illius more fungar.* Itaque quæ volebat, huic scripta tradidit.

LIII. Quibus cognitis, rex tantùm autoritate ejus motus est, ut Tissaphernem hostem judicârit, & Lacedæmonios bello persequi jusserit, & ei permiserit, quem vellet eligere ad dispensandam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius qui optimè suos nôsse deberet: sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis, & Phœnicibus, cæterísque maritimis civitatibus naves longas imperaret, classemque, quâ proximâ æstate mare tueri posset, com-

pararet; dato adjutore Pharnabazo, ſicut ipſe voluerat. Id ut Lacedæmoniis eſt nuntiatum, non ſinè curâ rem adminiſtrârunt, quòd majus bellum imminere arbitrabantur, quàm ſi cum barbaro ſolùm contenderent. Nam ducem fortem, & prudentem, regiis opibus præfuturum, ac ſecum dimicaturum videbant; quem neque conſilio, neque copiis ſuperare poſſent. Hâc mente magnam contrahunt claſſem, proficiſcuntur Piſandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus, magno prœlio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Quâ victoriâ non ſolùm Athenæ, ſed etiam cuncta Græcia, quæ ſub Lacedæmoniorum fuerat imperio, liberata eſt. Conon cum parte navium in patriam venit; muros dirutos à Lyſandro utroſque, & Piræei, & Athenarum, reficiendos curat; pecuniæque quinquaginta talenta, quæ à Pharnabazo acceperat, civibus ſuis donat.

LIV. Accidit huic quod cæteris mortalibus, *ut inconſideratior in ſecundâ, quàm in adverſâ eſſet fortunâ*. Nam claſſe Peloponneſiorum devictâ, cùm ulturum ſe injurias patriæ putaret, plura concupivit, quàm efficere potuit. *Neque tamen ea non pia & approbanda fuerunt, quòd potiùs Patriæ opes augeri, quàm Regis, maluit.* Nam cùm magnam auctoritatem ſibi pugnâ illâ navali, quam apud Cnidum fecerat, conſtituiſſet, non ſolùm inter barbaros, ſed etiam inter omnes Græciæ civitates, clàm dare operam cœpit, ut Ioniam & Æoliam reſtitueret Athenienſibus. Id cùm minùs diligenter eſſet celatum, Tiribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, ſimulans ad regem eum ſe mittere velle magnâ de re. Hujus nuntio parens cùm veniſſet, in vincula conjectus eſt; in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibíque periiſſe ſcriptum reliquerunt. Contra ea Dinon hiſtoricus, cui nos plurimum de Perſicis rebus credimus, effugiſſe ſcripſit: illud addubitat, utrùm Tiribazo ſciente, an imprudente ſit factum.

DION.

LV.

DION Hipparini filius, Syracuſanus, nobili genere natus, utrâque implicatus tyrannide Dionyſiorum. Namque ille ſuperior Ariſtomachen, ſororem Dionis, habuit in matrimonio; ex quâ duos filios, Hipparinum & Niſæum procreavit; totidémque filias, Sophroſynen & Areten: quarum priorem Dionyſio filio, eidem cui regnum reliquit, nuptum dedit; alteram Areten, Dioni. Dion autem præter nobilem propinquitatem, generoſámque majorum famam, multa alia à naturâ habuit bona: in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas; magnam corporis dignitatem, quæ non minimùm commendat; magnas præterea divitias à patre relictas, quas ipſe tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionyſio priori, neque minùs propter mores, quàm affinitatem. Namque etſi Dionyſii crudelitas ipſi diſplicebat, tamen ſalvum illum propter neceſſitudinem, magìs etiam ſuorum causâ eſſe ſtudebat. Aderat in magnis rebus; ejúſque conſilio multùm movebatur tyrannus, niſi quâ in re major ipſius cupiditas interceſſerat. Legationes verò omnes, quæ eſſent illuſtriores, per Dionem adminiſtrabantur; quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter adminiſtrando, crudeliſſimum nomen *tyranni* ſuâ humanitate leniebat. Hunc à Dionyſio miſſum Carthaginenſes ſuſpexerunt, ut neminem unquam Græcâ linguâ loquentem magìs ſint admirati.

LVI. Neque verò hæc Dionyſium fugiebant: nam quanto eſſet ſibi ornamento, ſentiebat. Quò fiebat, ut uni huic maximè indulgeret, neque eum ſecùs diligeret ac filium. Qui quidem, cùm Platonem Ta-

rentum veniſſe fama in Siciliam eſſet perlata, adoleſcenti negare non potuit, quin eum arceſſeret, cùm Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnâque eum ambitione Syracuſas perduxit. Quem Dion adeò admiratus eſt, atque adamavit, ut ſe totum ei traderet. Neque verò minùs Plato delectatus eſt Dione. Itaque cùm à Dionyſio tyranno crudeliter violatus eſſet, quippe quem venundari juſſiſſet, tamen eodem rediit, ejuſdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionyſius: quo cùm graviter conflictaretur, quæſivit à medicis Dion quemadmodum ſe haberet; ſimúlque ab his petiit, ſi fortè majori eſſet periculo, ut ſibi faterentur: nam velle ſe cum eo colloqui de partiendo regno, quòd ſororis ſuæ filios ex illo natos partem regni putabat debere habere. Id medici non tacuerunt, & ad Dionyſium filium ſermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo eſſet Dioni poteſtas, patri ſoporem medicos dare coëgit. Hôc æger ſumto, ſomno ſopitus diem obiit ſupremum.

LVII. Tale initium fuit Dionis & Dionyſii ſimultatis; eáque multis rebus aucta eſt; ſed tamen primis temporibus aliquandiu ſimulata inter eos amicitia manſit. Cúmque Dion non deſineret obſecrare Dionyſium, ut Platonem Athenis arceſſeret, & ejus conſiliis uteretur; ille, qui in aliquâ re vellet patrem imitari, morem ei geſſit, eodémque tempore Philiſtum hiſtoricum Syracuſas reduxit, hominem *amicum* non magis tyranno, quàm *tyrannidi*. Sed de hôc in meo libro plura ſunt expoſita, qui de hiſtoricis Græcis conſcriptus eſt. Plato autem tantùm apud Dionyſium autoritate potuit, valuítque eloquentiâ, ut ei perſuaſerit tyrannidis facere finem, libertatémque reddere Syracuſanis; à quâ voluntate Philiſti conſilio deterritus, aliquantò crudelior eſſe cœpit.

LVIII. Qui quidem cùm à Dione ſe ſuperari videret ingenio, autoritate, amore populi; verens, ne ſi eum ſecum haberet, aliquam occaſionem ſui daret oppri-

mendi; navem ei triremem dedit, quâ Corinthum deveheretur; oſtendens, ſe id utriuſque facere causâ, ne, cùm inter ſe timerent, alteruter alterum præoccuparet. Id cùm factum multi indignarentur, magnæque eſſet invidiæ tyranno, Dionyſius omnia quæ moveri poterant Dionis, in naves impoſuit, ad eúmque miſit. Sic enim exiſtimari volebat, id ſe non odio hominis, ſed ſuæ ſalutis feciſſe causâ. Poſtea verò quàm audivit eum in Peloponneſo manum comparare, ſibíque bellum facere conari, Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, filiúmque ejus ſic educari juſſit, ut indulgendo turpiſſimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priuſquam pubes eſſet, ſcorta adducebantur, vino epulíſque obruebatur, neque ullum tempus ſobrio relinquebatur. Is uſque eò vitæ ſtatum commutatum ferre non potuit, poſtquam in patriam rediit pater, (namque appoſiti erant cuſtodes, qui eum à priſtino victu deducerent) ut ſe à ſuperiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit.

LIX. Sed illuc revertor. Poſtquam Corinthum pervenit Dion, & eódem perfugit Heraclides, ab eodem expulſus Dionyſio, qui præfectus fuerat equitum; omni ratione bellum comparare cœperunt. Sed non multùm proficiebant, quòd *multorum annorum tyrannis, magnarum opum putabatur*; quam ob cauſam *pauci ad ſocietatem periculi* perducebantur. Sed Dion fretus non tam ſuis copiis, quàm odio tyranni, maximo animo, duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum; quod omnibus gentibus admirabile eſt viſum, adeò facilè perculit, ut poſt diem tertium, quàm Siciliam attigerat, Syracuſas introierit. Ex quo intelligi poteſt, *nullum eſſe imperium tutum, niſi benevolentiâ munitum.* Eo tempore aberat Dionyſius, & in Italiâ claſſem opperiebatur, adverſariorum ratus neminem ſinè magnis copiis ad ſe venturum: quæ res eum fefellit. Nam Dion his ipſis, qui ſub adverſarii fuerant

potestate, regios spiritus repressit, totiúsque ejus partis Siciliæ potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat; parísque modo urbis Syracusarum, præter arcem, & insulam adjunctam oppido; eóque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dionysius.

LX. Has tam prosperas, támque inopinatas res consecuta est subita commutatio; quòd *fortuna suâ mobilitate, quem paulò antè extulerat, demergere est adorta*: primùm in filio, de quo commemoravi suprà, sævitiam suam exercuit. Nam cùm uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiúmque vellet revocare ad virtutem à perditâ luxuriâ, accepit gravissimum parens vulnus morte filii: deinde ortâ dissensione inter eum & Heraclidem; qui quidem Dioni principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minùs valebat apud optimates; quorum consensu præerat classi, cùm Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, & versum illum Homeri retulit ex secundâ rhapsodiâ, in quo hæc sententia est, *Non posse bene geri rempubl. multorum imperiis*: quod dictum magna invidia consecuta est. Namque aperuisse videbatur, se omnia in suâ potestate esse velle: hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit; Heraclidémque, cùm Syracusas venisset, interficiendum curavit.

LXI. Quod factum omnibus maximum timorem injecit. Nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto licentiùs eorum bona, quos sciebat adversùs se sensisse, militibus dispertivit. Quibus divisis cùm quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse cœpit; neque quò manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id ejusmodi erat, ut, cùm milites reconciliâsset, amitteret optimates. Quarum rerum curâ frangebatur, & *insuetus malè audiendi*, non *æquo animo ferebat*, de se

ab iis malè existimari, quoram paulò antè in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem offensâ in eum militum voluntate, liberiùs loquebatur, & *tyrannum non ferendum* dictitabat.

LXII. Hæc ille intuens, cùm, quemadmodum sedaret, nesciret, & quorsum evaderent, timeret; Callicrates quidam, civis Athenienſis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo & callidus, & ad fraudem acutus, sine ullâ religione ac fide, adit ad Dionem, & ait, eum in magno periculo esse, propter offensionem populi & odium militum; quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum; quem si invenisset idoneum, facilè omnium animos cogniturum, adversariósque sublaturum, quòd inimici ejus dissidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato, excipit has partes ipse Callicrates, & se *armat imprudentiâ Dionis:* ad eum interficiendum socios conquirit, adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. Res multis conscîis, quæ gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxorémque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat à Callicrate fieri sibi insidias, sed illa quæ agerentur, fieri præcepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem in ædem Proserpinæ deducunt, ac jurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hâc religione non modò ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est; verens ne priùs consilium suum aperiretur, quàm conata perfecisset.

LXIII. Hâc mente proximo die festo, cùm à conventu remotum se Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisset, conscîis facinoris loca munitiora oppidi tradidit; domum custodibus sepsit, à foribus qui non discederent, certos præfecit; navim triremem armatis ornat, Philocrati fratri suo tradit, eámque in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet; cogitans, si fortè consiliis obstitisset fortuna, ut haberet,

quò fugeret, ad ſalutem. Suorum autem è numero Zacynthios adoleſcentes quoſdam elegit, cùm audaciſſimos, tum viribus maximis; hiſque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, ſic ut conveniendi ejus gratiâ viderentur venire. Hi propter notitiam ſunt intromiſſi. At illi, ut limen ejus intrârunt, foribus obſeratis, in lecto cubantem invadunt, colligant: fit ſtrepitus, adeò ut exaudiri poſſet foris.. Hìc ſicut antè ſæpe dictum eſt, quàm *inviſa ſit ſingularis potentia, & miſeranda vita, qui ſe metui, quàm amari malunt*, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipſi cuſtodes, ſi propitiâ fuiſſent voluntate, foribus effractis ſervare eum potuiſſent, quòd illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. Cui cùm ſuccurreret nemo, Lyco quidam Syracuſanus per feneſtras gladium dedit, quo Dion interfectus eſt.

LXIV. Confectâ cæde cùm multitudo viſendi gratiâ introiiſſet, nonnulli ab inſciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus diſplicebat. Hi falsâ ſuſpicione ducti, immerentes, ut ſceleratos occidunt. Hujus de morte, ut palàm factum eſt, mirabiliter *vulgi mutata* eſt *voluntas*. Nam qui *vivum* eum *tyrannum vocitârant*, eundem *liberatorem patriæ*, tyranníque expulſorem prædicabant. Sic ſubitò *miſericordia odio ſucceſſerat*, ut eum ſuo ſanguine, ſi poſſent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe, celeberrimo loco elatus publicè, ſepulcri monumento donatus eſt. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus; quartum poſt annum, quàm ex Peloponneſo in Siciliam redierat.

IPHICRATES.

LXV.

IPHICRATES Athenienſis, non tam magnitudine rerum geſtarum, quàm diſciplinâ militari nobilitatus eſt. Fuit enim talis dux, ut non ſolùm ætatis ſuæ cum primis compararetur, ſed ne de majoribus natu quidem quiſquam anteponeretur. Multum verò in bello eſt verſatus, ſæpe exercitibus præfuit, nuſquam culpâ malè rem geſſit, ſemper conſilio vicit: tantúmque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. Namque ille pedeſtria arma mutavit, cùm ante illum imperatorem, maximis clypeis, brevibus haſtis, minutis gladiis, uterentur: ille è contrario peltam pro parmâ fecit, à quâ poſtea peltaſtæ pedites appellantur, ut ad motus concurſûſque eſſent leviores. Haſtæ modum duplicavit, gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, & pro ferreis atque æneis lineas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam pondere detracto, quod æquè corpus tegeret, & leve eſſet, curavit.

LXVI. Bellum cum Thracibus geſſit: Seuthen, ſocium Athenienſium, in regnum reſtituit. Apud Corinthum tantâ ſeveritate exercitui præfuit, ut nullæ unquam in Græciâ neque exercitatiores copiæ, neque magìs dicto audientes fuerint duci; in eámque conſuetudinem adduxit, ut cùm prœlii ſignum ab imperatore eſſet datum, ſinè ducis operâ ſic ordinatæ conſiſterent, ut ſinguli à peritiſſimo imperatore diſpoſiti viderentur. Hôc exercitu *Moram* Lacedæmoniorum interfecit: quod maximè totâ celebratum eſt Græciâ: Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit: quo facto, magnam adeptus eſt gloriam. Cùm Artaxer-

xes Ægyptio regi bellum inferre voluiſſet, Iphicratem ab Athenienſibus petivit ducem, quem præficeret exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem ſic omni diſciplinâ militari erudivit, ut quemadmodum quondam *Fabiani* milites Romani appellati ſunt, ſic *Iphicratenſes* apud Græcos in ſummâ laude fuerint. Idem ſubſidio Lacedæmoniis profectus, Epaminondæ retardavit impetus. Nam niſi ejus adventus appropinquâſſet, non priùs Thebani Spartâ abſceſſiſſent, quàm captam incendio delêſſent.

LXVII. Fuit autem & animo magno, & corpore, imperatoriâque formâ, ut ipſo aſpectu cuivis injiceret admirationem ſui: ſed in labore remiſſus nimis, parúmque patiens, ut Theopompus memoriæ prodidit: bonus verò civis, fidêque magnâ. Quod cùm in aliis rebus declaraverit, tum maximè in Amyntæ Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice, mater Perdiccæ & Philippi, cum his duobus pueris, Amyntâ mortuo, ad Iphicratem confugit, ejúſque opibus defenſa eſt. Vixit ad ſenectutem, placatis in ſe ſuorum civium animis. Cauſam capitis ſemel dixit bello ſociali, ſimul cum Timotheo, eóque judicio eſt abſolutus. Meneſthea filium reliquit ex Threſsâ natum, Coti regis filiâ. Is cùm interrogaretur, *utrùm pluris patrem, matrémne faceret; matrem*, inquit. Id cùm omnibus mirum videretur; at ille *meritò*, inquit, *facio. Nam pater, quantum in ſe fuit, Thracem me genuit: contrà, mater Athenienſem.*

CHABRIAS.

LXVIII.

CHABRIAS Athenienſis. Hic quoque in ſummis habitus eſt ducibus, réſque multas memoriâ dignas geſſit. Sed ex his elucet maximè Inventum ejus in prœlio, quod apud Thebas fecit, cùm Bœotiis ſubſidio veniſſet. Namque in eâ victoriâ fidente ſummo duce Ageſilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere; obnixóque genu ſcuto, projectâque haſtâ, impetum excipere hoſtium docuit. Id novum Ageſilaus intuens, progredi non eſt auſus, ſuóſque jam incurrentes tubâ revocavit. Hoc uſque eò in Græciâ famâ celebratum eſt, ut illo ſtatu Chabrias ſibi ſtatuam fieri voluerit, quæ publicè ei ab Athenienſibus in foro conſtituta eſt. Ex quo factum eſt, ut poſtea athletæ, cæteríque artifices *his ſtatibus in ſtatuis ponendis uterentur, in quibus victoriam eſſent adepti.

LXIX. Chabrias autem multa in Europâ bella adminiſtravit, cùm dux Athenienſium eſſet: multa in Ægypto ſuâ ſponte geſſit. Nam Nectanebum adjutum profectus, regnum ei conſtituit. Fecit idem Cypri; ſed publicè ab Athenienſibus Evagoræ adjutor datus, neque priùs indè diſceſſit, quàm totam inſulam bello devinceret: quâ ex re Athenienſes magnam gloriam ſunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios & Perſas conflatum eſt; & Athenienſes cum Artaxerxe ſocietatem habebant, Lacedæmonii cum Ægyptiis, à quibus magnas prædas Ageſilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cùm in re nullâ Ageſilao cederet, ſuâ ſponte eos adjutum profectus, Ægyptiæ claſſi præfuit; pedeſtribus copiis Ageſilaus.

LXX. Tum præfecti regis Persiæ legatos miserunt Athenas, questum, quod Chabrias adversùm regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante, domum nisi rediisset, capitis se illum damnaturos denunciârunt. Hôc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quàm fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum, quòd & vivebat lautè, & indulgebat sibi liberaliùs, quàm ut invidiam vulgi posset effugere. *Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, & libenter de his detrahant, quos eminere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam opulentium intuentur fortunam.* Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimùm aberat. Neque verò solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes ferè principes fecerunt idem: quòd tantùm se ab invidiâ putabant abfuturos, quantùm à conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimùm Cypri vixit, Iphicrates in Thraciâ, Timotheus Lesbi, Chares in Sigæo. Dissimilis quidem Chares horum factis & moribus, sed tamen Athenis & honoratus & potens.

LXXI. Chabrias autem periit bello sociali, tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat, eúmque magìs milites, quàm qui præerant, aspiciebant. Quæ res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, & gubernatorem jubet eò dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Cùm enim eò penetrâsset, cæteræ non sunt secutæ. Quo facto circumfusus hostium concursu cùm fortissimè pugnaret, navis rostro percussa cœpit sidere. Hinc cùm refugere posset, si se in mare dejecisset, quòd suberat classis Athenienstium, quæ exciperet natantem; perire maluit, quàm armis abjectis navem relinquere, in quâ fuerat vectus. Id cæteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille *præstare honestam mortem turpi* existimans *vitæ*, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

TIMOTHEUS.

LXXII.

TIMOTHEUS, Cononis filius, Athenienſis. Hic *à patre acceptam gloriam* multis *auxit virtutibus*. Fuit enim diſertus, impiger, laborioſus, rei militaris peritus, neque minùs civitatis regendæ. Multa hujus ſunt præclarè facta, ſed hæc maximè illuſtria; Olynthios & Byzantios bello ſubegit: Samum cepit, in quâ oppugnandâ, ſuperiore bello, Athenienſes mille & ducenta talenta conſumſerant: Hanc ille ſinè ullâ publicâ impensâ populo reſtituit. Adversùm Cotyn bella geſſit, ab eóque mille & ducenta talenta prædæ in publicum detulit: Cyzicum obſidione liberavit; Ariobarzani ſimul cum Ageſilao auxilio profectus eſt: à quo cùm *Laco* pecuniam numeratam accepiſſet, ille cives ſuos agro atque urbibus augeri maluit, quàm id ſumere, cujus partem domum ſuam ferre poſſet. Itaque accepit Crithoten & Seſtum.

LXXIII. Idem claſſi præfectus circumvehens Peloponneſum, Laconicam populatus, claſſem eorum fugavit. Corcyram ſub imperium Athenienſium redegit; ſocioſque idem adjunxit Epirotas, Acharnanas, Chaonas, omneſque eas gentes, quæ mare illud adjacent. Quo facto Lacedæmonii de diutinâ contentione deſtiterunt, & ſuâ ſponte Athenienſibus imperii maritimi principatum conceſſerunt, pacémque his legibus conſtituerunt, ut Athenienſes mari duces eſſent. Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primùm aræ *Paci* publicè ſint factæ, eíque deæ pulvinar ſit inſtitutum. Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publicè ſtatuam in foro poſuerunt: qui honos huic uni antè hoc tempus contigit, ut cùm patri populus ſtatuam

poſuiſſet, filio quoque daret: Sic juxtà poſita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

LXXIV. Hic cùm eſſet magno natu, & magiſtratus gerere desîſſet, bello Athenienſes undique premi ſunt cœpti. Defecerat Samus, deſcierat Helleſpontus, Philippus jam tunc valens Macedo multa moliebatur: cui oppoſitus Chares cùm eſſet, non ſatìs in eo præſidii putabatur. Fit Meneſtheus prætor, filius Iphicratis, gener Timothei, & ut ad bellum proficiſcatur, decernitur. Huic in conſilium dantur duo uſu & ſapientiâ præſtantes, quorum conſilio uteretur, pater & ſocer: quòd in his tanta erat autoritas, ut magna ſpes eſſet, per eos amiſſa poſſe recuperari. Hi cùm Samum profecti eſſent, & eódem Chares, eorum adventu cognito, cum ſuis copiis proficiſceretur, ne quid abſente ſe geſtum videretur; accidit, cùm ad inſulam appropinquarent, ut magna tempeſtas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, ſuam claſſem ſuppreſſerunt. At ille temerariâ uſus ratione non ceſſit majorum natu autoritati; &, ut in ſuâ manu eſſet fortuna, quò contenderat, pervenit; eódemque ut ſequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuntium miſit. Hinc malè re geſtâ, compluribus amiſſis navibus, eódem, unde erat profectus, ſe recepit, literáſque Athenas publicè miſit, ſibi proclive fuiſſe, Samum capere, niſi à Timotheo & Iphicrate deſertus eſſet. Ob eam rem in crimen vocabantur: Populus acer, *ſuſpicax*, *mobilis*, adverſarius, *invidus* etiam *potentiæ*, domum revocat: accuſantur proditionis. Hôc judicio damnatur Timotheus, líſque ejus æſtimatur centum talentis. Ille odio ingratæ civitatis coactus, Chalcidem ſe contulit.

LXXV. Hujus poſt mortem cùm populum judicii ſui pœniteret, mulctæ novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium ejus, ad muri quandam partem reficiendam juſſit dare. In quo *fortunæ varietas* eſt animadverſa. Nam quos avus Conon muros ex hoſtium prædâ patriæ reſtituerat, eoſdem nepos cum

cum ſummâ ignominiâ familiæ, ex ſuâ re familiari reficere coactus eſt. Timothei autem moderatæ ſapientiſque vitæ, quum plura poſſimus proferre teſtimonia, uno erimus contenti: quòd ex eo facilè conjici poterit, quàm charus ſuis fuerit. Cùm Athenis adoleſcentulus cauſam diceret, non ſolùm amici privatíque hoſpites ad eum defendendum convenerunt, ſed etiam in eis Jaſon tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentiſſimus. Hic cùm in patriâ ſinè ſatellitibus ſe tutum non arbitraretur, Athenas ſinè ullo præſidio venit; tantíque hoſpitem fecit, ut mallet ſe capitis periculum adire, quàm Timotheo de famâ dimicanti deeſſe. Hunc adversùs tamen Timotheus poſtea populi juſſu bellum geſſit; *patriaéque ſanctiora jura, quàm hoſpitii eſſe* duxit. Hæc extrema fuit ætas imperatorum Athenienſium, Iphicratis, Chabriæ, Timothei; neque poſt illorum obitum quiſquam dux in illâ urbe fuit dignus memoriâ.

DATAMES.

LXXVI.

VENIO nunc ad fortiſſimum virum, maximíque conſilii omnium barbarorum; exceptis duobus Carthaginienſibus, Hamilcare, & Hannibale. De quo hôc plura referemus, quòd & obſcuriora ſunt ejus geſta pleraque, & ea quæ proſperè ei ceſſerunt, non magnitudine copiarum, ſed conſilii, quo tantùm non omnes ſuperabat, acciderunt. Quorum niſi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. Datames patre Camiſſare, natione Care, matre Scythiſsâ natus, primùm militum numero fuit apud Artaxerxem, eorum qui regiam tuebantur. Pater ejus Camiſſares, quòd & manu fortis, & bello ſtrenuus, & regi multis locis ſi-

delis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciæ juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens, primùm qualis esset aperuit in bello, quod rex adversùs Caduſios gessit. Namque hic multis millibus interfectis, magni fuit ejus opera. Quo factum est, ut cùm in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

LXXVII. Pari se virtute postea præbuit, cùm Autophradates jussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque ejus operâ hostes, cùm castra jam intrâssent, profligati sunt, exercitúsque reliquus conservatus regis est: quâ ex re majoribus rebus præesse cœpit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniæ, antiquo genere natus à Pylæmene illo, quem Homerus Troico bello à Patroclo interfectum ait. Is regi, dicto audiens non erat: quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei præfecit Datamen, propinquum Paphlagonis. Namque ex fratre & sorore erant nati: quam ob causam Datames omnia primùm experiri voluit, ut sinè armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cùm venisset sinè præsidio, quòd ab amico nullas vereretur insidias, penè interiit. Nam Thyus eum clàm interficere voluit. Erat mater cum Datame amita Paphlagonis: ea, quid ageretur, resciit, filiúmque monuit. Ille fugâ periculum evitavit, bellúmque indixit Thyo. In quo cùm ab Ariobarzane præfecto Lydiæ & Ioniæ, totiúsque Phrygiæ, desertus esset, nihilo segniùs perseveravit, vivúmque Thyum cepit cum uxore & liberis.

LXXVIII. Cujus facti ne priùs fama ad regem, quàm ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis, eò ubi erat rex, venit; posteróque die Thyum, hominem maximi corporis, terribilíque facie, (quòd & niger, & capillo longo, barbâque erat prolixâ,) optimâ veste contexit, quam satrapæ regii gerere consueverant; ornavit etiam torque, & armillis aureis, cæteróque regio cultu: ipse agresti duplicíque amiculo circumdatus, hirtâque tunicâ, gerens in capite ga-

leam venatoriam, dextrâ manu clavam, sinistrâ copulam, quâ vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem cùm omnes aspicerent propter novitatem ornatûs, ignotámque formam, ob eámque rem magnus esset concursus; fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regíque nuntiaret. Primò non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum; à quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus cùm facto, tum ornatu: in primis quòd nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnificè Datamen donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo & Tithrauste ad bellum Ægyptium, paríque eum, atque illos imperio esse jussit. Postea verò quàm Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

LXXIX. Hìc cùm maximo studio compararet exercitum, Ægyptúmque proficisci pararet, subitò à rege literæ sunt ei missæ, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat; quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. Namque Aspis saltuosam regionem, castellísque munitam incolens, non solùm imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, & quæ regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longè aberat ab his regionibus, & à majore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus navem conscendit, existimans id quod accidit, faciliùs se imprudentem parvâ manu oppressurum, quàm paratum, quamvìs magno exercitu. Hâc delatus in Ciliciam, egressus indè, dies noctésque iter faciens, Taurum transiit, eóque quò studuerat, venit. Quærit quibus locis sit Aspis; cognoscit, haud longè abesse, profectúmque eum venatum. Quem dum speculatur, adventûs ejus causa cognoscitur. Pisidas cum iis quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, arma capit, suósque sequi jubet, ipse equo concitato ad hostem vehitur. Quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem perti-

meſcit, atque à conatu reſiſtendi deterritus, ſeſe dedit. Hunc Datames vinctum, ad regem ducendum tradit Mithridati.

LXXX. Hæc dum geruntur, Artaxerxes reminiſcens, à quanto bello ad quam parvam rem principem ducum miſiſſet, ſe ipſum reprehendit, & nuntium ad exercitum Acen miſit, quòd nondum Datamen profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu diſcederet. Hic, priuſquam perveniret, quò erat profectus, in itinere convenit, qui Aſpim ducebant. Quâ celeritate cùm magnam benevolentiam regis Datames conſecutus eſſet, non minorem *invidiam aulicorum* excepit, quòd illum unum pluris, quàm ſe omnes fieri videbant: quo facto cuncti *ad eum opprimendum* conſenſerunt. Hæc Pandates, gazæ cuſtos regiæ, amicus Datami, per ſcripta ei mittit. In quibus docet, eum magno fore periculo, ſi quid illo imperante, in Ægypto adverſi accidiſſet. *Namque eam eſſe conſuetudinem regum, ut caſus adverſos hominibus tribuant, ſecundos fortunæ ſuæ*: quo facilè fieri, ut impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res malè geſtæ nuntientur: illum hôc majore fore diſcrimine, quòd quibus rex maximè obediat, eos habeat inimiciſſimos. Talibus ille literis cognitis, cùm jam ad exercitum Acœum veniſſet, quòd non ignorabat, ea verè ſcripta, deſciſcere à rege conſtituit: neque tamen quicquam fecit, quod fide ſuâ eſſet indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui præfecit; ipſe cum ſuis in Cappadociam diſcedit, conjunctámque huic Paphlagoniam occupat, celans quâ voluntate eſſet in regem; clàm cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas ſuis tuendas tradit.

LXXXI. Sed hæc propter hyemale tempus minùs proſperè ſuccedebant. Audit Piſidas quaſdam copias adversùs ſe parare: filium eò Arſideum cum exercitu mittit. Cadit in prœlio adoleſcens: proficiſcitur eò pater, non ita cum magnâ manu, celans quantum vulnus accepiſſet; quòd priùs ad hoſtem pervenire

cupiebat, quàm de re malè geſtâ fama ad ſuos perveniret: ne cognitâ filii morte, animi debilitarentur militum. Quò contenderat pervenit, hiſque locis caſtra ponit, ut neque circumveniri multitudine adverſariorum poſſet, neque impediri, quò minùs ipſe ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes ſocer ejus, præfectus equitum. Is deſperatis generi rebus, ad hoſtes transfugit. Id Datames ut audivit, ſenſit, ſi in turbam exiſſet, ab homine tam neceſſario ſe relictum, futurum ut cæteri conſilium ſequerentur; in vulgus edit, ſuo juſſu Mithrobarzanem profectum pro perfugâ, quo faciliùs receptus interficeret hoſtes. Quare relinqui eum non par eſſe, ſed omnes confeſtim ſequi. Quod ſi animo ſtrenuo feciſſent, futurum ut adverſarii non poſſent reſiſtere, cùm & intrà vallum, & foris cæderentur. Hâc re probatâ exercitum educit, Mithrobarzanem perſequitur: qui dum ad hoſtes pervenerat, Datames ſigna inferri jubet. Piſidæ novâ re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas malâ fide, compoſitóque feciſſe, ut recepti, eſſent majori calamitati. Primùm eos adoriuntur. Illi, cùm quid ageretur, aut quare fieret ignorarent, coacti ſunt cum iis pugnare, ad quos tranſierant, ab hiſque ſtare, quos reliquerant. Quibus cùm neutri parcerent, celeriter ſunt conciſi. Reliquos Piſidas reſiſtentes Datames invadit, primo impetu pellit, fugientes perſequitur, multos interficit, caſtra hoſtium capit. Tali conſilio uno tempore & proditores perculit, & hoſtes profligavit; & quod ad ſuam perniciem fuerat cogitatum, id ad ſalutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum uſquam legimus.

LXXXII. Ab hôc tamen viro Schiſmas maximus natu filius deſciit, ádque regem tranſiit, & de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes commotus, quòd intelligebat ſibi cum viro forti ac ſtrenuo negotium eſſe, qui, cùm cogitâſſet, facere auderet, & priùs cogitare, quàm conari conſuêſſet; Autophrada-

rem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset saltum, in quo Ciliciæ portæ sunt sitæ, Datames præoccupare studuit. Sed tam subitò copias contrahere non potuit. A quâ re depulsus, cum eâ manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque præteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur; & si dimicare cum eo vellet, non multùm obesse multitudo hostium suæ paucitati posset.

LXXXIII. Hæc etsi Autophradates videbat, satiùs tamen statuit congredi, quàm cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardaces appellant, ejusdemque generis tria funditorum, præter Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum & Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Græciâ conductorum tria millia; levis armaturæ maximum numerum. Has adversùs copias spes omnis consistebat Datami in se, locique naturâ. Namque hujus partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus conflixit, adversariorúmque multa millia concidit, cùm de ipsius exercitu non ampliùs hominum mille cecidissent. Quam ob causam postero die tropæum posuit, quo loco pridie pugnatum est. Hinc cùm castra movisset, ut inferior copiis, ita superior omnibus prœliis discedebat, quòd nunquam manum consereret, nisi cùm adversarios locorum angustiis clausisset; quod perito regionum callidéque cogitanti sæpè accidebat. Autophradates, cùm bellum duci majore regis calamitate, quàm adversariorum, videret, ad pacem amicitiámque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille, etsi non fidam fore putabat, tamen conditionem accepit, séque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum, quod rex adversùs Datamen susceperat, sedatum: Autophradates in Phrygiam se recepit.

LXXXIV. At rex, quòd implacabile odium in Datamen ſuſceperat, poſtquàm bello eum opprimi non poſſe animadvertit, inſidiis interficere ſtuduit; quas ille pleraſque vitavit. Sicut cùm nuntiatum eſſet, quoſdam ſibi inſidiari, qui in amicorum erant numero, de quibus, quòd inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit; experiri voluit, verum falſúmne ſibi eſſet relatum. Itaque eo profectus eſt, quo itinere futuras inſidias dixerant. Sed elegit corpore & ſtaturâ ſimillimum ſui, eſque veſtitum ſuum dedit, atque eo loco ire, quo ipſe conſueverat, juſſit: ipſe autem ornatus veſtitu militari, inter corporis cuſtodes iter facere cœpit. At inſidiatores, poſtquàm in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque veſtitu, in eum faciunt impetum, qui ſuppoſitus erat: prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati eſſent facere, quod ipſum vidiſſent. Ipſe, ut concurrentes inſidiatores animadvertit, tela in eos conjecit. Hoc idem cùm univerſi feciſſent, priuſquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

LXXXV. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus eſt, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. Namque is pollicitus eſt regi, ſe eum interfecturum, ſi ei rex promitteret, ut, quodcunque vellet, liceret impunè facere; fidémque de eâ re, more Perſarum, dextrâ dediſſet. Hanc ut accepit, ſimulat ſe ſuſcepiſſe cùm rege inimicitiam; copias parat, & abſens amicitiam cum Datame facit; regis provinciam vexat, caſtella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem ſuis diſpertit, partem ad Datamen mittit. Pari modo complura caſtella ei tradit. Hæc diu faciendo, perſuaſit homini, ſe infinitum adversùs regem ſuſcepiſſe bellum, cùm nihilo magìs, ne quam ſuſpicionem illi præberet inſidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conſpectum venire ſtuduit. Sic abſens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, ſed odio

communi, quod erga regem ſuſceperant, contineri viderentur.

LXXXVI. Id cùm ſatìs ſe confirmâſſe arbitratus eſt, certiorem facit Datamen, tempus eſſe majores exercitus parari, & bellum cum ipſo rege ſuſcipi: de quâ re, ſi ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. Probatâ re, colloquendi tempus ſumitur, locúſque quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribúſque locis ſeparatim gladios obruit, eáque loca diligenter notat. Ipſo autem colloquendi die, utrique, locum qui explorarent, atque ipſos ſcrutarentur, mittunt: deinde ipſi ſunt congreſſi. Hìc cùm aliquandiu in colloquio fuiſſent, & diverſi diſceſſiſſent, jámque procul Datames abeſſet, Mithridates priuſquam ad ſuos perveniret, ne quam ſuſpicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat poſitum, reſedit, ut ſi à laſſitudine cuperet acquieſcere, Datamémque revocavit, ſimulans ſe quiddam in colloquio eſſe oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit, nudatúmque vaginâ, veſte texit, ac Datami venienti ait, digredientem ſe animadvertiſſe locum quendam, qui erat in conſpectu, ad caſtra ponenda idoneum. Quem cùm digito monſtraret, & ille conſpiceret, averſum ferro transfixit; & priùs quàm quiſquam poſſet ſuccurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos conſilio, neminem perfidiâ ceperat, ſimulatâ captus eſt amicitiâ.

EPAMINONDAS.

LXXXVII.

EPAMINONDAS Polymni filius, Thebanus. De hôc priuſquàm ſcribamus, hæc præcipienda videntur lectoribus, ne *alienos mores ad ſuos referant*, néve ea, quæ ipſis leviora ſunt, pari modo apud cæteros fuiſſe arbitrentur. Scimus enim muſicen noſtris moribus abeſſe à principis perſonâ; ſaltare etiam in vitiis poni. Quæ omnia, apud Græcos & gratiâ, & laude digna ducuntur. Cùm autem exprimere imaginem conſuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primùm de genere ejus; deinde quibus diſciplinis & à quibus ſit eruditus; tum de moribus, ingeniſque facultatibus, & ſi qua alia digna memoriâ erunt; poſtremò de rebus geſtis, quæ à plurimis omnium anteponentur virtutibus.

LXXXVIII. Natus igitur patre, quo diximus, honeſto genere, pauper jam à majoribus relictus. Eruditus autem ſic, ut nemo Thebanus magis. Nam & citharizare, & cantare ad chordarum ſonum doctus eſt à Dionyſio, qui non minore fuit in muſicis gloriâ, quàm Damon, aut Lamprus, quorum pervulgata ſunt nomina; carmina cantare tibiis, ab Olympiodoro; ſaltare, à Calliphrone. At Philoſophiæ præceptorem habuit Lyſim Tarentinum, Pythagoreum; cui quidem ſic fuit deditus, ut adoleſcens triſtem & ſeverum ſenem omnibus æqualibus ſuis in familiaritate anteposuerit; neque priùs eum à ſe dimiſerit, quàm doctrinis tantò anteceſſit condiſcipulos, ut facilè intelligi poſſet, pari modo ſuperaturum omnes in cæteris ar-

tibus. Atque hæc ad noſtram conſuetudinem ſunt levia, & potiùs contemnenda; at in Græciâ utique olim magnæ laudi erant. Poſtquam ephebus factus eſt, & palæſtræ dare operam cœpit, non tam magnitudini virium ſervivit, quàm velocitati; illam enim ad athletarum uſum, hanc ad belli exiſtimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimùm * currendo & luctando, ad eum finem, quoad ſtans complecti poſſet, atque contendere: in armis verò plurimum ſtudii conſumebat.

LXXXIX. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona acceſſerant. Erat enim modeſtus, prudens, gravis, temporibus ſapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeò *veritatis* diligens, ut ne *joco* quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiénſque admirandum in modum; non ſolùm populi, ſed etiam amicorum ferens *injurias*; in primíſque *commiſſa celans*; *quod interdum non minùs prodeſt, quàm diſertè dicere.* Studioſus *audiendi*; *ex hôc* enim facillimè *diſci* arbitrabatur. Itaque cùm in circulum veniſſet, in quo aut de republ. diſputaretur, aut de philoſophiâ ſermo haberetur, nunquam indè priùs diſceſſit, quàm ad finem ſermo eſſet deductus. Paupertatem adeò facilè perpeſſus eſt, ut de republ. nihil præter gloriam ceperit. Amicorum in ſe tuendo caruit facultatibus: fide ad alios ſublevandos ſæpe ſic uſus eſt, ut poſſit judicari, omnia ei cum amicis fuiſſe communia. Nam cùm aut civium ſuorum aliquis ab hoſtibus eſſet captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non poſſet, amicorum concilium habebat, & quantum quiſque daret, pro cujuſque facultatibus imperabat; eámque ſummam cùm faceret, priuſquàm acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant: éque ut ipſi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, ſciret, quantum cuique deberet.

XC. Tentata autem ejus eſt abſtinentia à Diomedonte Cyziceno. Namque is rogatu Artaxerxis Epa-

minondam pecuniâ corrumpendum ſuſceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adoleſcentulum quinque talentis ad ſuam perduxit voluntatem; quem tum Epaminondas plurimùm diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & cauſam adventûs Diomedontis oſtendit. At ille Diomedonte coram, *nihil*, inquit, *opus pecuniâ eſt. Nam ſi ea rex vult, quæ Thebanis ſunt utilia, gratis facere ſum paratus: ſin autem contraria, non habet auri atque argenti ſatis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo, pro patriæ charitate. Te, qui me incognitum tentâſti, tuque ſimilem exiſtimâſti, non miror; tibi ignoſco: ſed egredere properè, ne alios corrumpas, cùm me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde, aut, niſi id confeſtim facis, ego te tradam magiſtratui.* Hunc Diomedon cùm rogaret, ut tutò exire, ſuáque quæ attuliſſet, liceret efferre; *iſtud*, inquit, *faciam; neque tuâ causâ, ſed meâ; ne, ſi tibi ſit pecunia ademta, aliquis dicat, ad me ereptum perveniſſe, quod delatum accipere noluiſſem:* à quo cùm quæsîſſet, quò ſe duci vellet, & ille Athenas dixiſſet, præſidium dedit, ut eò tutò perveniret. Neque verò id ſatis habuit, ſed etiam ut inviolatus in navem aſcenderet, per Chabriam Athenienſem, (de quo ſuprà mentionem fecimus) effecit. Abſtinentiæ erit hoc ſatis teſtimonium. Plurima quidem proferre poſſemus, ſed modus adhibendus eſt; quoniam uno hôc volumine *vitas excellentium virorum* complurium concludere conſtituimus, quorum ſeparatim multis millibus verſuum complures ſcriptores ante nos explicârunt.

XCI. Fuit & diſertus, ut nemo Thebanus ei par eſſet eloquentiâ; neque minùs concinnus in brevitate reſpondendi, quàm in perpetuâ oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, adverſarium in adminiſtrandâ republ. ſatis exercitatum in dicendo, ut Thebanum ſcilicet. Namque illi genti plus ineſt virium, quàm ingenii. Is, quòd in re militari florere Epaminondam videbat,

hortari ſolebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera deſideraretur. Huic ille, *fallis*, inquit, *verbo cives tuos, quòd hos à bello avocas. Otii enim nomine ſervitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui eâ diutinâ volunt frui, bello exercitati eſſe debent. Quare ſi principes Græciæ eſſe vultis, caſtris eſt vobis utendum, non palæſtrâ.* Idem ille Meneclides cùm huic objiceret, quòd liberos non haberet, neque uxorem duxiſſet; maximéque inſolentiam, quòd ſibi Agamemnonis belli gloriam videretur conſecutus: at ille, *deſine*, inquit, *Meneclide, de uxore mihi exprobrare. Nam nullius in iſtâ re minùs, quàm tuo uti conſilio volo.* (Habebat enim Meneclides ſuſpicionem adulterii.) *Quòd autem me Agamemnonem æmulari putas, falleris. Namque ille cum universâ Græciâ vix decem annis unam cepit urbem, ego contrà ex unâ urbe noſtrâ, dièque uno, totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi.*

XCII. Idem cùm in conventum veniſſet Arcadum, petens ut ſocietatem cum Thebanis & Argivis facerent; contráque Calliſtratus Athenienſium legatus, qui eloquentiâ omnes eo præſtabat tempore, poſtularet, ut potiùs amicitiam ſequerentur Atticorum; & in oratione ſuâ multa invectus eſſet in Thebanos & Argivos, in eſque hoc poſuiſſet, *animadvertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreâſſet, ex quibus de cæteris poſſent judicare: Argivos enim fuiſſe Oreſtem & Alcmæonem, matricidas: Thebis Oedipum natum, qui cùm patrem ſuum interfeciſſet, ex matre liberos procreâſſet.* Hîc in reſpondendo Epaminondas, cùm de cæteris perorâſſet, poſtquam ad illa duo opprobria pervenit, *admirari ſe* dixit *ſtultitiam rhetoris Attici, qui non animadvertit innocentes illos natos, domi ſcelere admiſſo, cùm patriâ eſſent pulſi, receptos eſſe ab Athenienſibus.* Sed maximè ejus eloquentia eluxit Spartæ, legati ante pugnam Leuctricam: quò cùm omnium ſociorum conveniſſent legati, coram frequentiſſimo legationum conventu, ſic Lacedæmoniorum ty-

rannidem coarguit, ut non minùs illâ oratione opes eorum concuſſerit, quàm Leuctricâ pugnâ. Tum enim perfecit, quod pòſt apparuit, ut auxilio ſociorum Lacedæmonii privarentur.

XCIII. Fuiſſe autem patientem, ſuorúmque injurias ferentem civium, quòd ſe *patriæ irafci nefas* eſſe duceret, hæc ſunt teſtimonia. Cùm eum propter invidiam cives præficere exercitui noluiſſent, dúxque eſſet delectus belli imperitus, cujus errore eò eſſet deducta res militum, ut omnes de ſalute pertimeſcerent, quòd locorum anguſtiis clauſi ab hoſtibus obſidebantur; deſiderari cœpta eſt Epaminondæ diligentia: erat enim ibi privatus numero militum: à quo cùm peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ; & exercitum, obſidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque verò hoc ſemel fecit, ſed ſæpius: maximè autem fuit illuſtre, cùm in Peloponneſum exercitum duxiſſet adversùs Lacedæmonios, haberétque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac ſtrenuus. Hìc, cùm criminibus adverſariorum omnes in invidiam veniſſent, ob eámque rem imperium his eſſet abrogatum, atque in eorum locum alii prætores ſucceſſiſſent; Epaminondas plebiſcito non paruit, idémque ut facerent, perſuaſit collegis, & bellum, quod ſuſceperat, geſſit. Namque animadvertebat, ubi id feciſſet, totum exercitum propter prætorum imprudentiam, inſcitiámque belli, periturum. Lex erat Thebis, quæ *morte multabat, ſi quis imperium diutius retinuiſſet, quàm lege præfinitum foret*: *hanc* Epaminondas cùm reipubl. conſervandæ causâ latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit: & quatuor menſibus diutius, quàm populus juſſerat, geſſit imperium.

XCIV. Poſtquam domum reditum eſt, collegæ ejus hôc crimine accuſabantur. Quibus ille permiſit, omnem ut cauſam in ſe transferrent, ſuâque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Quâ defenſione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam

reſponſurum putabat, quòd, quid diceret, non habéret. At ille in judicium venit; nihil eorum negavit, quæ adverſarii crimini dabant, omniáque quæ collegæ dixerant, confeſſus eſt; neque recuſavit, quò minùs legis pœnam ſubiret; ſed unum ab iis petivit, ut in * periculo ſuo conſcriberent, *Epaminondas à Thebanis morte multatus eſt, quòd eos coëgit apud Leuctra ſuperare Lacedæmonios; quos ante ſe imperatorem nemo Bœoticorum auſus fuit aſpicere in acie; quódque uno prælio non ſolùm Thebas ab interitu retraxit, ſed etiam univerſam Græciam in libertatem vindicavit; eòque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedæmonii ſatìs haberent, ſi ſalvi eſſe poſſent; neque priùs bellare deſtitit, quàm Meſſenâ conſtitutâ, urbem eorum obſidione clauſit.* Hæc cùm dixiſſet, riſus omnium cum hilaritate coortus eſt; neque quiſquam judex auſus eſt de eo ferre ſuffragium. Sic à judicio capitis maximâ diſceſſit gloriâ.

XCV. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, cùm acie inſtructâ audaciùs inſtaret hoſtibus, cognitus à Lacedæmoniis, quòd in ejus unius pernicie patriæ ſitam putabant ſalutem, univerſi in unum impetum fecerunt; neque priùs abſceſſerunt, quàm magnâ cæde factâ, multíſque occiſis, fortiſſimè ipſum Epaminondam pugnantem, ſparo eminùs percuſſum concidere viderunt. Hujus caſu aliquantum retardati ſunt Bœotii; neque tamen priùs pugnâ exceſſerunt, quàm repugnantes profligârunt. At Epaminondas cùm animadverteret, mortiferum ſe vulnus accepiſſe, ſimúlque ſi ferrum, quod ex haſtili in corpore remanſerat, extraxiſſet, animam ſtatim emiſſurum; uſque eò retinuit, quoad renunciatum eſt, viciſſe Bœotios: id poſtquàm audivit, *ſatìs*, inquit, *vixi, invictus enim morior.* Tum ferro extracto, confeſtim exanimatus eſt.

XCVI. Hic uxorem nunquam duxit: in quo cùm reprehenderetur à Pelopidâ, qui filium habebat infamem; maléque eum in eo patriæ conſulere diceret, quòd liberos non relinqueret: *vide*, inquit, *ne tu pejùs*

consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque verò stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modò mihi superstes, sed etiam immortalis sit, necesse est. Quo tempore duce Pelopidâ, exules Thebas occupaverunt, & præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est cædes civium, domi se retinuit; quòd neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. Namque *omnem civilem victoriam funestam* putabat. Idem, postquam, apud Cadmeam pugnari cum Lacedæmoniis cœpit, in primis stetit. Hujus de virtutibus vitâque satis erit dictum, si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias; Thebas & ante Epaminondam natum, & post ejus interitum, perpetuò alieno paruisse imperio: contra ea, quamdiu ille præfuerit reipubl. caput fuisse totius Græciæ. Ex quo intelligi potest, *unum hominem pluris quàm civitatem fuisse.*

PELOPIDAS.

XCVII.

PELOPIDAS Thebanus, magis historicis, quàm vulgo, notus: cujus de virtutibus dubito quemadmodum exponam; quòd vereor, si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere; si tantummodo summas attigero, ne rudibus literarum Græcarum minùs lucidè appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero; & medebor cùm satietati, tum ignorantiæ lectorum. Phœbidas Lacedæmonius, cùm exercitum Olynthum duceret, itérque per Thebas faceret, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit, impulsu perpaucorum Thebanorum, qui adversariæ facti-

oni quò faciliùs resisterent, Laconum rebus studebant; idque suo privato, non publico fecit consilio. Quo facto, eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, pecuniâque multârunt; neque eò magis arcem Thebanis reddiderunt, quòd susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri, quàm liberari. Nam post Peloponnesium bellum, Athenásque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant; & eos esse solos, qui adversùs resistere auderent. Hâc mente amicis suis summas potestates dederant, alterius factionis principes partim interfecerant, alios in exilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus, patriâ carebat.

XCVIII. Hi omnes ferè Athenas se contulerant, non quò sequerentur otium, sed ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eò patriam recuperare niterentur. Itaque cùm tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatémque liberandam, eum, quo maximi Magistratus simul consueverant epulari. *Magnæ sæpè res non ita magnis copiis sunt gestæ:* sed profectò nunquam ab tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ. Nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant multati, cùm omnino non essent ampliùs centum, qui tanto se offerrent periculo. Quâ paucitate percussa est Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quàm Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ. Quorum imperiosa majestas, neque ita multò pòst Leuctricâ pugnâ, ab hôc initio perculsa cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, cùm Athenis interdiu exissent, ut vesperascente cœlo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui cùm tempore ipso, quo studuerant, perveniissent, domum Charonis devenerunt, à quo & tempus & dies erat datus.

XCIX. Hôc loco libet interponere, etsi sejunctum à re propositâ est, *nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.* Nam Magistratuum Thebanorum statim ad aures pervenit, exules in urbem deveniſse. Id illi, vino epulisque dediti, usque eò despexerunt, ut ne quærere quidem de tantâ re laborârint. Accessit etiam, quòd magìs aperiret eorum dementiam: allata est enim epistola Athenis * ab Archiâ hierophante, Archiæ, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat; in quâ omnia de profectione exulum perscripta erant. Quæ cùm jam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, in pulvinum subjiciens, *in crastinum*, inquit, *differo res severas.* At illi omnes, cùm jam nox processisset, vinolenti ab exulibus, duce Pelopidâ, sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatémque vocato, non solùm qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt; auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt.

C. Hôc tam turbido tempore, (sicut suprà diximus,) Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidæ: cæteræ ferè omnes communes cum Epaminondâ. Namque in Leuctricâ pugnâ, imperatore Epaminondâ, hic fuit dux delectæ manûs, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus præterea periculis adfuit: sicut Spartam cùm oppugnavit, alterum tenuit cornu; quóque Messena celeriùs restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique hæc fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondæ.

CI. Conflictatus autem est cum adversâ fortunâ. Nam & initio, sicut ostendimus, exul patriâ caruit; & cùm Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, *legationisque jure satìs tectum se arbitraretur,*

quòd apud omnes gentes ſanctum eſſe conſuêſſet; à tyranno Alexandro Pheræo ſimul cum Iſmeniâ comprehenſus, in vincula conjectus eſt. Hunc Epaminondas recuperavit bello perſequens Alexandrum. Poſt id factum, nunquam is animo placari potuit in eum, à quo erat violatus. Itaque perſuaſit Thebanis, ut ſubſidio Theſſaliæ proficiſcerentur, tyrannóſque ejus expellerent. Cujus belli cùm ei ſumma eſſet data, eóque cum exercitu profectus eſſet, non dubitavit, ſimul ac conſpexit hoſtem, confligere. In quo prœlio Alexandrum ut animadvertit, incenſus irâ, equum in eum concitavit, procúlque digreſſus à ſuis, conjectu telorum confoſſus cecidit. Atque hoc ſecundâ victoriâ accidit: nam jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. Quo facto omnes Theſſaliæ civitates interfectum Pelopidam, coronis aureis, & ſtatuis æneis, liberóſque ejus multo agro donârunt.

AGESILAUS.

CII.

AGESILAUS Lacedæmonius, cùm à cæteris ſcriptoribus, tum eximiè à Xenophonte Socratico collaudatus eſt. Eo enim uſus eſt familiariſſimé. Hic primùmde regno, cum Leotychide fratris filio, habuit contentionem. Mos eſt enim à majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent ſemper Reges, nomine magìs quàm imperio, ex duabus familiis Proclis & Euryſthenis, qui principes ex progenie Herculis Spartæ reges fuerunt: Harum ex alterâ in alterius familiæ locum fieri non licebat: itaque uterque ſuum retinebat ordinem. Primùm ratio habebatur, qui maximus natu eſſet ex liberis ejus, qui regnans deceſſiſſet. Sin is virilem ſexum non reliquiſſet, tunc

deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai; filium reliquerat Leotychidem, quem ille vivus non agnôrat, eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patruo contendit: neque id, quod petivit, consecutus est. Nam Lysandro suffragante, homine, ut ostendimus suprà, factioso, & his temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

CIII. Hic simul atque imperii potitus est, persuasit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, bellúmque Regi facerent; docens, satiùs esse in Asiâ quàm in Europâ dimicare. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestrésque exercitus, quos in Græciam mitteret. Datâ potestate, tantâ celeritate usus est, ut priùs in Asiam cum copiis pervenerit, quàm regii satrapæ eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentésque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regios, inducias à *Lacone* petivit, simulans, se dare operam, ut Lacedæmoniis cum Rege conveniret; re autem verâ ad copias comparandas; eásque impetravit trimestres. Juravit autem uterque, se sinè dolo inducias conservaturum. In quâ pactione, summâ fide mansit Agesilaus: contra ea, Tissaphernes nihil aliud, quàm bellum comparavit. Id etsi sentiebat *Laco*, tamen jusjurandum servabat, *multúmque in eo consequi se* dicebat, *quòd Tissaphernes perjurio suo, & homines suis rebus abalienaret, & deos sibi iratos redderet: se autem servatâ religione confirmare exercitum, cùm animadverteret, deorum numen facere secum, hominésque sibi conciliari amiciores, quòd iis studere consuéssent, quos conservare fidem viderent.*

CIV. Postquam induciarum præteriit dies, barbarus non dubitans, quòd ipsius erant plurima domicilia in Cariâ, & ea regio his temporibus multò putabatur locupletissima, eò potissimùm hostes impetum facturos, omnes suas copias eò contraxerat. At Age-

ſilaus in Phrygiam ſe convertit, eámque priùs depopulatus eſt, quàm Tiſſaphernes uſquam ſe moveret. Magnâ prædâ militibus locupletatis, Epheſum hyematum exercitum reduxit, atque ibi, officinis armorum inſtitutis, magnâ induſtriâ bellum apparavit; & quò ſtudioſiùs armarentur inſigniúſque ornarentur, præmia propoſuit, quibus donarentur, quorum egregia in eâ re fuiſſet induſtria. Fecit idem in *exercitationum* generibus, ut *qui cæteris præſtitiſſent, eos magnis afficeret muneribus*. His igitur rebus effecit, ut & ornatiſſimum & exercitatiſſimum haberet exercitum. Huic cùm tempus eſſet viſum, copias extrahere ex hybernaculis, vidit, ſi quò eſſet iter facturus palàm pronuntiâſſet, hoſtes non credituros, aliáſque regiones occupaturos, nec dubitaturos aliud eſſe facturum, ac pronuntiâſſet. Itaque cùm ille Sardis ſe iturum dixiſſet, Tiſſaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cùm eum opinio fefelliſſet, victúmque ſe vidiſſet conſilio, ſerò ſuis præſidio profectus eſt. Nam cùm illò veniſſet, jam Ageſilaus, multis locis expugnatis, magnâ erat prædâ potitus. *Laco* autem, cùm videret hoſtes equitatu ſuperare, nunquam in campo ſui fecit poteſtatem, & his locis manum conſeruit, quibus plùs pedeſtres copiæ valerent. Pepulit ergo, quotieſcunque congreſſus eſt, multò majores adverſariorum copias; & ſic in Aſiâ verſatus eſt, ut omnium opinione victor duceretur.

CV. Hic cùm animo meditaretur proficiſci in Perſas, & ipſum Regem adoriri, nuncius ei domo venit Ephorûm juſſu, bellum Athenienſes & Bœotios indixiſſe Lacedæmoniis: quare venire non dubitaret. In hôc non minùs ejus *pietas* ſuſpicienda eſt, quàm *virtus* bellica; qui, cùm victori præeſſet exercitui, maximámque haberet fiduciam regni Perſarum potiundi, tantâ *modeſtiâ* dicto *audiens* fuit *juſſis* abſentium *Magiſtratuum*, ut ſi *privatus* in comitio eſſet Spartæ: cujus *exemplum* utinam *imperatores noſtri ſequi* voluiſſent. Sed illuc redeamus. Ageſilaus *opulentiſſimo regno præpoſuit*

bonam existimationem, multóque *gloriosius* duxit, si *institutis patriæ paruisset*, quàm si bello superâsset Asiam. Hâc igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantâque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cùm jam haud ita longè abesset à Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses & Bœotii, cæteríque eorum socii, apud Coroneam: quos omnes gravi prœlio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quòd cùm plerique ex fugâ se in templum Minervæ conjecissent, quæreretúrque ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo prœlio, & iratus videbatur omnibus, qui adversùs arma tulerant, tamen *antetulit iræ religionem*, & eos vetuit violari. Neque verò hoc solùm in Græciâ fecit, ut *templa deorum sancta* haberet; sed etiam apud barbaros summâ religione omnia simulacra, aráque conservavit. Itaque prædicabat, *mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus deorum nocuissent, aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quàm qui fana spoliarent.*

CVI. Post hoc prœlium, collatum est omne bellum circa Corinthum, ideóque Corinthium est appellatum. Hìc cùm unâ pugnâ decem millia hostium Agesilao duce cecidissent, eóque facto opes adversariorum debilitatæ viderentur; tantùm abfuit ab *insolentiâ gloriæ*, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quòd tam multi à se victi vitio adversariorum concidissent: namque illâ multitudine, si sana mens esset Græciæ, supplicium Persas dare potuisse. Idem cùm adversarios intrà mœnia compulisset, & ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur; *negavit id suæ virtuti convenire. Se enim eum esse* dixit, *qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Græciæ. Nam si* (inquit) *eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversùs barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus. Quo facto, sine negotio, cùm voluerint, nos oppriment.*

CVII. Interim accedit illa calamitas apud Leuctra Lacedæmoniis, quò ne proficiſceretur, cùm à pleriſque ad exeundum premeretur, ut ſi de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cùm Epaminondas Spartam oppugnaret, eſſétque ſinè muris oppidum, talem ſe imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, niſi ille fuiſſet, Spartam futuram non fuiſſe. In quo quidem diſcrimine celeritas ejus conſilii ſaluti fuit univerſis. Nam cùm quidam adoleſcentuli, hoſtium adventu præterriti, ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepiſſent; Ageſilaus, qui pernicioſiſſimum fore videret, ſi animadverſum eſſet quenquam ad hoſtes transfugere conari, cum ſuis eò venit; atque, ut ſi bono animo feciſſent, laudavit conſilium eorum, quòd eum locum occupâſſent; & ſe, id quoque fieri debere, animadvertiſſe. Sic adoleſcentulos ſimulatâ laudatione recuperavit, & adjunctis de ſuis comitibus, locum tutum reliquit. Namque illi aucto numero eorum, qui expertes erant conſilii, commovere ſe non ſunt auſi; eóque libentiùs, quòd latere arbitrabantur, quæ cogitârant.

CVIII. Sinè dubio poſt Leuctricam pugnam Lacedæmonii ſe nunquam refecerunt, neque priſtinum imperium recuperârunt: cùm interim Ageſilaus non deſtitit, quibuſcunque rebus poſſet, patriam juvare. Nam cùm præcipuè Lacedæmonii indigerent pecuniâ, ille omnibus, qui à Rege defecerant, præſidio fuit; à quibus magnâ donatus pecuniâ, patriam ſublevavit. Atque in hóc illud in primis fuit admirabile, cùm *maxima munera* ei ab *Regibus, & dynaſtis, civitatibúſque conferrentur*; *nihil* unquam *in domum ſuam contulit*, nihil de victu, nihil de veſtitu Laconum mutavit. *Domo eâdem* fuit contentus, quâ Euryſthenes *progenitor majorum* ſuorum fuerat uſus; quam qui intrârat, nullum *ſignum libidinis*, nullum *luxuriæ* videre poterat; contra ea, plurima *patientiæ* atque *abſtinentiæ*. Sic enim erat inſtructa, ut nullâ in re differret à cujuſvis inopis atque privati.

CIX. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, ſic maleficam nactus eſt in corpore, exiguus, & claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem; atque ignoti faciem ejus cùm intuerentur, contemnebant; qui autem virtutem noverant, non poterant admirari ſatís. Quod ei uſu venit, cùm annorum octoginta, ſubſidio Thaco in Ægyptum îſſet, & in actâ cum ſuis accubuiſſet, ſinè ullo tecto; ſtratúmque haberet tale, ut terra tecta eſſet ſtramentis; neque huc amplius, quàm pellis eſſet injecta, eodémque comites omnes accubuiſſent, veſtitu humili atque obſoleto, ut eorum ornatus non modò in his Regem neminem ſignificaret, ſed hominis non beatiſſimi ſuſpicionem præberet. Hujus de adventu fama cùm ad Regios eſſet perlata, celeriter munera eò cujuſque generis ſunt allata. His quærentibus Ageſilaum, vix fides facta eſt, unum eſſe ex his, qui tum accubabant. Qui, cùm Regis verbis, quæ attulerant, dediſſent, ille præter vitulina, & ejuſmodi genera obſonii, quæ præſens tempus deſiderabat, nihil accepit; unguenta, coronas, ſecundámque menſam ſervis diſpertiit; cætera referri juſſit. Quo facto eum barbari magìs etiam contempſerunt, quòd eum ignorantiâ bonarum rerum illa potiſſimùm ſumſiſſe arbitrabantur. Hic cùm ex Ægypto reverteretur, donatus à rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo ſuo daret; veniſſetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens inter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus deceſſit. Ibi eum amici, quò Spartam faciliùs perferre poſſent, quòd mel non habebant, cerâ circumfuderunt, atque ita domum tetulerunt.

EUMENES.

CX.

EUMENES Cardianus. Hujus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multò illustrior, atque etiam honoratior: quòd *magnos homines virtute metimur, non fortunâ.* Nam cùm ætas ejus cecidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter hos viventi, quòd alienæ erat civitatis. Neque aliud huic defuit, quàm generosa stirps: etsi enim ille domestico summo genere erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indignè ferebant; neque tamen non patiebantur: vincebat enim omnes curâ, vigilantiâ, patientiâ, calliditate, & celeritate ingenii. Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi Amyntæ filii, brevíque tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribæ loco: quod multò apud Graios honorificentius est, quàm apud Romanos. Nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur; at apud illos contrariò nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide, & industriâ cognitâ: quòd necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiæ apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ, quæ *hetærice* appellabatur. Utrique autem in consilio semper affuit, & omnium rerum habitus est particeps.

CXI. Alexandro Babylone mortuo, cùm regna singulis familiaribus dispertirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annu-

lum ſuum dederat, Perdiccæ; ex quo omnes conjecerant, eum regnum ei commendâſſe, quoad liberi ejus in ſuam tutelam perveniſſent; (aberat enim Craterus, & Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephæſtio, quem unum Alexander, quod facilè intelligi poſſet, plurimi fecerat:) hôc tempore data eſt Eumeni Cappadocia, ſive potiùs dicta. Nam tum in hoſtium erat poteſtate. Hunc ſibi Perdiccas adjunxerat magno ſtudio, quòd in homine fidem & induſtriam magnam videbat; non dubitans, ſi eum pellexiſſet, magno uſui fore ſibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim quòd ferè omnes in magnis imperiis concupiſcunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque verò hoc ſolus fecit, ſed cæteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam præoccupare deſtinaverat. Is multis magniſque pollicitationibus perſuadere Eumeni ſtuduit, ut Perdiccam deſereret, ac ſecum faceret ſocietatem. Cùm perducere eum non poſſet, interficere conatus eſt; & feciſſet, niſi ille clàm noctu ex præſidiis ejus effugiſſet.

CXII. Interim conflata ſunt illa bella, quæ ad internecionem poſt Alexandri mortem geſta ſunt, omnéſque concurrunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etſi infirmum videbat, quòd unus omnibus reſiſtere cogebatur, tamen amicum non deſeruit, neque ſalutis, quàm fidei fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas ei parti Aſiæ, quæ inter Taurum montem jacet atque Helleſpontum; & illum unum oppoſuerat Europæis adverſariis. Ipſe Ægyptum oppugnatum adversùs Ptolemæum erat profectus. Eumenes cùm neque magnas copias, neque firmas haberet, quòd & inexercitatæ, & non multò antè erant contractæ; adventare autem dicerentur, Helleſpontúmque transiſſe Antipater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cùm claritate tum uſu belli præſtantes; (Macedones verò milites eâ tunc erant famâ, quâ nunc Romani feruntur: etenim *ſemper habiti ſunt for-*

tissimi, qui summâ imperii potiuntur) Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscerent, adversùs quos ducerentur, non modò non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent; & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & priùs in aciem exercitum eduxit, prœliúmque commisit, quàm milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illùd locorum præoccupatione, ut equitatu potiùs dimicaret, quo plus valebat, quàm peditatu, quò erat deterior.

CXIII. Quorum acerrimo concursu cùm magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, & Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hôc concurrit ipse Eumenes. Qui cùm inter se complexi, in terram ex equis decidissent, ut facilè intelligi posset inimicâ mente contendisse, animóque magis etiam pugnâsse, quàm corpore; non priùs distracti sunt, quàm alterum anima reliquerit. Ab hôc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eò magis ex prœlio excessit, sed acriùs hostibus institit. Hìc equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis præterea, & maximè nobilibus captis, pedester exercitus, quòd in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit, quam cùm impetrâsset, in fide non mansit, & se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit. Cùm id non posset, pro hominis dignitate, proque pristinâ amicitiâ (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

CXIV. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur à Seleuco & Antigono; rerúmque summa ad Antipatrum defertur. Hìc, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur: in his Eumenes,

Hâc ille perculſus plagâ non ſuccubuit, neque eo ſecius bellum adminiſtravit: ſed exiles res animi magnitudinem, etſi non frangebant, tamen minuebant. Hunc perſequens Antigonus, cùm omni genere copiarum abundaret, ſæpè in itineribus vexabatur; neque unquam ad manum accedere licebat, niſi his locis, quibus pauci poſſent multis reſiſtere. Sed extremo tempore cùm conſilio capi non poſſet, multitudine circumventus eſt. Hinc tamen multis ſuis amiſſis, ſe expedivit, & in caſtellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo cùm circumſederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quòd ſpatium non eſſet agitandi; callidum fuit ejus inventum, quemadmodum ſtans jumentum calefieri exercerique poſſet, quò libentiùs & cibo uteretur, & à corporis motu non removeretur. Subſtringebat caput loro altiùs, quàm ut prioribus pedibus planè terram poſſet attingere; deindè pòſt verberibus cogebat exſultare, & calces remittere: qui motus non minùs ſudorem excutiebat, quàm ſi in ſpatio decurreret. Quo factum eſt, quòd omnibus mirabile eſt viſum, ut jumenta æquè nitida ex caſtello educeret, cùm complures menſes in obſidione fuiſſet, ac ſi in campeſtribus ea locis habuiſſet. In hâc concluſione, quotieſcunque voluit, apparatum & munitiones Antigoni aliàs incendit, aliàs disjecit. Tenuit autem ſe uno loco quamdiu fuit hyems, quòd caſtrum ſub dio habere non poterat. Ver appropinquabat: ſimulatâ deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni impoſuit; ſeque ac ſuos omnes extraxit incolumes.

CXV. Ad hunc Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, cùm literas & nuntios miſiſſet in Aſiam conſultum, utrum repetitum Macedoniam veniret (nam tum in Epiro habitabat) & eas res occuparet; huic ille primùm ſuaſit, ne ſe moveret, & expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipiſceretur: ſin aliquâ cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuri-

arum obliviſceretur, & in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum nihil ea fecit. Nam & in Macedoniam profecta eſt, & ibi crudeliſſimè ſe geſſit. Perìit autem ab Eumene abſente, ne pateretur Philippi domûs & familiæ inimiciſſimos ſtirpem quoque interimere; ferrétque opem liberis Alexandri. Quam veniam ſi daret, quàm primùm exercitus pararet, quos ſibi ſubſidio adduceret. Id quò faciliùs faceret, ſe omnibus præfectis, qui in officio manebant, miſiſſe literas ut ei parerent, ejúſque conſiliis uterentur. His rebus Eumenes permotus ſatius duxit, ſi ita tuliſſet fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quàm ingratum vivere.

CXVI. Itaque copias contraxit, bellum adversùs Antigonum comparavit. Quòd unà erant Macedones complures nobiles, in his Peuceſtes, qui corporis cuſtos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Perſidem; & Antigenes, cujus ſub imperio phalanx erat Macedonum; invidiam verens (quam tamen effugere non potuit) ſi potiùs ipſe alienigena ſummi imperii potiretur, quàm alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo; in principiis nomine Alexandri ſtatuit tabernaculum, in eóque ſellam auream cum ſceptro ac diademate juſſit poni, eóque omnes quotìdie convenire, ut ibi de ſummis rebus conſilia caperentur: credens minore ſe invidiâ fore, ſi ſpecie imperii nominíſque ſimulatione Alexandri bellum videretur adminiſtrare: quod & fecit. Nam cùm non ad Eumenis principia, ſed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur; quodammodo latebat: cùm tamen per eum unum gererentur omnia.

CXVII. Hic in Parætacis cum Antigono conflixit, non acie inſtructâ, ſed in itinere, eúmque malè acceptum in Mediam hyematum coëgit redire. Ipſe in finitimâ regione Perſidis hyematum copias diviſit, non ut voluit, ſed ut militum cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quæ Aſiam peragraverat, devicerátque Perſas, inveteratâ cùm gloriâ,

tum etiam licentiâ, non parere ſe ducibus ſed imperare poſtulabat: ut nunc veterani faciunt noſtri. Itaque periculum eſt, ne faciant, quod illi fecerunt ſuâ intemperantiâ, nimiâque licentiâ, ut omnia perdant; neque minùs eos cum quibus ſteterint, quàm adversùs quos fecerint. Quòd ſi quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoſcat; neque rem ullam niſi tempus, intereſſe judicet. Sed ad illos revertar. Hyberna ſumſerant, non ad uſum belli, ſed ad ipſorum luxuriam; longéque inter ſe diſceſſerant. Hoc Antigonus cùm comperiſſet, intelligerétque ſe parem non eſſe paratis adverſariis, ſtatuit aliquid ſibi conſilii novi eſſe capiendum. Duæ erant viæ, quâ ex Medis, ubi ille hyemabat, ad adverſariorum hybernacula poſſet perveniri. Quarum brevior per loca deſerta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam; cæterùm dierum erat fere decem. Illa autem, quâ omnes commeabant, altero tantò longiorem habebat anfractum; ſed erat copioſa, omniúmque rerum abundans. Hâc ſi proficiſceretur, intelligebat priùs adverſarios reſcituros de ſuo adventu, quàm ipſe tertiam partem confeciſſet itineris: ſin per loca ſola contenderet, ſperabat ſe imprudentem hoſtem oppreſſurum. Ad hanc rem conficiendam imperavit quàm plurimos utres, atque etiam culleos comparari: poſt hæc pabulum: præterea cibaria cocta decem dierum, útque quàm minimè fieret ignis in caſtris. Iter quod habebat, omnes celat.

CXVIII. Sic paratus, quà conſtituerat, proficiſcitur. Dimidium ferè ſpatium confecerat, cùm ex fumo caſtrorum ejus ſuſpicio allata eſt ad Eumenem, hoſtem appropinquare. Conveniunt duces, quæritur quid opus ſit facto. Intelligebant omnes tam celeriter copias ipſorum contrahi non poſſe, quàm Antigonus affuturus videbatur. Hìc omnibus titubantibus & de rebus ſummis deſperantibus, Eumenes ait, ſi celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod antè non fecerint, ſe rem expediturum. Nam

quòd diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minùs totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suas quisque copias contraheret. Ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque præcepit, ut primâ nocte, quàm latissimè possint, ignes faciant quàm maximos; atque hos secundâ vigiliâ minuant, tertiâ perexiguos reddant; & assimulatâ castrorum consuetudine suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiatum; idémque posterâ nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur; credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium, & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, & illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit; ibique diem unum opperitur ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, quò integriore exercitu decerneret.

CXIX. Hìc Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatémque impedivit ejus; neque tamen multum profecit. Nam invidiâ ducum, cum quibus erat, perfidiâque militum Macedonum veteranorum, cùm superior prœlio discessisset, Antigono est deditus, cùm exercitus ei ter antè separatis temporibus jurâsset, se eum defensurum nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quàm eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cùm ei fuisset infestissimus, conservâsset, si per suos esset licitum, quòd ab nullo se plùs adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circà erant; quòd videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse

autem Antigonus adeò erat incensus, ut nisi magnâ spe maximarum rerum, leniri non posset.

CXX. Itaque cùm eum in custodiam dedisset, & præfectus custodum quæsîsset, *quemadmodum servari vellet; ut acerrimum*, inquit, *leonem, aut ferociſſimum elephantum.* Nondum enim statuerat, conservaret eum, necne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, & qui propter odium fructum oculis ex ejus casu capere vellent; & qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent. Multi etiam qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu támque valdè timuissent, cujus in pernicie positam spem habuissent victoriæ. At Eumenes, cùm diutiùs in vinculis esset, ait Onomarcho, penès quem summa imperii erat custodiæ, *se mirari, quare jam tertium diem sic teneretur. Non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ, ut sic se uteretur victo. Quin aut interfici, aut missum fieri juberet.* Hìc cùm ferociùs Onomarcho loqui videretur, *quid? tu*, inquit, *animo si isto eras, cur non in prœlio cecidisti potiùs, quàm in potestatem inimici venires?* Huic Eumenes, *utinam quidem istud evenisset, sed eò non accidit, quòd nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium, sed amicorum perfidiâ decidi.* Neque id falsum: nam & dignitate fuit honestâ, & viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quàm figurâ venustâ.

CXXI. De hôc Antigonus cùm solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hìc cùm plerique omnes primò perturbati admirarentur, non jam de eo sumtum esse supplicium, à quo tot annos adeò essent malè habiti, ut sæpe ad desperationem forent adducti; quíque maximos duces interfecisset; denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto, nihil habituri negotii essent: postremò, si illi redderet salutem, quærebant, quibus amicis esset usurus? sese enim cum Eumene

apud eum non futuros. Hic cognitâ consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem cùm jam vereretur, ne qua seditio exercitûs oriretur, vetuit ad eum quenquam admitti, & quotidianum victum amoveri jussit: nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non ampliùs, quàm triduum, fame fatigatus, cùm castra moverentur, insciente Antigono, jugulatus est à custodibus.

CXXII. Sic Eumenes annorum quinque & quadraginta, cùm ab anno vigesimo (utì suprà ostendimus) septem annos Philippo paruisset, & tredecim apud Alexandrum, eundem locum obtinuisset, in his uni equitum alæ præfuisset, post autem Alexandri Magni mortem, imperator exercitus duxisset, summósque duces partim repulisset, partim interfecisset; captus non Antigoni virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum *Reges* sunt appellati, ex hôc facillimè potest judicari, quòd nemo Eumene vivo *Rex* appellatus est, sed *præfectus*. Iidem post hujus occasum statim regium ornatum nomenque sumserunt; neque quod initio prædicârunt, se Alexandri liberis regnum servare, id præstare voluerunt; & uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lysimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari, honestóque funere, comitante toto exercitu, humaverunt; ossáque ejus in Cappadociam, ad matrem atque uxorem liberósque ejus, deportanda curârunt.

PHOCION.

CXXIII.

PHOCION Athenienſis etſi ſæpe exercitibus præfuit, ſummóſque magiſtratus cepit, tamen multò ejus notior *integritas* eſt *vitæ*, quàm rei militaris labor. Itaque hujus memoria eſt nulla, illius autem magna fama: ex quo, cognomine *Bonus* eſt appellatus. Fuit enim perpetuò pauper, cùm ditiſſimus eſſe poſſet, propter frequentes delatos honores, poteſtatéſque ſummas, quæ ei à populo dabantur. Hic cùm à rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatíque hortarentur accipere, ſimúlque admonerent, ſi ipſe his facilè careret, liberis tamen ſuis proſpiceret, quibus difficile eſſet in ſummâ paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, *ſi mei ſimiles erunt, idem hic*, inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: ſin diſſimiles ſunt futuri, nolo meis impenſis illorum ali augerique luxuriam.*

CXXIV. Eidem cùm propè ad annum octogeſimum proſpera manſiſſet fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit ſuorum civium. Primò cum Demade de urbe tradendâ Antipatro conſenſerat; ejúſque conſilio Demoſthenes cum cæteris, qui bene de republicâ mereri exiſtimabantur, plebiſcito in exilium erant expulſi. Neque in eo ſolùm offenderat, quòd *patriæ malè conſuluerat*, ſed etiam quòd *amicitiæ fidem non præſtiterat.* Namque auctus adjutúſque à Demoſthene, eum, quem tenebat, aſcenderat gradum, cùm adverſùs Charetem eum ſubornaret: ab eodem in judiciis, cùm capitis cauſam diceret, defenſus, aliquoties liberatus diſceſſerat. Hunc non ſolùm in periculis non defendit, ſed etiam pro-

didit. Concidit autem maximè uno crimine, quia cùm apud eum ſummum eſſet imperium populi, & Nicanorem Caſſandri præfectum inſidiari Piræo Athenienſium à Dercyllo moneretur; idémque poſtularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur; hìc, audiente populo, Phocion negavit eſſe periculum, ſéque ejus rei obſidem fore pollicitus eſt. Neque ita multò pòſt Nicanor Piræeo eſt potitus. Ad quem recuperandum, ſinè quo Athenæ omnino eſſe non poſſunt, cùm populus amatus concurriſſet, ille non modò neminem ad arma vocavit, ſed ne armatis quidem præeſſe voluit.

CXXV. Erant eo tempore Athenis duæ factiones: quarum una populi cauſam agebat, altera optimatum. In hâc erant Phocion & Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. Nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Caſſandro ſentiebant. Interim à Polyperchonte Caſſander Macedoniâ pulſus eſt: quo facto, populus ſuperior factus, ſtatim duces adverſariæ factionis capitis damnatos patriâ pepulit: in his Phocionem & Demetrium Phalereum: déque eâ re legatos ad Polyperchontem miſit, qui ab eo peterent, ut ſua decreta confirmaret. Huc eódem profectus eſt Phocion. Quò ut venit, cauſam apud Philippum regem verbo, reipsâ quidem apud Polyperchontem, juſſus eſt dicere. Namque is tum regis rebus præerat. Hic cùm ab Agonide accuſatus eſſet, quòd Piræum Nicanori prodidiſſet, ex conſilii ſententiâ in cuſtodiam conjectus, Athenas deductus eſt, ut ibi de eo legibus fieret judicium.

CXXVI. Huc ubi perventum eſt, cùm propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculóque portaretur, magni concurſus ſunt facti.; cùm alii reminiſcentes veteris famæ, ætatis miſererentur, plurimi verò irâ exacuerentur, propter proditionis ſuſpicionem Piræei; maximéque, quòd adversùs populi commoda in ſenectute ſteterat: quâ de re, ne perorandi quidem ei

data est facultas, & dicendi causam. Indè judicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publicè damnati tradi solent. Hic cùm ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is cùm lacrymans dixisset, *O quàm indigna perpeteris, Phocion!* huic ille, *at non inopinata*, inquit. *Hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hôc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque à servis sepultus est.

TIMOLEON.

CXXVII.

TIMOLEON Corinthius. Sinè dubio magnus omnium judicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut & *patriam*, in quâ erat natus, *oppressam* à *tyranno liberaret*, & à Syracusis, quibus auxilio erat missus, *inveteratam servitutem* depelleret; totámque Siciliam multos annos bello vexatam, à barbarísque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortunâ conflictatus est, & id quod difficilius putatur, multò *sapientiùs* tulit *secundam*, quàm *adversam fortunam*. Nam cùm frater ejus Timophanes, dux à Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupâsset; participépsque regni posset esse: tantùm abfuit à societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti; & *patriæ legibus obtemperare sanctius* duxerit, *quàm imperare patriæ*. Hâc mente, per haruspicem communémque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum

curavit. Ipse non modò manus non attulit, sed ne aspicere quidem fraternum sanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in præsidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc præclarissimum ejus facinus, non pari modo, probatum est ab omnibus: nonnulli enim læsam ab eo pietatem putabant, & invidiâ laudem virtutis obterebant. Mater verò post id factum, neque domum ad se filium admisit, neque aspexit, quin eum fratricidam impiúmque detestans compellaret. Quibus rebus ille adeò est commotus, ut nonnunquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

CXXVIII. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cujus adversarii opem à Corinthiis petiverunt, ducémque, quo in bello uterentur, postulârunt. Huc Timoleon missus incredibili felicitate Dionysium totâ Siciliâ depulit; cùm interficere posset, noluit; tutóque ut Corinthum perveniret, effecit: quòd utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii sæpe adjuti fuerant. Cujus benignitatis memoriam volebat extare; eámque *præclaram victoriam* ducebat, *in quâ plus esset clementiæ, quàm crudelitatis*: postremò, ut non solùm auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem, & ex quanto regno, ad quam fortunam detrusisset. Post Dionysii decessum, cum Icetâ bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio, quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quòd ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. Hôc superato Timoleon maximas copias Carthaginiensium apud Crimessum flumen fugavit; ac satìs habere coegit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum & potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat.

CXXIX. Quibus rebus confectis, cùm propter diuturnitatem belli non solùm regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquisivit, quos potuit, primùm

Siculos; deinde Corintho arcessivit colonos, quòd ab his initio Syracusæ erant conditæ. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones divisit; urbium mœnia disjecta, fanáque deleta refecit; civitatibus leges libertatémque reddidit; ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi qui initio deduxerunt, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, à fundamentis disjecit; cætera tyrannidis propugnacula demolitus est, dedítque operam, ut quàm minimè multa vestigia servitutis manerent. Cùm tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret; *maluit se diligi, quàm metui.* Itaque cùm primùm potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque verò id imperitè fecit: nam quod cæteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentiâ tenuit. Nullus honos huic defuit, neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de quâ priùs sit decretum, quàm Timoleontis sententia cognita. Nullius unquam consilium non modò antelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magìs benevolentiâ factum est, quàm prudentiâ.

CXXX. Hic cùm ætate jam provectus esset, sinè ullo morbo lumina oculorum amisit: quam calamitatem ita moderatè tulit, ut neque eum querentem quìsquam audierit, neque eò minùs privatis publicísque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, cùm ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat: neque hoc illi quìsquam tribuebat superbiæ. Nihil enim unquam neque insolens, neque glorioſum, ex ore ejus exiit: qui quidem, cùm suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quàm se in eâ re maximas diis gratias agere atque habere, quod cùm Siciliam recreare constituissent, tum

se potissimum ducem esse voluissent. *Nihil enim verum humanarum sinè deorum numine agi* putabat.

CXXXI. Itaque suæ domi sacellum αὐτοματίας constituerat, idque sanctissimè colebat. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prœlia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Laphystius, homo petulans & ingratus, vadimonium cùm vellet imponere, quòd cum illo se lege agere diceret, & complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur; Timoleon oravit omnes, ne id facerent. Namque id ut Laphystio, cæterisque liceret, se maximos labores summáque adiisse pericula. *Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.* Idem, cùm quidam Laphystii similis, nomine Demænetus, in concione populi de rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta; dixit, *nunc demum se voti esse damnatum. Namque hæc à diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in quâ cuivis liceret, de quo vellet, impunè dicere.* Hic cùm diem supremum obiisset, publicè à Syracusanis, in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, totâ celebrante Siciliâ, sepultus est.

DE REGIBUS.

CXXXII. HI ferè fuerunt Græciæ gentis duces, qui memoriâ digni videantur, præter Reges. Namque eos attingere noluimus, quòd omnium res gestæ separatim sunt relatæ: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agesilaus, nomine, non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani. Ex his verò, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt (ut nos judicamus) Persarum Cyrus, & Darius Hystaspis filius, quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior

horum apud Maſſagetas in prœlio cecidit: Darius ſenectute diem obiit ſupremum. Tres ſunt præterea ejuſdem generis, Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir & Mnemon. Xerxi maximè eſt illuſtre, quòd maximis poſt hominum memoriam exercitibus terrâ marîque bellum intulit Græciæ. At Macrochir præcipuam habet laudem ampliſſimæ pulcherrimæque corporis formæ, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Perſarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem juſtitiæ famâ floruit. Nam cùm matris ſuæ ſcelere amiſiſſet uxorem, tantum indulſit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt; tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus eſt.

CXXXIII. Ex Macedonum autem gente, duo multò cæteros anteceſſerunt rerum geſtarum gloriâ: Philippus Amyntæ filius, & Alexander Magnus. Horum alter Babylone morbo conſumtus eſt. Philippus Ægis à Pauſania, cùm ſpectatum ludos iret, juxta Theatrum occiſus eſt. Unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum P. R. bellavit. Is cùm Argos oppidum oppugnaret in Peloponneſo, lapide ictus interiit. Unus item Siculus, Dionyſius prior. Nam & manu fortis, & belli peritus fuit, &, id quod in tyranno non facilè reperitur, minimè libidinoſus, non luxurioſus, non avarus, nullius rei denique cupidus, niſi ſingularis perpetuíque imperii, ob eámque rem crudelis. Nam dum id ſtuduit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus inſidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem ſibi peperiſſet, magnâ retinuit felicitate, majórque annos ſexaginta natus deceſſit florente regno. Neque in tam multis annis cujuſquam ex ſuâ ſtirpe funus vidit, cùm ex tribus uxoribus liberos procreâſſet, multíque ei nati eſſent.

CXXXIV. Fuerunt præterea multi Reges ex amicis Alexandri Magni, qui, poſt obitum ejus, imperia ceperunt. In his Antigonus, & hujus filius Demetrius; Lyſimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Anti-

gonus, cùm adversùs Seleucum, Lysimachúmque dimicaret, in prœlio occisus est. Pari letho affectus est Lysimachus à Seleuco. Nam societate dissolutâ, bellum inter se gesserunt. At Demetrius cùm filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magìs fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodiâ, socer generi, periit morbo. Neque ita multò pòst, Seleucus à Ptolemæo Cerauno dolo interfectus est; quem ille à patre expulsum Alexandriâ alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemæus, cùm vivus filio regnum ttadidisset, ab illo eodem vitâ privatus dicitur. De quibus quoniam satìs dictum putamus, non incommodum videtur, non præterire Hamilcarem & Hannibalem: quos & animi magnitudine & calliditate omnes in Africâ natos præstitisse constat.

HAMILCAR.

CXXXV.

HAMILCAR, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginiensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Siciliâ præesse cœpit exercitui. Cùm ante ejus adventum & mari & terrâ malè res gererentur Carthaginiensium, ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit; sæpéque è contrario occasione datâ lacessivit, sempérque superior discessit. Quo facto, cùm penè omnia in Siciliâ Pœni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginienses classe apud insulas Ægates à C. Luctatio Consule Romanorum superati statuerunt belli finem facere, eamque rem arbi-

trio permiſerunt Hamilcaris. Ille etſi flagrabat bellandi cupiditate, tamen *paci ſerviendum* putavit, quòd *patriam exhauſtam ſumtibus diutiùs calamitates belli ferre* non poſſe intelligebat; ſed ita, ut ſtatim mente agitaret, ſi paululùm modò res eſſent refectæ, bellum renovare, Romanóſque armis perſequi, donicum aut vi certè viciſſent, aut victi manum dediſſent. Hôc conſilio pacem conciliavit: in quâ tanta fuit ferocia, ut cùm Catulus negaret ſe bellum compoſiturum, niſi ille cum ſuis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Siciliâ decederent; ſuccumbente patriâ, ipſe periturum ſe potiùs dixerit, quàm cum tanto flagitio domum rediret. *Non enim ſuæ eſſe virtutis arma à patriâ accepta adversùs hoſtes adverſariis tradere.* Hujus pertinaciæ ceſſit Catulus.

CXXXVI. At ille, ut Carthaginem venit, multò aliter ac ſperabat, Rempublicam ſe habentem cognovit. Namque *diuturnitate externi mali* tantum *exarſit inteſtinum bellum*, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, niſi cùm deleta eſt. Primò mercenarii milites, qui adversùs Romanos fuerant, deſciverunt; quorum numerus erat viginti millium. Hi totam abalienârunt Africam, ipſam Carthaginem oppugnârunt. Quibus malis adeò ſunt Pœni perterriti, ut auxilia etiam à Romanis petiverint, eáque impetraverint. Sed extremò, cùm propè jam ad deſperationem perveniſſent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non ſolùm hoſtes à muris Carthaginis removit, cùm amplius centum millia facta eſſent armatorum, ſed etiam eò compulit, ut locorum anguſtiis clauſi, plures fame quàm ferro interirent: omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentiſſima totius Africæ, reſtituit patriæ. Neque eo fuit contentus, ſed etiam fines imperii propagavit, totâ Africâ tantum otium reddidit, ut nullum in eâ bellum videretur multis annis fuiſſe.

CXXXVII. Rebus his ex ſententiâ peractis, fidenti animo atque infeſto Romanis, quò faciliùs cauſam

bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu Hiſpaniam mitteretur, eóque ſecum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat præterea cum eo adoleſcens illuſtris, & formoſus, Haſdrubal; quem nonnulli diligi turpiùs, quàm par erat ab Hamilcare, loquebantur. Non enim maledici tanto viro deeſſe poterant. Quo factum eſt, ut à præfecto morum Haſdrubal cum eo vetaretur eſſe. Huic ille filiam ſuam in matrimonium dedit, quòd moribus eorum non poterat interdici ſocero gener. De hôc ideo mentionem fecimus, quòd Hamilcare occiſo, ille exercitui præfuit, réſque magnas geſſit; & princeps largitione vetuſtos pervertit mores Carthaginienſium; ejuſdémque poſt mortem, Hannibal ab exercitu accepit imperium.

CXXXVIII. At Hamilcar, poſteaquam mare tranſiit, in Hiſpaniámque venit, magnas res ſecundâ geſſit fortunâ; maximas bellicoſiſſimáſque gentes ſubegit; equis, armis, viris, pecuniâ, totam locupletavit Africam. Hic cùm in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno poſtquam in Hiſpaniam venerat, in prœlio pugnans adversùs Vettones, occiſus eſt. Hujus perpetuum odium erga Romanos maximè concitâſſe videtur ſecundum bellum Punicum. Namque Hannibal filius ejus aſſiduis patris obteſtationibus eò eſt perductus, ut interire, quàm Romanos non experiri, mallet.

HANNIBAL.

CXXXIX.

HANNIBAL Hamilcaris filius, Carthaginiensis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superârit, non est inficiandum, Hannibalem tantò præstitisse cæteros imperatores prudentiâ, quantò populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotiescunque cum eo congressus est in Italiâ, semper discessit superior. Quòd nisi domi civium suorum invidiâ debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed *multorum obtrectatio devicit unius virtutem.* Hic autem velut hæreditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut priùs animam, quàm id deposuerit: qui quidem cùm patriâ pulsus esset, & alienarum opum indigeret, nunquam destiterit animo bellare cum Romanis.

CXL. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis; omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tantâ cupiditate incendit bellandi, ut usque à rubro mari arma conatus sit inferre Italiæ. Ad quem cùm legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, daréntque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire; neque *id* frustra feciſſent, ídque Hannibal comperisset, séque ab interioribus consiliis segregari vidisset; tempore dato adiit regem, eíque cùm multa de fide suâ & odio in Romanos commemorâsset, hoc adjunxit: *Pater*, inquit, *meus Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novemân-*

nos nato, in Hiſpaniam imperator proficiſcens, Carthagine Jovi optimo maximo hoſtias immolavit: quæ divina res dum conficiebatur, quæſivit à me, vellémne ſecum in caſtra proficiſci? Id cùm libenter accepiſſem, atque ab eo petere cœpiſſem, ne dubitaret ducere; tum ille, *faciam,* inquit, *ſi fidem mihi, quam poſtulo, dederis. Simúlque ad aram adduxit, apud quam ſacrificare inſtituerat, eámque cæteris remotis, tenentem, jurare juſſit, nunquam me in amicitiâ cum Romanis fore. Id ego jusjurandum patri datum uſque ad hanc diem ita conſervavi, ut nemini dubium eſſe debeat, quin reliquo tempore eâdem mente ſim futurus. Quare ſi quid amicè de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, ſi me celâris. Cùm quidem bellum parabis, te ipſum fruſtraberis, ſi non me in eo principem poſueris.*

CXLI. Hâc igitur ætate cum patre in Hiſpaniam profectus eſt; cujus poſt obitum Haſdrubale imperatore ſuffecto, equitatui omni præfuit. Hôc quoque interfecto, exercitus ſummam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publicè comprobatum eſt. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natus, imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hiſpaniæ bello ſubegit. Sâguntum, fœderatam civitatem, vi expugnavit: tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam miſit, alterum cum Haſdrubale fratre in Hiſpaniâ reliquit, tertium in Italiam ſecum duxit. Saltum Pyrenæum tranſiit: quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit: neminem, niſi victum, dimiſit. Ad Alpes poſteaquam venit, quæ Italiam à Galliâ ſejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, præter Herculem Graium, tranſierat, (quo facto is hodie ſaltus Graius appellatur:) Alpicos conantes prohibere tranſitum concîdit, loca patefecit, itinera muniit, effecítque, ut eà elephantus ornatus ire poſſet, quà antea unus homo inermis vix poterat repere. Hàc copias traduxit, in Italiámque pervenit.

CXLII. Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Coſ. eúmque pepulerat. Cum hôc eodem de Claſtidio apud Padum decernit, ſaucium indè ac fugatum dimittit. Tertiò idem Scipio cum collegâ Tiberio Longo, apud Trebiam, adversùs eum venit. Cum his manum conſeruit, utroſque profligavit. Indè per Ligures Apenninum tranſiit, petens Etruriam. Hôc itinere adeò gravi morbo afficitur oculorum, ut poſtea nunquam dextero æquè bene uſus ſit: quâ valetudine cùm etiam tum premeretur, lecticâque ferretur, C. Flaminium Coſ. apud Traſimenum, cum exercitu inſidiis circumventum, occîdit: neque multò pòſt C. Centenium prætorem, cum delectâ manu ſaltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit: ibi obviàm ei venerunt duo Conſules, C. Terentius Varro, & L. Paullus Æmilius. Utriuſque exercitus uno prœlio fugavit: L. Paullum Conſulem occidit, & aliquot præterea Conſulares. In his Cn. Servilium Geminum, qui anno ſuperiore fuerat Conſul.

CXLIII. Hâc pugnâ pugnatâ, Romam profectus eſt nullo reſiſtente. In propinquis urbis montibus moratus eſt. Cùm aliquot ibi dies caſtra habuiſſet, & reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus dictator Rom. in agro Falerno ſe ei objecit. Hìc, clauſus locorum anguſtiis, noctu ſinè ullo detrimento exercitûs ſe expedivit: Fabio callidiſſimo imperatori dedit verba. Namque obductâ nocte, ſarmenta in cornibus jumentorum deligata incendit, ejuſdem generis multitudinem magnam diſpalatam immiſit. Quo repentino objectu viſo, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo ſit auſus. Hanc poſt rem geſtam non ita multis diebus M. Minutium Rufum magiſtrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in prœlium, fugavit: T. Sempronium Gracchum iterum Conſulem in Lucanis abſens in inſidias inductum ſuſtulit: M. Claudium Marcellum quinquies Conſulem apud Venuſiam pari modo interfecit. Longum eſt enumerare prœlia. Quare hoc unum ſatìs erit

dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italiâ fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversùs eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

CXLIV. Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversùs P. Scipionis filium, quem ipse primùm apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertiò apud Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriæ facultatibus, cupivit impræsentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem conflixit; pulsus [incredibile dictu] biduo & duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest à Zamâ circiter millia passuum trecenta. In hâc fugâ Numidæ, qui simul cum eo acie excesserant, insidiati sunt ei; quos non solùm effugit, sed etiam ipsos oppressit: Adrumeti reliquos ex fugâ collegit, novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

CXLV. Cùm in apparando acerrimè esset occupatus, Carthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo secius exercitui postea præfuit, résque in Africâ gessit; itémque Mago frater ejus, usque ad P. Sulpicium & C. Aurelium Consules. His enim magistratibus legati Carthaginienses Romam venerunt, qui Senatui Populóque Romano gratias agerent, quòd cum his pacem fecissent, ob eámque rem coronâ aureâ eos donarent, simúlque peterent, ut obsides eorum Fregellis essent, captivíque redderentur. His ex Senatusconsulto responsum est, munus eorum gratum acceptúmque esse; obsides, quo loco rogarent, futuros; captivos non remissuros, quòd Hannibalem, cujus operâ susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, & nunc cum imperio apud exercitum haberent, itémque fratrem ejus Magonem. Hôc responso Carthaginienses cognito, Hannibalem domum Magonémque revocârunt. Hic, ut rediit, prætor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo & vige-

simo. Ut enim Romæ Consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentiâ se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solùm ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam supereſſet, quæ in ærario poneretur. Deinde anno post præturam, Marco Claudio, Lucio Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratiâ missos ratus, priusquam his Senatus daretur, navem conscendit clàm, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hâc re palàm factâ, Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicârunt, domum à fundamentis disjecerunt, ipsum exulem judicârunt.

CXLVI. At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit, in finibus Cyreneorum, si fortè Carthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciâque inducere posset; cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficiscereturr. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem eâdem, quâ fratrem absentem, pœnâ affecerunt. Illi desperatis rebus cùm solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii à servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quàm in suscipiendo instituerat, propiùs Tiberi quàm Thermopylis, de summâ imperii dimicâsset. Quem etsi multa stultè conari videbat, tamen nullâ deseruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syriâ jussus erat in Asiam ducere, hísque adversùs Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo cùm multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

CXLVII. Antiocho fugato, verens ne dederetur, (quod sinè dubio accidisset, si sui fecisset potestatem,) Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quò se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid prævidisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de quâ sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo, summas operit auro & argento: has Gortyniis præsentibus deponit in templo Dianæ, simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas æneas, quas secum portabat, omnes suâ pecuniâ complet, eásque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magnâ curâ custodiunt, non tam à cæteris, quàm ab Hannibale, ne quid ille, inscientibus his, tolleret, secúmque asportaret.

CXLVIII. Sic conservatis suis rebus Pœnus, illusis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit; apud quem eodem animo fuit erga Italiam; neque aliud quicquam egit, quàm regem armavit & excitavit adversùs Romanos. Quem cùm videret domesticis rebus minùs esse robustum, conciliabat cæteros Reges, adjungebátque bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes, Romanis amicissimus, bellúmque inter eos gerebatur & mari & terrâ; quo magìs cupiebat eum Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem: quem si removisset, faciliora sibi cætera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem iniit rationem. Classe paucis diebus erant decertaturi: superabatur navium multitudine: dolo erat pugnandum, cùm par non esset armis. Imperavit quàm plurimas venenatas serpentes vivas colligi, eásque in vasa fictilia conjici. Harum cùm confeciſſet magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale prœlium, classiarios convocat, hísque præcipit, omnes ut in unam Eumenis Regis concurrant navem, à cæteris tantùm satìs habeant se defendere: id facilè illos serpen-

pentium multitudine consecuturos: Rex autem quâ nave veheretur, ut scirent, se facturum; quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno his pollicetur præmio fore.

CXLIX. Tali cohortatione militum factâ, classis ab utrisque in prœlium deducitur. Quarum acie constitutâ, priusquam signum pugnæ daretur, Hannibal, ut palàm faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scaphâ cum caduceo mittit; qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est quærere. Statim ad Eumenem deductus est, quòd nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius ducis nave declaratâ suis, eodem unde ierat, se recepit. At Eumenes solutâ epistolâ nihil in eâ reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur, tamen prœlium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithyni, Hannibalis præcepto, universi navem Eumenis adoriuntur; quorum vim cùm Rex sustinere non posset, fugâ salutem petit; quam consecutus non esset, nisi intrà sua præsidia se recepisset, quæ in proximo litore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves cùm adversarios premerent acriùs, repentè in eas vasa fictilia, de quibus suprà mentionem fecimus, conjici cœpta sunt; quæ jacta initio risum pugnantibus excitârunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, novâ re perterriti, cùm quid potissimum vitarent non viderent, puppes averterunt, séque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit; neque tum solùm, sed sæpe aliàs pedestribus copiis pari prudentiâ pepulit adversarios.

CL. Quæ dum in Asiâ geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ apud L. Quintium Flaminium Consulem cœnarent, atque ibi de Hannibale mentione factâ, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. Id postero die Flaminius Senatui detulit. Pa-

tres Conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sinè insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui à Rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet, sibíque ut dederet. His Prusias negare ausus non est: illud recusavit, ne id à se fieri postularent, quod adversùs jus hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum ubi esset facilè inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab Rege datum erat muneri; idque sic ædificârat, ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet, semper verens, ne usu veniret, quod accidit. Huc cùm legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent; puer ab januâ prospiciens Hannibali dixit, plures præter consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac properè sibi renuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer cùm celeriter, quid esset, renuntiâsset, omnésque exitus occupatos ostendisset; sensit id non fortuitò factum, sed se peti, neque sibi diutiùs vitam esse retinendam: quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumsit.

CLI. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Nam Atticus, Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss. mortuum in Annali suo scriptum reliquit. At Polybius, L. Æmilio Paullo, & Cn. Bæbio Tamphilo: Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, M. Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt Græco sermone confecti: in his ad Rhodios de Cn. Manlii Vulsonis in Asiâ rebus gestis. Hujus bella multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simúlque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Philænius, & Sosilus Lacedæmonius. Atque hôc Sosilo Han-

nibal literarum Græcarum usus est doctore. Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, & Romanorum explicare Imperatores, quò facilius collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

M. PORCIUS CATO.

FRAGMENTUM

Quod ex LIB. *Corn. Nep.* POSTERIORE *supereſt.*

CLII.

CATO ortus municipio Tusculo, adolescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis; quòd ibi hæredium à patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in Consulatu Censurâque habuit collegam, (ut M. Perpenna Censorinus narrare solitus est,) Romam demigravit; in foróque esse cœpit. Primum stipendium meruit annorum decem septémque: Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. tribunus militum in Siciliâ fuit. Indè ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique ejus opera æstimata est in prœlio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis: Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano, consuli: cum quo non pro sortis necessitudine vixit. Namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ. Ædilis pl. factus est cum C. Helvio. Prætor provinciam obtinuit Sardiniam, ex quâ quæstor superiore tempore ex Africâ decedens, Q. Ennium Poëtam deduxerat: quod non minoris existimamus, quàm quemlibet amplissimum Sardinienſem triumphum.

CLIII. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem; éxque eâ triumphum deportavit. Ibi cùm diutiùs moraretur, P. Scipio Africanus Consul iterum, cujus in priore Consulatu Quæstor fuerat, voluit eum de provinciâ depellere, & ipse ei succedere; neque hoc per Senatum efficere potuit, cùm quidem Scipio in Civitate principatum obtineret: quòd tum non *potentiâ*, sed *jure* Respubl. administrabatur. Quâ ex re iratus, Senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, Censor cum eodem Flacco factus, severè præfuit ei potestati. Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit, quâ re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta usque ad extremam ætatem ab adolescentiâ, Reipubl. causâ suscipere inimicitias non destitit: à multis tentatus non modò *nullum detrimentum existimationis fecit*, sed *quoad vixit, virtutum laude crevit.*

CLIV. In omnibus rebus singulari fuit prudentiâ & industriâ. Nam & agricola solers, & Reipubl. peritus, & Jurisconsultus, & magnus Imperator, & probabilis Orator, & cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum in eis progressum fecit, ut non facilè reperire possis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentiâ confecit orationes: senex scribere historias instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas Regum Pop. Rom. Secundus & tertius, unde quæque civitas orta sit Italica: ob quam rem omnes *Origines* videtur appellâsse. In quarto autem bellum Punicum primum: in quinto secundum. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est, usque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sinè nominibus res notavit. In iisdem exposuit quæ in Italiâ Hispaniisque viderentur admiranda. In

quibus multa industria & diligentia comparet, multâ doctrina. Hujus de vitâ & moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.

VITA
T. POMPONII ATTICI,

Ex CORNELIO NEPOTE.

CLV.

POMPONIUS ATTICUS, ab origine ultimâ stirpis Romanæ generatus, perpetuò à majoribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, & ut tum erant tempora, diti, imprimísque studioso literarum. Hic prout ipse amabat literas, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solùm celeriter arriperet quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Quâ ex re, in pueritiâ, nobilis inter æquales ferebatur, clariúsque explendescebat, quàm generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos consuetudine suâ sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuò fuerit carior.

CLVI. Pater maturè decessit: ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui Tribunus plebi

interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia Pomponii consobrina nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, posteaquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cùm alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eò seciùs adolescentem Marium hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecuniâ sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eódem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hìc ita vixit, ut universis Athenienſibus meritò esset carissimus. Nam, præter gratiam, quæ jam adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publicè necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longiùs quàm dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium aliâ quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis sex modii tritici darentur: qui modus mensuræ, *medimnus* Athenis appellatur.

CLVII. Hic autem sic se gerebat, ut *communis* infimis, *par* principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent, civémque facere studerent. Eo beneficio ille uti noluit: quòd nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam aliâ adscitâ. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque * aliquot ipsi, & Piliæ, locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procuratione Reipubl. actorem auctorémque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quòd in eâ potissimùm

urbe natus est, in quâ domicilium orbis terrarum esset imperii, * ut eandem & patriam haberet & dominam; hoc specimen prudentiæ, quòd cùm in eam civitatem se contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

CLVIII. Huc ex Asiâ Sylla decedens cùm venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate, & doctrinâ. Sic enim Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem Poëmata pronuntiabat & Græcè & Latinè sic, ut suprà nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sylla nusquam eum ab se dimitteret, cuperétque secum deducere. Cui cùm persuadere tentaret, *noli, oro te* (inquit Pomponius) *adversùm eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sylla adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hìc complures annos moratus, cùm & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut literis, aut Athenienſium Reipubl. tribueret; nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit, & si qua res major acta est, non defuit, sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patriâ fugienti H. S. ducenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cottâ & L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Athenienſium prosecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

CLIX. Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Rom. familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ. Cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus finè offensione ad summam

ſenectutem retinuerit benevolentiam: quo facto tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, teſtamento adoptavit eum, hæredémque fecit ex dodrante, ex quâ hæreditate accepit circiter centies H. S. Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni; eáſque nuptias M. Cicero conciliârat. Cum quo à condiſcipulatu vivebat conjunctiſſimè, multò etiam familiariùs, quàm cum Quinto: ut judicari poſſit *plus in amicitiâ valere ſimilitudinem morum, quàm affinitatem.* Utebatur autem intimè Q. Hortenſio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plùs diligeret, Cicero an Hortenſius; & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut *inter quos* tantæ *laudis* eſſet *æmulatio, nulla intercederet obtrectatio,* eſſetque talium virorum copula.

CLX. In Republ. ita verſatus eſt, ut ſemper *optimarum partium & eſſet, & exiſtimaretur*; neque tamen ſe *civilibus fluctibus* committeret; *quòd non magìs eos in ſuâ poteſtate* exiſtimabat *eſſe, qui ſe iis dediſſent, quàm qui maritimis jactarentur. Honores non petiit,* cùm ei paterent, propter vel gratiam, vel dignitatem; quòd *neque peti more majorum, neque capi poſſent conſervatis legibus, in* tam *effuſis ambitûs largitionibus, neque geri ſinè periculo, corruptis civitatis moribus.* Ad haſtam publicam nunquam acceſſit; nullius rei neque præs, neque manceps factus eſt; neminem neque ſuo nomine, neque ſubſcribens, accuſavit; in jus de ſuâ re nunquam iit; judicium nullum habuit. Multorum conſulum prætorúmque præfecturas delatas ſic accepit, ut neminem in provinciam ſit ſecutus; honore fuerit contentus, rei familiaris deſpexerit fructum; qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Aſiam, cùm apud eum legati locum obtinere poſſet. Non enim decere ſe arbitrabatur, cùm præturam gerere noluiſſet, aſſeclam eſſe prætoris. Quâ in re non ſolùm dignitati ſerviebat, ſed etiam tranquillitati, cùm *ſuſpiciones* quoque *vitaret criminum:* quo fiebat, ut ejus *obſervantia omnibus* eſſet *carior, cùm eam officio, non timori neque ſpei tribui viderent.*

CLXI. Incidit Cæsarianum civile bellum, cùm haberet annos circiter sexaginta. Usus est ætatis vacatione, neque se quóquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex suâ re familiari dedit: ipsum Pompeium non junctus non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant; quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Cæsari fuit grata, ut victor cùm privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solùm molestus non fuerit, sed etiam sororis filium & Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic *vetere instituto vitæ, effugit nova pericula.*

CLXII. Secutum est illud occiso Cæsare, cùm Respubl. penès Brutos videretur esse & Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur; sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiariùs, quàm hôc sene: neque solùm eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est à quibusdam, ut privatum ærarium, Cæsaris interfectoribus, ab Equitibus Rom. constitueretur. Id facilè effici posse arbitrati sunt, si & Principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est à C. Flavio Bruti familiari Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui *officia amicis præstanda sine factione* existimaret, sempérque à talibus se consiliis removisset; respondit, si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum quantum eæ paterentur: se neque cum quoquam de eâ re collocuturum, neque coiturum. Sic ille *consensionis globus* hujus *unius dissensione disjectus est.* Neque multò pòst superior esse cœpit Antonius, ita ut Brutus & Cassius Provinciarum, quæ iis * dicis causâ datæ erant à Consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum cæteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiâque

cedenti H. S. centum millia muneri misit: eidem in Epiro absens, trecenta jussit dari: neque eò magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

CLXIII. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantùm eum prudentem dicam, minùs quàm debeam prædicem, cùm ille potiùs divinus fuerit; (si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus augetur, neque minuitur.) Hostis Antonius judicatus, Italiâ cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solùm ejus inimici, qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam amici adversariis ejus se dabant; & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem: Antonii familiares insequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus cùm Ciceronis intimâ familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modò nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed è contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantùm potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit: P. verò Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, cùm litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium suum præstitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sinè Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quinetiam, cùm illa fundum secundâ fortunâ emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset; ille se interposuit, pecuniámque sinè fœnore, sinéque ullâ stipulatione ei credidit: *maximum* existimans *quæstum, memorem gratúmque cognosci, simúlque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum:* quæ cùm faciebat, nemo eum temporis causâ facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum poriturum. Sed sensus ejus à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quòd *parum odisse malos cives* videretur.

CLXIV. Ille autem sui judicii, *potiùs quid se facere par esset, intuebatur, quàm quid alii laudaturi forent.* Conversa subitò fortuna est. Ut Antonius rediit in

Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putârat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum Imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem; latebátque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulò antè, opem tulerat (*tanta varietas* iis temporibus fuit *fortunæ, ut modò hi, modò illi in summo* essent *aut fastigio, aut periculo*) habebátque secum Q. Gellium Canium, æqualem, simillimúmque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeò conjunctè vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solùm ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, & ei, cùm requisîsset ubinam esset, suâ manu scripsit, ne timeret, statímque ad se veniret: se eum, & Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse: Ac, ne quod periculum incideret, quòd noctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solùm sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit: *neque* enim *suæ solùm à quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim*: ut appareret nullam sejunctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quòd si gubernator præcipuâ laude fertur, qui navem ex hyeme maríque scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, támque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

CLXV. Quibus *ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quàm ut plurimis*, quibus rebus posset, *esset auxilio*. Cùm proscriptos præmiis Imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuò manendi potestas facta est. Quin etiam post prœlium Philippense, interitúmque C. Cassii & M. Bruti, L. Julium Mocilam prætorium, & ejus filium, Aulúmque Torquatum, cæteróque pari fortunâ perculsos, instituit tueri; atque ex Epiro his omnia Samothraciam sup-

portari jussit: difficile enim est omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi volumus, *illius liberalitatem, neque temporariam, neque callidam fuisse.* Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, quòd non florentibus se venditavit, sed *afflictis* semper succurrit. Qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minùs post mortem ejus, quàm florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quòd *neque lædebat quenquam, neque si quam injuriam acceperat, non malebat oblivisci, quàm ulcisci.* Idem *immortali memoriâ percepta retinebat beneficia: quæ* autem *ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat.* Itaque hic fecit, ut verè dictum videatur; *Sui cuique mores fingunt fortunam. Neque* tamen *priùs* ille *fortunam*, quàm *se* ipse *finxit*; qui cavit ne quâ in re jure plecteretur.

CLXVI. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intimâ familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, cùm propter suam gratiam & Cæsaris potentiam, nullius conditionis non haberet potestatem, potissimùm ejus diligeret affinitatem, præoptarétque Equitis Romani filiam generosam nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius triumvir Reipubl. constituendæ: *cujus gratiâ, cùm augere posset possessiones suas, tantùm abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nullâ in re usus sit eâ, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis.* Quod quidem sub illâ proscriptione perillustre fuit. Nam cùm L. Saufeii Equitis Romani, æqualis sui, qui complures annos studio ductus Philosophiæ, Athenis habitabat, habebátque in Italiâ pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent, consuetudine eâ quâ tum res gerebantur; Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperâsse. Idem L. Julium Calidium, quem post Lucretii Catullíque mortem, multò elegantissimum Poëtam nostram tulisse ætatem, verè videor posse contendere: neque minùs virum bonum, optimúsque

artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum à P. Volumnio præfecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedivit. Quod in præsenti utrùm ei laboriosius, an glorioſius fuerit, difficile fuerit judicare: quòd *in* eorum *periculis, non secùs absentes, quàm præsentes amicos* Attico *esse curæ cognitum est.*

CLXVII. Neque verò minùs ille vir, *bonus paterfamilias* habitus est, quàm *civis.* Nam cùm esset *pecunioſus*, nemo illo minùs fuit *emax*, minùs *ædificator.* Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibúsque optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hæreditate relictam; cujus amœnitas non ædificio, sed sylvâ constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum *plus salis*, quàm *sumptûs* habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familiâ, si utilitate judicandum est, optimâ; si formâ, vix mediocri. Namque in eâ erant pueri literatissimi, anagnostæ optimi, & plurimi librarii; ut ne penè pediſequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni; neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domíque factum habuit: quod est signum non solùm continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & *non intemperanter concupiscere, quod à plurimis videas, continentis debet duci; & potiùs diligentiâ, quàm pretio, parare, non mediocris est industriæ.* Elegans, *non magnificus*; splendidus, *non sumtuoſus*; omni diligentiâ munditiem, *non affluentiam*, affectabat. Supellex modica, *non multa*, ut in neutram partem conſpici posset. Nec hoc præteribo, (quanquam nonnullis leve visum iri putem) cùm imprimis lautus esset Eques Rom. & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus non ampliùs, quàm terna millia æris, peræquè in singulos menses, ex ephemeride eum

expensum sumtui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.

CLXVIII. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quàm anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam sinè aliquâ lectione apud eum cœnatum est; *ut non minùs animo, quàm ventre convivæ delectarentur.* Namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrerent. Cùm tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine; tantâque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod à patre acceperat, parum se splendidè gesserit; neque in sestertio centies affluentiùs vixerit, quàm instituerat, *parique fastigio steterit in utrâque fortunâ.* Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam sumtuosam villam, neque in Italiâ, præter Ardeatinum & Nomentanum, rusticum prædium: omnisque ejus pecuniæ reditus constabat in Epiroticis & urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum, *usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri* solitum.

CLXIX. *Mendacium neque dicebat, neque pati poterat.* Itaque *ejus comitas non sinè severitate* erat; *neque gravitas sinè facilitate*; ut difficile esset intellectu, utrùm eum *amici* magis *vererentur*, an *amarent*. Quicquid rogabatur, *religiosè promittebat*; quòd *non liberalis, sed levis* arbitrabatur, *polliceri quod præstare non posset.* Idem in nitendo quod semel admisisset, tantâ erat curâ, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. *Nunquàm suscepti negotii eum pertæsum est.* Suam enim *existimationem in eâ re agi* putabat: *quâ nihil* habebat *carius.* Quo fiebat, ut omnia M. & Q. Ciceronum, Marii, Catonis, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum præterea Equitum Rom. negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non *inertiâ* sed *judicio* fugisse Reipubl. procurationem.

CLXX. *Humanitatis* verò nullum afferre majus teſtimonium poſſum, quàm quòd *adoleſcens* idem *ſeni* Syllæ fuerit *jucundiſſimus*, *ſenex adoleſcenti* M. Bruto: cum æqualibus autem ſuis, Q. Hortenſio & M. Cicerone ſic vixerit, ut judicari difficile ſit, cui ætati fuerit aptiſſimus: quanquam eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei ſunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus ſunt editi, ſexdecim volumina epiſtolarum, ab Conſulatu ejus uſque ad extremum tempus, ad Atticum miſſarum: quæ qui legat, non multùm deſideret hiſtoriam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus Reipubl. perſcripta ſunt, ut nihil in his non appareat; & facilè exiſtimari poſſit, *prudentiam* quodammodo *eſſe divinationem*. Non enim Cicero ea ſolùm, quæ vivo ſe acciderunt, futura prædixit; ſed etiam quæ nunc uſu veniunt, cecinit ut vates.

CLXXI. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cùm hoc ipſum verè gloriantem audierim in funere matris ſuæ, quam extulit annorum nonaginta, cùm eſſet ſeptem & ſexaginta, ſe nunquam cum matre *in gratiam rediiſſe*, nunquam cum ſorore *fuiſſe in ſimultate*, quam propè æqualem habebat. Quod eſt ſignum, aut nullam unquam inter eos querimoniam interceſſiſſe, aut hunc *eâ* fuiſſe *in ſuos indulgentiâ*, *ut quos amare deberet*, *iraſci eis nefas duceret*. Neque id fecit *naturâ* ſolùm, (*quanquam omnes ei paremus*) ſed etiam *doctrinâ*. Nam & *principum Philoſophorum* ita percepta habuit *præcepta*, ut *iis ad vitam agendam*, *non ad oſtentationem uteretur*.

CLXXII. *Moris* etiam *majorum* ſummus *imitator* fuit, *antiquitatiſque amator*: quam adeò diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine expoſuerit, quo magiſtratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt po-

puli Romani, quæ non in eo, ſuo tempore ſit notata; & quod difficillimum fuit, ſic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu Juniam familiam à ſtirpe ad hanc ætatem ordine enumeravit, notans, qui à quoque ortus, quos honores, quibúſque temporibus cepiſſet. Pari modo M. Claudii de Marcellorum, Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum & Fabiorum, & Æmiliorum quoque: Quibus libris nihil poteſt eſſe dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen; credimus, ne ejus expers eſſet ſuavitatis. Namque verſibus, qui honore rerúmque geſtarum amplitudine cæteros Romani populi præſtiterunt, expoſuit; ita ut ſub ſingulorum imaginibus, facta magiſtratûſque eorum non ampliùs quaternis quiníſve verſibus deſcripſerit. Quod vix credendum ſit, tantas res tam breviter potuiſſe declarari. Eſt etiam unus liber Græcè confectus, de Conſulatu Ciceronis.

CLXXIII. Hactenus Attico vivo edita hæc à nobis ſunt. Nunc quoniam fortuna nos ſuperſtites ei eſſe voluit, reliqua perſequemur; &, quantùm poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, ſicut ſuprà ſignificavimus, *ſuos cuique mores plerumque conciliare fortunam*. Namque hic contentus ordine equeſtri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi Julii filii, cùm jam antè familiaritatem ejus eſſet conſecutus nullâ aliâ re quàm *elegantiâ vitæ*, quâ cæteros ceperat Principes civitatis, dignitate pari, fortunâ humiliore. Tanta enim proſperitas Cæſarem eſt conſecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam antè detulerit; & conciliârit, quod civis Romanus quivit conſequi. Nata eſt autem Attico neptis ex Agrippâ, cui virginem filiam collocârat. Hanc Cæſar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni Druſillâ nato, privigno ſuo, deſpondit: quæ

conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

CLXXIV. Quamvis ante hæc sponsalia, non solùm cùm ab urbe abesset, nunquam ad suorum quenquam literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret, imprimis quid legeret, quibúsque in locis, & quamdiu esset moraturus: sed & cùm esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes, minùs sæpe quàm vellet Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret; modò aliquam ei quæstionem poëticam proponeret, interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cùm ædes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuriâ detecta prolaberetur, ut Attici admonitu, Cæsar eam reficiendam curaret. Neque verò à M. Antonio minùs absens literis colebatur; adeò ut accuratè ille ex ultimis terris, quid ageret, quid curæ sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale sit, faciliùs existimabit is, qui judicare poterit *quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiámque, inter quos maximarum rerum non solùm æmulatio, sed obtrectatio* tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Cæsarem atque Antonium, cùm se uterque principem non solùm urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperet.

CLXXV. Tali modo cùm septem & septuaginta annos complêsset, atque ad extremam senectutem non minùs dignitate, quàm gratiâ fortunâque crevisset (multas enim hæreditates nullâ aliâ re quàm bonitate est consecutus) tantâque prosperitate usus esset valetudinis, ut *annis triginta medicinâ non indiguisset*; nactus est morbum, quem initio & ipse & medici contemserunt. Nam putârunt esse *tenesmon*: cui remedia celeria faciliáque proponebantur. In hoc cùm tres menses sinè ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, consumsisset; subitò tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eru-

perit. Atque hoc priùs quàm ei accideret, poſtquam indies dolores accreſcere, febrémque acceſſiſſe ſenſit, Agrippam generum ad ſe arceſſiri juſſit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextúmque Peducæum: hos ut veniſſe vidit, in cubitum innixus, *quantam*, inquit, *curam diligentiámque in valetudine meâ tuendâ hôc tempore adhibuerim, cùm vos teſtes habeam, nihil neceſſe pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut ſpero, ſatisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad ſanandum me pertineret, reliquum eſt ut egomet mihi conſulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi ſtat, alere morbum deſinere. Namque his diebus quicquid cibi potioníſque ſumſi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores ſinè ſpe ſalutis. Quare à vobis peto primùm, ut conſilium probetis meum; deinde ne fruſtra dehortando conemini.*

CLXXVI. Hâc oratione habitâ, tantâ *conſtantiâ* vocis atque vultûs, *ut non ex vitâ, ſed ex domo in domum videretur migrare*; cùm quidem Agrippa eum flens, atque oſculans, oraret atque obſecraret, *ne id quod natura cogeret, ipſe quoque ſibi acceleraret; & quoniam tum quoque poſſet temporibus ſupereſſe, ſe ſibi ſuiſque reſervaret*; preces ejus taciturnâ ſuâ obſtinatione compreſſit. Sic cùm biduum cibo ſe abſtinuiſſet, ſubitò febris deceſſit, leviórque morbus eſſe cœpit. Tamen propoſitum nihilo ſecius peregit. Itaque die quinto, poſtquam id conſilium inierat, pridie Calend. Aprilis, Cn. Domitio, C. Soſio Coſſ. deceſſit. Elatus eſt in lecticulâ, ut ipſe præſcripſerat, *ſinè* ullâ *pompâ funeris, comitantibus omnibus bonis*, maximâ vulgi frequentiâ. Sepultus eſt juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi ſui.

Hactenus Corn. Nep. *de* Excellentium Impp. VITIS.

INDEX

INDEX

RERUM maximè memorabilium.

Numerus prior paginam, posterior sectionem indicat.

AGesilaus, Xenophontis Socratici familiaris; rex Lacedæmonius 66, 102. in Asiâ contra Artaxerxem bellum gerens, religiosè jusjurandum servat 67, 103. hostes decipit falsâ itineris opinione 68, 104. templa Deorum, simulacra &c. summâ religione ubique conservavit 69, 105. Græcorum urbes victor expugnare noluit 69, 106. Spartam, oppugnante Epaminondâ, tutatus est 70, 107. abstinentiâ & patientiâ clarus 70, 108. corpore exiguus, claudúsque 70, 109.

Agis, rex Lacedæmonius, frater Agesilai 67, 102.

Alcibiades quàm contrariis fuit moribus 23, 35. 30, 45. à Socrate amatus 24, 36. de Hermis dejectis & conjuratione suspectus 24, 37. ab Eumolpidis devotus suâ operâ Lacedæmonios Athenienses superiores reddit 26, 38. regressus ad suos, Lacedæmoniosquinque prœliis vincit 26, 39. coronis donatur, Eumolpidis resecrare ipsum coactis 27, 40. re malè gestâ, absens magistratu privatur 27, 41. in Thraciam abit 28, 41, 43. ibi insidiis petitus, ad Pharnabazum in Asiam transit 29, 43. ab eodem per incendium oppressus & interfectus 30, 44. à Thucydide, Theopompo, Timæóque laudatus 30, 45.

Antigonus Eumenem capit necátque 78, 119. &c.

Argilius, Pausaniæ puer, quem prodidit 17, 25.

Aristides cognomine justus 13, 19. pauper decessit 14, 21.

Artaxerxes duo, Macrochir & Mnemon 87, 132.

Athenæ à Xerxe incendio deletæ 8, 12. muris munitæ 9, 14.

Athenienssium de Persis victoria Marathonia 4, 5. mores, ut filius patris multam solveret — frater sororem germanam duceret uxorem 18, 27. ut absentes rei fierent 25, 38.

Athenienssis populus qualis 48, 74.

Atticus. *vid.* Pomponius.

B.

BOEotii magis firmitati corporis, quàm ingenii acumini inserviunt 31, 45.

C.

CAllicrates simulatâ amicitiâ Dionem occidendum procuravit 41, 62, 63.

Carthagine à mercenariis re-

bellantibus periclitante, Pœni Romanorum auxilia implorant 89,136. Carthagine annui bini reges creantur 95,145.

Cato ortus Tusculo, à Scipione Africano perpetuâ dissensit vitâ, Ennium ex Sardiniâ deduxit 99, 152. Censor severus 100, 153. in omnibus rebus prudens & industrius 100, 154.

Chabrias: quo statu docuit milites suos impetum hostium excipere 45, 68. perire malunt, quàm armis abjectis navem relinquere 46, 71.

Cimon, ut patris multam solveret, sororem eandémque uxorem Calliæ vendit 18, 27. ostracismo ipse multatus, celeriter revocatus, in oppido Citio ex morbo obiit 19, 29. liberalitate notissimus 20, 30.

Conon Lacedæmonios prælio navali superat: muros Athenarum reficit 36, 53, 54. quos nepos cognominis denuo restituit 48, 75.

Critias, dux triginta tyrannorum 32, 47.

Cyrus, & Darius Hystaspis filius Persarum excellentissimi 86, 132.

D.

DArius Scythis bellum illaturus, pontem in Istro facit 2, 3. habuit classem quingentarum navium 3, 4.

Datames Artaxerxis præfectus, Thyum Paphlagonem ad regem compulit 50, 78. & Aspim 51, 79. per invidiam aulicorum à rege desciscere coactus 52, 80. uno tempore & proditores suos perculit, & hostes profligavit 53, 81. à filio suo transfugâ apud regem de defectione delatus 53, 82. Autophradatis ingentem exercitum parvâ manu fudit 54, 83. insidiis sæpius evitatis, tandem Mithridatis Ariobarzanis filii dolo circumventus, interiit 55, 84, 85, 86.

Datis, Darii præfectus contra Miltiadem 3, 4. 4, 5.

Dinoni historico de Persicis rebus plurimùm credendum 36, 54.

Dion Platonem Dionysio commendat, 37, 56, 57. reversus Corintho, quò fuerat ablegatus, Syracusas oppugnat, capitque 39, 58, 59. interficit Heraclidem belli socium 40, 60. civium bona diripit 40, 61. Callicratis perfidiâ tandem occisus 41, 62, 63.

Dionysii, pater & filius, Siculi tyranni 37, 55, 56, &c. filius Dionem Corinthum ablegat, filiúmque ejus sic educari jussit, ut turpissimis imbueretur moribus 39, 58. Siciliâ pulsus, Corinthum abit 84, 128. patris laudes 87, 133.

E.

ELpinice, germana soror & uxor Cimonis 18, 27.

Epaminondas, quibus disciplinis puer imbutus est 57, 88. quo ingenio præditus, inprimis verax 58, 89. Diomedonti pecuniâ Persicâ ipsum corrumpere tentanti respondet 59, 90. Meneclidi obtrectanti 60, 91. Callistrato rhetori Attico 60, 92. Pelopidæ de orbitate 62, 96. civium suorum injurias patienter tulit 61, 93. reus factus ob imperium ultra legitimum tempus retentum, quali defensione usus 62, 94. fortiter pugnans

(partâ priùs victoriâ) occumbit 62, 95. quanti momenti in civitate suâ 63, 96.
Ephori Lacedæmoniorum 10, 15. eorum in regem potestas 16, 24.
Eumenes, Philippi & Alexandri Macedonum scriba 72, 110. Neoptolemum in prœlio propriâ manu interficit 74, 113. invenit, quemadmodum stans jumentum exerceri posset 75, 114. gratus in Alexandri matrem & liberos 76, 115. Antigonum vicit consilio 78, 118. à suis militibus Antigono deditus est 78, 119. cum Onomarcho custodum præfecto quale habuit colloquium 79, 120. à custodibus jugulatus 80, 127.
Eumolpidæ sacerdotes Alcibiadem devovent 25, 38. & postea resecrant 27, 40.

F.

FAbius Maximus Hannibali objectus 93, 143.

G.

GEllius Canius à Pomponio Attico conservatus 107, 164.
Gortynii ab Hannibale delusi 96, 147.
Græcorum & Romanorum diversa instituendi Principem ratio 57, 87, 88. diversi in aliis mores 72, 110.

H.

HAmilcar Barcas, Pœnorum in Siciliâ dux, nunquam hosti cessit 88, 135. Carthaginem, totâmque Africam à mercenariis rebellantibus liberat 89, 136. imperator cum exercitu Hispaniam mittitur, comitantibus eum Hannibale filio, & Hasdrubale genero 90, 137. ibi rebus magnis prospere gestis, tandem occisus est 90, 138.
Hannibal, quanto præstitit cæteros imperatores 91, 139. Antiocho narrat jusjurandum suo patri datum, nunquam se in amicitiâ cum Romanis fore 91, 140. patre & Hasdrubale interfectis, exercitui præest; Saguntum expugnat; in Italiam transit 92, 141. de Romanis varias victorias reportat 93, 142, 143. patriam defensum revocatus 94, 144. ne Romanorum legatis à suis traderetur, in Syriam ad Antiochum profugit 95, 145. quo navali pugnâ fugato, Cretam ad Gortynios venit; quâ calliditate pecuniam suam à Gortyniis conservavit 96, 147. dole Eumenem classe certantem aggreditur 96, 148, 149. Romanis eum à Prusiâ exposcentibus veneno se sustulit 98, 150. nonnihil temporis tribuit literis 98, 151.
Hasdrubal, Hamilcaris gener, & in imperio successor 90, 138. 92, 141.
Helotes, servorum genus 16, 24.
Hemerodromi cursores 3, 4.
Heraclides Dioni in bello socius, ab eo interfectus 40, 60.
Hermæ Athenis dejecti 24, 37.
Hippo & Utica, valentissima totius Africæ oppida 89, 136.
Honores olim victoribus tributi 4, 6.

I.

JAson tyrannus Timotheum hospitem suum defendit 49, 75. Invidia

Invidia gloriæ comes: ideo principes Athenienſes urbe ſuâ plerunque aberant 46, 70.
Iphicrates militiæ arma mutat 43, 65. Epaminondæ impetus retardat; militibus dat nomen Iphicratenſium, 44, 66. tutor liberorum Amyntæ Macedonis; à filio ſuo Meneſtheo, utrùm pluris patrem matrémne faceret, interrogato poſthabitus 44, 67.

L.

LAcedæmoniorum gravitas in cauſis cognoſcendis 17, 25. reges quales 66, 102.
Leonidas ad Thermopylas contra Xerxem dimicat 8, 11.
Leuctrica pugna Lacedæmonios fregit 70, 118.
Lyſander decemviratum conſtituit in unaquaque civitate 21, 31, 32. reges Lacedæmoniorum tollere conatur; Oracula corrumpere 22, 33. à Pharnabazo illuſus 22, 34. Athenienſes bello navali ſuperat 28, 42.

M.

MAcedonum præſtantiſſimi, Philippus & Alexander 87, 133.
Mago, Hannibalis frater, exercitui præfuit 94, 145. de cujus interitu duplex memoria 95, 146.
Marathon campus 3, 4. ubi Athenienſium cum copiis Darii prœlium 4, 5.
Mardonius Perſarum ſatrapes à Pauſaniâ fugatus 15, 22.
Meneclides, Epaminondæ detractator 59, 91.
milites veterani imperare, non parere ducibus poſtulant 76, 117.
Miltiades Cherſoneſum, Lemnum, & Cycladas ſub Athenienſium redegit poteſtatem 2, 2. Darii pontem reſcindi ſuadet 2, 3. ejus copias in campo Marathone profligat 4, 5. quale præmium indè reportavit 4, 6. pecuniâ multatus ob Parum inſulam non devictam, cùm ſolvendo non eſſet, in vinculis moritur 5, 7.
Mithridates Ariobarzanis filius ſimulatâ amicitiâ perdit Datamen 55, 85.

N.

NEctanebus Ægypti rex à Chabriâ in regno conſtitutus 45, 69. Ageſilaum donat ducentis viginti talentis 71, 109.
Nicias & Lamachus Alcibiadi collegæ dati 24, 37.

O.

OBlivionis lex lata Athenis 33, 48.
Olympiæ tantùm victores coronis aureis æneiſque olim donati 27, 40.
Olympias, Alexandri mater, exſtincto filio, adverſùs Macedonas crudeliſſimè ſe geſſit 76, 115.
Oracula à Lyſandro tentata, non corrupta 22, 33.
oſtraciſmus 19, 29.

P.

PAci aræ primùm factæ Athenis 47, 73.
Parus Inſula 5, 7.
Pauſanias Mardonium fugat 15, 22. proditionis præmium cum Xerxe nuptias ejus filiæ pactus, pecuniâ multatur 15, 23. mores patrios mutat 16, 24. in Chalcicœco, quò confugerat, matre etiam

ſuâ operam dante incluſus interiit 17,26. auxilio venit Thraſybulo adversùs tyrannos 32, 48.
Pelopidas Thebanus, Epaminondæ ſecundus, præſidium Lacedæmoniorum ex arce Cadmeâ pellit 65,99. contra Alexandrum Pheræum dimicans, partâ jam victoriâ, cecidit 65, 101.
Perdiccas regnum & liberos Alexandri in tutelâ habet 73, 111. à Seleuco & Antigono apud Nilum interficitur 74, 114.
Pharnabazus de Lyſandro ad Ephoros doloſè ſcribit 22,34.
Philiſtus hiſtoricus Syracuſis, tyrannis & tyrannidi amicus 38,57.
Phocion cognomine bonus quid reſpondit, ut liberis ſuis proſpiceret, admonitus 81, 123. in Demoſthenem ingratus 81, 124. de Piræeo prodito accuſatus 82, 125. ad mortem ductus quid dixerit 82, 126.
Phoebidas, dux Lacedæmonius, per Thebas iter faciens, Cadmeam arcem occupavit 63, 97.
Piræei portus conſtitutus 9, 14.
Piſiſtrati propter tyrannidem Athenienſes ſuorum potentiam extimeſcebant 6, 8.
Pittaci in munere accipiendo modeſtia 33, 49.
Plataenſes auxilio ſunt Athenienſibus contra Darium 4,5.
Plato Tarentum & Syracuſas venit: Dioni & Dionyſio juniori magno in pretio 37, 56, 57.
Pomponius Atticus, equeſtris dignitatis vir 101, 155. perturbatâ civitate, Athenas ſe contulit; quàm ſapienter pecuniam utendam commodavit 102, 156. communis infimis, par principibus 102, 157. Syllæ carus 103, 158. cùm tamen Marium fugientem pecuniâ ſublevâſſet 101, 156. tranquillatis rebus remigravit Romam 103, 158. Q. Cæcilii avunculi, difficillimâ naturâ, benevolentiam uſque retinuit; Cicerone & Hortenſio intimè utebatur 104, 159. qualis in republicâ 104, 160. qualis in bello Cæſaris & Pompeii 105, 161. factioni averſus 105, 162. qualis, Antonio cedente, & principatum tenente 106, 163, 164. afflictis ſemper ſuccurrit 108, 165. non ſecùs abſentibus quàm præſentibus 109, 166. qualis pater-familias 109, 167, 168. quàm verax, promiſſique memor 110, 169. quâ humanitate 111, 170. pietate in matrem ſuóſque 111, 171. majorum ſummus imitator, antiquitatiſque amator 112, 172. in Cæſaris affinitatem pervenit 112, 173. antè ei familiaris 113, 174. teneſmo extinctus, cùm ſeptem & ſeptuaginta annos complêſſet 114, 175.
Ptolemæus Seleucum dolo interficit; poſtea à ſuo filio vitâ privatus dicitur 88, 134.
Pyrrhus Epirotarum optimus 87, 133.

Q.

QUinto Tullio Ciceroni nupta fuit ſoror Pomponii Attici 104, 159.

R.

REges bini quotannis creabantur Carthagine, ſicut conſules Romæ 95, 145,

Romanorum à Græcis diversi mores 57, 87, 88. 72, 110.

S.

SAcrilegi qui, judice Agesilao 69, 105.
Salamis, ob classem Xerxis devictam clara 9, 13.
Schismas, Datamis filius natu maximus, de patris defectione ad Artaxerxem detulit 53, 82.
Scipio Africanus Catonem Censorem de provinciâ depellere voluit, nec potuit 100, 153.
Seleucus à Ptolemæo Cerauno dolo interfectus 88, 134.
Socrates Alcibiadem erudiit 24, 36.
Sparta, sinè muris 70, 107.
Syracusæ à Corinthiis conditæ 85, 129.

T.

THemistocles bello Corcyræo primùm inclaruit; oraculum de muris ligneis interpretatur 7, 10. Xexem ludit & vincit 8, 12, 13. cunctando in legatione ad Lacedæmonios, fecit ut muri Athenis perficerentur 10, 14, 15. proditionis à suis damnatus, ad Artaxerxem fugit 11, 16, 17. Persarum sermonem edidicit, quàm citò 12, 18.
Thermopylæ 8, 11.
Thrasybulus à triginta tyrannis patriam liberat 31, 46, &c.
Thyus dynastes Paphlagoniæ, rege Pylæmene oriundus, à Datame in vinculis ad Artaxerxem deductus 50, 78.
Timoleon suum fratrem Timophanem tyrannidem exercentem interficiendum curat 83, 127. Dionysium juniorem Siciliâ depellit, qui Corinthum se recipit; indè etiam Pœnos abigit 84, 128. Syracusas in pristinum statum restituit: ibidem privatus supremum diem obiit 85, 129. ætate provectus oculorum lumina amisit; deos reveritus 85, 130. libertatis amantissimus 86, 131.
Timotheus Athenienses suis maris imperium asserit 47, 73. falsò insimulatus, centum talentis multatur, & exulat 48, 74.
Tissaphernes, ex intimis Artaxerxis, ab eo deficit 34, 51, 52.
Tyrannus quis olim 6, 8. triginta Tyranni Athenis dejecti 32, 47.

U.

VOlumnium inter & Pomp. Atticum intercedebant beneficia 106, 163. 107, 164.
Usuram pecuniæ non accepit Pomp. Atticus 102, 156.
Utica, alterum ex valentissimis Africæ oppidis 89, 136.

X.

XEnophon Socraticus Agesilaum collaudat 66, 102.
Xerxes bellum Europæ infert, quantis cum copiis 7, 10. Thermopylis expugnatis, Athenas incendio delet 8, 12. per Themistoclis nunciùm delusus 8, 12, 13.

Z.

ZAma, Numidiæ oppidum ubi cum Scipione conflixit Hannibal 94, 144.

FINIS.

CMC
MVSEVM
BRITANNICVM